

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**DEVİNİMSEL ZEMİNDE ETKEN NESNENİN MEKANSAL
KARTOGRAFİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Melike Sena ERDEN

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

OCAK 2023

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**DEVİNİMSEL ZEMİNDE ETKEN NESNENİN MEKANSAL
KARTOGRAFİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Melike Sena ERDEN
(502181050)**

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Pelin DURSUN ÇEBİ

OCAK 2023

İTÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün 502181050 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Melike Sena ERDEN, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “DEVİNİMSEL ZEMİNDE ETKEN NESNENİN MEKANSAL KARTOGRAFİLERİ” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Prof. Dr. Pelin DURSUN ÇEBİ**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri: **Prof. Dr. Nurbın PAKER KAHVECİOĞLU**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Semra AYDINLI
İstinye Üniversitesi

Teslim Tarihi : 27.12.2022
Savunma Tarihi : 23.01.2023

Aileme,

ÖNSÖZ

Bu çalışma, oluşturduğum patikaların izini kaybettiğim bir süreçte her biri farklı kesişim noktasında hayatıma dokunan nice değerli insanla kendini var etti. Bu anlamda ilk olarak, sadece tez süreciyle kalmayıp akademik olarak farklı zeminlerde de kendimi keşfetmemi sağlayan, bilgisi ve motivasyonu beni yönlendiren, sevgili danışmanım Prof. Dr. Pelin Dursun Çebi'ye teşekkür ederim. Sonrasında ise lisans ve yüksek lisans hayatım boyunca zihnime ektiği sorularla akademik hayatımın seyrinde önemli bir yere sahip olan Prof. Dr. Semra Aydın'ya; titiz yorumları ve kritikleriyle çalışmamı ileriye taşıyan Prof. Dr. Nurbin Paker Kahvecioğlu'na, jüri sürecinde vermiş olduğu katkılardan ötürü teşekkür ederim.

Şüphesiz ki bu kesişimlerin en keyifli kısımlarından birini arkadaşlarım oluşturuyor. Onları sonsuz olasılıklar içinde ömrümün kısa kesitine dahil eden tesadüflere minnettarım. Bu noktada, bana benden çok inanan Sibel Alim'e; hayata dair telaşımı, endişemi ve sevincimi her daim filtresiz olarak paylaşabildiğim hayal ortaklarım Havva Yetkin ve Büşra Kara'ya; içeriğinden bağımsız zihnimdeki tüm pürüzleri sistematik bir şekilde bertaraf eden, rasyonel aklına her zaman güvendiğim Kübra İşler'e; kayboluşlarımda bulduğu hızlı çözümlerle yükümü hafifleten, tez yazım paydaşım Ayşe Eda Adıgüzel'e; her daim yamuk bakan sorgularıyla kimi zaman zihnimi berraklaştıran kimi zaman cevaplanmayı bekleyen yeni sorular eşliğinde eve dönmeme neden olan Deniz Dabancı'ya; hayatımda yeni bir başlangıca vesile olan, bir dönem aynı çalışma ortamını paylaştığım, azmine ve disiplinine hayran olduğum Büşra Balaban'a; her zaman bir telefon uzağımda olduğunu bildiğim Melike Nur Şahin'e; mizahıyla beklenmedik anlarda beni savunmasız bırakan Hilal Kahraman'a; tez sürecinde kahve molalarımın fiziksel karşılığı olan Esra Dede'ye teşekkür ederim.

Son olarak, tez yazım sürecinde masamın muhtelif noktalarında, bilgisayarımda, omzumda nöbet bekleyen minik kuşum Memati'ye; gözümde büyüttüğüm dünyanın ne kadar küçük olduğunu, olağanca basitliğiyle yaşadığı hayatı ve mutluluklarıyla bana gösteren kardeşim Talha Erden'e; kardeşi olmaktan her zaman gurur duyduğum, hayata dair üzerimdeki yükleri hafifleterek günlerimi ferahlatan, rol modelim, abim Safa Erden'e; bir gün olsun ellerini sırtımdan çekmeyen, sonsuz bir kabulle bana ben olma özgürlüğünü tanıyan, en büyük destekçilerim annem Leyla Erden ve babam Cemal Erden'e sonsuz teşekkürlerimle.

Ocak 2023

Melike Sena ERDEN
(Mimar)

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiii
ÖZET.....	xv
SUMMARY	xvii
1. GİRİŞ.....	1
2. MİMARLIKTAKİ EDİLGİN NESNEDEN ETKEN NESNEYE GEÇİŞ: YENİ KAVRAYIŞLAR.....	7
2.1 Edilgen Nesne ve Mekan Arasında Karşılaşmalar: Tarihsel Materyalizm	8
2.2 Etken Nesnenin Varoluş Süreci ve Mekan Üzerine İzdüşümleri: Yeni Materyalizm	18
2.2.1 Öznenin ve nesnenin yitiminden yeniden doğuşuna.....	20
2.2.2 Düşünsel kesişimler, ayrışmalar, çapraz birliktelikler	26
2.2.3 Yeni Materyalizm'in mekan üzerine izdüşümleri.....	38
3. DEVİNİMSSEL ZEMİNDE MEKANSALLIKLAR.....	43
3.1 Bir Söküm Altılığı Olarak Devinimsel Zeminin Mekân Ekseninde İnşası	45
3.2 Kartografik Bir Bütün olarak Mekân	55
3.2.1 Blur Pavyonu, Diller&Scofidio.....	56
3.2.2 Les Cols Restoranı ve Pavyonu, RCR Architectes	65
3.2.3 Untitled (Dawn to Dusk), Robert Irwin	76
3.2.4 Bölüm sonu değerlendirmesi	82
4. DEĞERLENDİRME	87
KAYNAKLAR	95
ÖZGEÇMİŞ	101

KISALTMALAR

TM	: Tarihsel Materyalizm
YM	: Yeni Materyalizm
AAT	: Aktör Ağ Teoremi

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : Varlığın -nesnesinin- bilgisinin üretim süreci.	7
Şekil 2.2 : Tarihsel Materyalizm anlayışında özneyi kuran kavramlar.	8
Şekil 2.3 : Varlığın yani nesnenin bilgisini üreten zemin notasyonu.	10
Şekil 2.4 : Tarihsel Materyalizm birinci eksen mekan okuması.	12
Şekil 2.5 : Norberg-Schulz'a göre mekan notasyonu.	14
Şekil 2.6 : Juhani Pallasma haptik mekan kurulum adımları.	15
Şekil 2.7 : Peter Zumthor'un mekan notasyonu.	15
Şekil 2.8 : Steven Holl'un mekan notasyonu.	16
Şekil 2.9 : Tarihsel Materyalizm ikinci eksen mekan okuması.	17
Şekil 2.10 : Bütünsel bakışta Tarihsel Materyalizm anlayışında mekan notasyonu.	18
Şekil 2.11 : Yeni Materyalist düşünürler ve teoremleri.	20
Şekil 2.12 : Spinoza özne tanımı ve güncel yansımaları.	21
Şekil 2.13 : Diyalektik ilişki anlayışına yönelik eleştiriler ve sorgulamalar.	22
Şekil 2.14 : Hiyerarşik ontoloji anlayışına yönelik eleştiriler ve sorgulamalar.	23
Şekil 2.15 : Tarihsel Materyalizm anlayışında Yeni Materyalistlerce sorunsallaştıran kavramlar ve bu kavramlar üzerine sorgulamalar. ...	25
Şekil 2.16 : Yatay geçişlilik oluşum notasyonu.	27
Şekil 2.17 : Yeni Materyalizm'de varlığın bilgisini ortaya koyan farklı metodolojik yaklaşımların bütünsel bakışta analiz edilmesi.	29
Şekil 2.18 : Bütünsel bakışta parça-bütün ilişki notasyonu.	31
Şekil 2.19 : Bütünsel bakışta parça-bütün ilişki notasyonu.	32
Şekil 2.20 : Zamansallık varlık ilişkisi.	33
Şekil 2.21 : Doğrusal olmayan nedensellik geri bildirim çalışma notasyonu.	35
Şekil 2.22 : Bütünsel Bakışta Yeni Materyalist anlayışın meydana getirdiği sistem akışı.	37
Şekil 2.23 : Devinimsel zeminde varlığın bilgisini üreten merkezler arası yatay ilişkisellik, müzakereler.	38
Şekil 2.24 : Tasarlayan öznenin kimliğinin mekan ekseninde incelenmesi.	40
Şekil 2.25 : Değişen kimliği ile birlikte tüketen öznenin mekan ekseninde incelenmesi.	41
Şekil 2.26 : Nesnenin değişen kimliğinin mekan ekseninde incelenmesi.	42
Şekil 3.1 : Devinimsel zemini kuran aktörler.	45
Şekil 3.2 : Devinimsel zemini meydana getiren bileşenlerin mekan üzerindeki kavramsal izdüşümleri.	47
Şekil 3.3 : Bağlamı tanımı üzerine bir analiz.	48
Şekil 3.4 : Bağlam kavramının mekansal süreçteki karşılıkları	50
Şekil 3.5 : Bir merkez noktası olarak tüketen öznenin meydana getirdiği olası parçalar ve mekanı kuran müzakere süreçleri.	51
Şekil 3.6 : Bir merkez noktası olarak tüketen öznenin barındırdığı parçalar ve mekanı kuran müzakere süreçleri.	52

Şekil 3.7 : Bir merkez noktası olarak nesnenin barındırdığı parçalar ve mekanı kuran müzakere süreçleri	53
Şekil 3.8 : Kartografya üzerine yapılan tanımlar	55
Şekil 3.9 : Bir sökümlü altlığı olarak izlenecek adımlar ve irdelenecek başlıklar	57
Şekil 3.10 : Blur Pavyonu, Les Cols ve Untitled (Dawn to Dusk) çalışmaları.....	58
Şekil 3.11 : Mekan ve teknik kurulum süreci	60
Şekil 3.12 : Diller & Scodifio, Blur Pavyonu eskiz çalışmaları	61
Şekil 3.13 : Bağlamın nesneleşme süreci ve nesnenin otopoetik karakteri	63
Şekil 3.14 : Akıllı yağmurluk çalışma prensibi	64
Şekil 3.15 : Blur Pavyonu hava çekimi üzerinden alınan sahneler ve rota takibi; kavşak noktaları, ayrışmalar, görüş doğrultuları	66
Şekil 3.16 : Yönlendirici ses ve mekansallıklar, beden kurulum süreci	67
Şekil 3.17 : Bütünsel bakışta medya işleri ve mekansallaşma süreci	68
Şekil 3.18 : Arazi planı	70
Şekil 3.19 : İç boşluklar, katmanlaşmış düşey yüzeyler	71
Şekil 3.20 : Les Cols tefriş elemanları ve tarafsız zemin halleri	72
Şekil 3.21 : Bağlam ve mekan arasında ilişkisellik.	73
Şekil 3.22 : Düşey akışta malzeme değişimi	73
Şekil 3.23 : Zemin ve mekansal ilişkiler, dönüşümler	74
Şekil 3.24 : Les Cols Restoranı çatı detay görselleri	75
Şekil 3.25 : Gölgenin mekansallaşma süreci	75
Şekil 3.26 : Les Cols Restoranı bütünsel bakışta mekansallıklar	76
Şekil 3.27 : Süperpoze eylemler, sahneler, mekanlar	77
Şekil 3.28 : Pavyonları birbirine bağlayan koridorlar ve cam panellerin çalışma prensibi.....	78
Şekil 3.29 : Pavyon iç mekan görüntüleri.....	79
Şekil 3.30 : Les Cols Pavyonu, bütünsel bakışta mekansallıklar.....	80
Şekil 3.31 : Humilis bulutları ve enstelasyon alanı arasındaki ilişki	82
Şekil 3.32 : İkinci Dünya Savaşı'ndan kalma Russel hastanesinin kalıntıları.....	82
Şekil 3.33 : Optik İllüzyon çalışma prensibi.....	83
Şekil 3.34 : Çift cidarlı bez yüzey.....	84
Şekil 3.35 : Işığın mekansallaşma süreci ve anlık kurulum potansiyerleri.....	85
Şekil 3.36 : Bağlam, kabuk, katmanlar ve algısal kesişimleri	86
Şekil 3.37 : Untitled (Dawn to Dusk), bütünsel bakışta mekansallıklar.....	87
Şekil 3.38 : Bağlamın barındırdığı niteliklerin mekanlara göre değişimi.....	88
Şekil 3.39 : Tasarlayan ve tüketen öznenin farklı mekanlardaki yansımaları	88
Şekil 3.40 : Etken nesnenin farklı yatay ilişkisellikte farklılaşan alt nitelikleri	89
Şekil 4.1 : Tarihsel Materyalizm ve Yeni Materyalizm eksenlerinde kurulan mekan anlayışları üzerine genel bakış.	92
Şekil 4.2 : Mekanı kuran bileşenlerin kimliklerine dair dönüşümler.	94

DEVİNİMSSEL ZEMİNDE ETKEN NESNENİN MEKANSAL KARTOGRAFİLERİ

ÖZET

“Mekân” kavramını ana odağına yerleştiren tez, mekânın meydana gelme ve anlam bulma sürecinin dizgesel karşılıklarının izini sürmektedir. Bu arayış sürecinin temel motivasyonu, mekânın taşıyıcısı olan nesnenin edilgen pozisyonda kalarak özünde barındırdığı potansiyellerin ihmal edilmesi ve özneye atfedilen aşkın karakterin sorunsallaştırılmasıdır. Başka bir ifadeyle mekânın, dikey hiyerarşide pasif ölçülebilir verilerle kurulmuş statik bir zemin üzerinden genel geçer tanımlara gömülmesi kritik edilmektedir. Bu nedenle, statik bir zeminde tekil anlamlar üreten mekân anlayışı yerine; devinimsel bir örgütlenmenin ürünü olan mekân anlayışının sistematik karşılıkları üzerine odaklanılmaktadır. Bu noktada yürütülen araştırma, mekân ekseninde sorunsallaştırılan durumun aşılabilir olanaklarına ulaşabilmeyi amaçlamıştır.

Tartışma, maddi kaynağın sistematik karşılıklarını oluşturan *materyalizm* ekseninde açılmaktadır. Materyalizm kavramı ile mekânın taşıyıcısı olan *nesne*, mekânı tasarlayan ya da tüketen özne ve mekânın varoluş gerekçesini imleyen *nedensellik* kavramlarının tarihsel güzergahtaki değişen karşılıkları irdelenmektedir. Bu noktada, Tarihsel Materyalizm üzerinden araştırmanın eleştirel çerçevesi kurulmakta; edilgen pozisyonda konumlanan nesnenin, öznesiyle kurduğu ilişki ve bu ilişki sisteminin mekân üzerindeki yansımaları irdelenmektedir. Araştırmanın bir diğer eksenini ise Yeni Materyalizm oluşturmaktadır. Yeni Materyalizm, özne zihninden bağımsız maddi bir gerçekliğin olanakları üzerine kurgulanan disiplinler arası bir çabanın karşılığını oluşturmaktadır. Yeni Materyalizm, nesneye atfedilmiş sıfatları yerinden ederek özne ve nesneyi faillik zemininde buluşturmakta ve araştırmanın ana odağı olan kuramsal çerçevenin karşılığını oluşturmaktadır.

Yeni Materyalist düşünürlerin ortaya koymuş olduğu kuramsal çerçeve, ortak bir potada eritilerek yinelenen düşüncelerin altı çizilmekte ve ayrıma gidilen noktaların süreci ne şekilde zenginleştirdiği üzerine odaklanılmaktadır. Söylemler üzerine yapılan sentez çalışması neticesinde tezin yöntemini belirleyen *devinimsel zemin* anlayışının esasları ortaya konmaktadır. Bu noktada devinimsel zemin; çok katmanlı çok merkezli, sınırsız, varyasyonel ilişkilerle kendini var eden *döngüsel* bir süreç tarifidir. Devinimsel zemin ile mekânın kurulum sürecinde özneye atfedilen aşkın karakter yıkılarak yerini yatay bir güçler ağına bırakmaktadır. Bu doğrultuda mekân, akışın öngörülemezliği içinde “an”da kurulan, dönüşen, dönüştüren dirimsel bir sürecin karşılığını oluşturmaktadır. Bahsi geçen an tanımı, mekânın ürettiği her yeni bilgiye denk düşen özgül bir zaman diliminin karşılığıdır. Bu noktada devinimsel zemini oluşturan aktörler ve bu aktörleri harmonik bir düzende bir araya getiren taktikler tez kapsamında sistematikleştirilerek ele alınmıştır.

Teorik olarak ele alınan çalışmanın pratik düzlemdeki yansımalarının görünür kılınması için kartografik temsil biçimlerinden yararlanılmaktadır. Kartografi;

bedenler, zamanlar, durumlar, olaylar arası geçişi belgeleyen çaprazlanabilir ilişkileri açığa çıkaran bir dūřınme biçimidir. Mekâna dair gizil kalmış, ihmal edilmiş bilgi ve ilişkilerin görünür kılınması hususunda kartografik bakış kıymetli bir pozisyonda bulunmaktadır. Bu doğrultuda, mekânın ürettiği her yeni bilgi, devinimsel zemin ekseninde söküme uğratılarak mekânın kartografik karşılıkları oluşturulmaktadır. Devinimsel zeminin mekânsal karşılıkları kapsamında incelenmek üzere; Blur Pavyonu, Les Cols ve Untitled (Dawn to Dusk) alışmaları seçilmektedir. Farklı tetikleyici unsur, ölçek, işlev ve eylem şemaları altında devinimsel zemin anlayışının mekân eksenindeki karşılıkları irdelenmektedir.

şüphesiz ki mekân ve mekânı üretme süreci, geçmişten günümüze farklı perspektiflerde ele alınmış süreğen bir tartışma alanını taramaktadır. Bu hususta tez çalışmasının açmış olduğu patikaların, mekânı anlamaya yönelik yeni güzergahlar arayan başka çalışmalar için bir izlek oluşturacağına inanılmaktadır. Devinimsel zemin anlayışının ele alınma şekli; mevcut mekân üretim pratiklerine eleştirel bir bakış sunarak gelecek mekân senaryolarına yönelik yenilikçi/yaratıcı, üretken bir bakış olarak değerlendirilebilir. Bu özgürleştirici dūřnsel yaklaşımın mekânsal ölçeklerin ötesinde karşılıkları üzerine odaklanmak ilerleyen çalışmalara kapı aralayan bir sre olarak değerlendirilebilir.

SPATIAL CARTOGRAPHS OF DETERMINANT OBJECTS ON A REGENERATIVE BASE

SUMMARY

The main production focus of the architectural design is based on “space”. When the concept of space is analyzed etymologically, it is derived from the word "kevn", which means 'to exist, to occur'. For this reason, space can be thought of as the place where existence finds meaning in any way. The meaning produced by the space can be handled through the interaction between the object that carries the space, the subject that constructs/designs or consumes/perceive the space, and the causality accompanying this process. The concept of causality, which is borrowed from the literature, acts as a trigger that indicates the reason for the existence of the subject and object. Causality emerges with concrete triggers such as function, geometry, and technology, and with the material expression of abstract meaning layers such as ontology, phenomenology, and culture.

The identities of the subject and the object and the interaction flow between each other vary according to the causality that triggers the process or in other words, accompanies the process. At this point, the subject and object are the main actors that establish the space, and causality can be considered as the main factor that triggers the way the space is established and produces meaning. There have been bifurcations in the order of the existence of the space as a result of the change in the historical route of the causality arising from the daily life practices and the social, artistic, and technological understanding of the period. In this study, the relations between subject, object, and causality are discussed and questioned through "materialism", which is thought to open and enrich this field. At this point, Historical Materialism and New Materialism serve as two main stops where the concept of space will be examined. While Historical Materialism presents a comprehensible model of the problem posed on the axis of space of the passive object; New Materialism, on the other hand, makes the methodological counterpart of the approach to the search for solutions visible.

Historical Materialism analyzes the corresponding meaning of the object in the consciousness of the subject rather than the mere existence of the object. In this direction, the meaning produced by the space is the manifestation of the consciousness of the subject. Because, according to Kant, the object is a formation established through the subject's abilities such as sensitivity, imagination, and thinking. This situation exhibits a dialectical relationship established between the subject and the object, revealing that the meanings produced by the object cannot be considered independently of the subject. In this direction, the relationship system established between the subject and the object is always based on linear causality that comes from the source of the subject and reaches the object.

It is observed that the meaning produced by the space in Historical Materialism is formed in two main axes due to the identities of the subject. On the first axis, space takes place in the knowledge world of the designing subject. The designing subject; considers the object and the consuming subject as a measurable, constant, and sense-independent design input due to causalities such as function, geometry, and context. This stance describes the process of positioning the consuming subject and the object, which is the bearer of space, in a passive position. The second axis, on the other hand, considers the space as the 'object of experience' that exists as a result of the experience of the consuming subject as well as the designing subject. At this point, space emerges as a developing and living psychological system that the body grasps with its senses and perceptions. At this stage, space produced meaning by focusing on the 'experience of space' rather than 'physicality' with a holistic approach instead of the functionalist and universalist understanding that was previously held. The possible changes of the object, the carrier of the space, are limited to the semantic world of the consuming subject.

The New Materialism approach, in which the debates intensified towards the end of the 20th century, formed the main research focus of the thesis by positioning the object in the active position. This understanding opposes the understanding that an 'object cannot be known without its subject' put forward by Historical Materialism. The common motivation of this transformation is the problematization of the object's remaining passive position and ignoring the meaning it contains. New Materialism states that the dialectic established between the subject and the object should be broken and examined in the autonomous field of each. Thus, it is believed that multi-actor, multi-layered understandings can be formed instead of dialectical relationship sets. New Materialism, contrary to Historical Materialism, instead of a one-way relationship flows flowing from subject to object - hence space; It predicts that relational flows established with reversible nonlinear causality may occur. In this way, it is argued that in the New Materialism understanding, the "things" that create the object have autonomy and enter into multiple relations with each other or with the subject in their own realities without being reduced to human consciousness. In this understanding, it has been claimed that the subject also has multi-sex identities that depend on mutual relations.

In addition to the active position of the object in New Materialism, the fact that the subject also has a transition between genres in a continuous flow allows the existence of space to be considered an open-ended process. In this direction, the boundaries between the actors who establish the architectural space are blurred, flows are formed, and multi-layered relations are formed. Space is in a constant state of being. Therefore, temporality serves as an important input in the existence of space. The space is constantly disrupted and established at the same time, due to the actors involved in or leaving the system in the process. This situation describes a process in which space creates itself on a dynamic basis; because the system that establishes space resists fixations. The dynamical ground mentioned here corresponds to the methodological approach of the system that produces the knowledge of space. Space constantly produces new meanings in multiple relationships. Exploring the potentials of the space that creates itself on a dynamic ground, which is the product of all agents, instead of static/fixed space understandings that put the establisher or the consuming subject in the active position and treat the object as a passive static quantity, is considered valuable for research.

The aim of this study is to question how new definitions of space, which are unfinished, self-producing, transforming, multiplying with experience, can be made with a holistic understanding, instead of a space dictated by the subject, which is self-enclosed. In order to deepen these discussions, New Materialism is used. The New Materialism; It is believed that it creates an enlightening base in questioning the relations between subject, object and causality. Within the scope of the study, it is aimed to re-read the space by deciphering the change in the understanding of subject, object, causality through New Materialism. The dynamical ground methodological approach, borrowed from the New Materialism approach, accompanies the process while reading the space.

The dynamical base is a description of a cyclical process that creates itself with multi-layered, multi-centered, unlimited, variational relationships. At this point, the transcendent character attributed to the subject during the construction process of the space is demolished and leaves its place to a horizontal network of forces. Space constitutes the counterpart of a vital process that is established, transforming, and transforming in the "moment" in the unpredictability of the flow. The aforementioned definition of moment corresponds to a specific time period that corresponds to each new information produced by the space. At this point, the actors that make up the dynamic base and the tactics that bring these actors together in a harmonic order are systematized and discussed within the scope of the thesis.

Cartographic representation forms are used to make visible the reflections of the theoretical work on the practical plane. Cartography; It is a way of thinking that reveals the crossable relationships that document the transition between bodies, times, situations, and events. The cartographic view has a valuable position in making the hidden and neglected information and relations about the place visible. In this direction, every new information produced by the space is dismantled on the axis of the movable ground and cartographic counterparts of the space are formed. To be examined within the scope of the spatial equivalents of the movable ground; *Blur Pavilion*, *Les Cols*, and *Untitled (Dawn to Dusk)* works are selected. The spatial counterparts of the dynamical ground understanding are examined under different triggering factors, scales, functions, and action schemes.

Undoubtedly, the space and the process of producing the space scans are an ongoing discussion area that has been handled from different perspectives from the past to the present. In this regard, it is believed that the paths opened by the thesis work will set a path for other studies that seek new routes to understanding space. The way the dynamical ground concept is handled; can be evaluated as an innovative/creative, productive view toward future space scenarios by providing a critical view of current space production practices. Focusing on the counterparts of this liberating intellectual approach beyond spatial scales can be considered a process that opens the door to further studies.

1. GİRİŞ

Mimari tasarımın temel üretim odağı *mekân* üzerine kuruludur. Mekân kavramı etimolojik olarak incelendiğinde, ‘var olmak, vuku bulmak, meydana gelmek’ anlamına gelen *kevn* kelimesinden türemiştir. Bu nedenle mekân, varlığın herhangi bir biçimde anlam bulduğu yer olarak düşünülebilir (Lefebvre, 1974). Mekânın ürettiği anlam, mekânın taşıyıcısı *nesne*, mekânı kuran/tasarlayan ya da tüketen/algılayan *özne* arasındaki etkileşim ve bu süreçte eşlik eden *nedensellikler* üzerinden ele alınabilir. Literatürden ödünç alınarak kurgulanan *nedensellik*¹ kavramı, özne ve nesnenin var oluş gerekçesini imleyen tetikleyici bir görev görmektedir. Nedensellikler, işlev, geometri, teknoloji gibi somut tetikleyicilerle ve ontoloji, fenomenoloji, kültür gibi soyut anlam tabakalarının maddesel ifade kazanmasıyla kendini var etmektedir.

Özne ve nesnenin sahip oldukları kimlikler ve birbirleri arasındaki etkileşim akışları, süreci tetikleyen ya da başka deyişle sürece eşlik eden nedenselliklere göre değişim göstermektedir. Bu noktada özne ve nesne mekânı kuran ana aktörler, nedensellikler de mekânın kuruluş ve anlam üretme şeklini tetikleyen ana faktörler olarak düşünülebilir. Günlük hayat pratikleri ve dönemin sosyal, sanatsal, teknolojik anlayışları üzerinden meydana gelen nedenselliklerin tarihsel güzergahta değişim göstermesi sonucu, mekânın varoluş düzenlerinde çatlama ve değişimler yaşanmıştır. Bu çalışmada özne, nesne ve nedensellik arasındaki ilişkiler, bu alanı açtığı ve zenginleştirdiği düşünülen "materyalizm" üzerinden ele alınıp sorgulanmaktadır. Bu noktada Tarihsel Materyalizm ve Yeni Materyalizm, mekân kavramının irdeleneceği iki ana durak görevi görmektedir.

¹ “Nedensellik: Aristoteles’e göre, her nesnenin o nesne olarak var olabilmesi için bir maddeselliğinin olması gerekir. Buna latince *causa materials* -maddesel var oluş gerekçesi-denir. (Borris Henning, “the four causes”, the journal of philosophy). Geçmişten günümüze maddesel varoluş gerekçesi-nedensellik-değişim göstermektedir. Burada bahsi geçen nedenselliklerin ele alınış biçiminde, Aristoteles’in maddesel varoluş gerekçesi üzerine kurmuş olduğu; *formel neden*, *maddi*, *neden*, *fail* *neden*, *ereksel neden* tanımı üzerinden ele alınarak mekân tanımları üzerinde tetikleyici görev görmektedir.”

Tarihsel Materyalizm'in özne, nesne ve nedensellikleri ele alış biçiminde Kant'ın (1993) görüşleri önemli bir rehber görevi görmektedir. Tarihsel Materyalizm, nesnenin salt varlığından ziyade öznenin bilincinde nesnenin karşılık gelen anlamını analiz etmektedir. Bu doğrultuda mekanın ürettiği anlam, özne bilincinin tezahürüdür. Çünkü Kant'a göre nesne, öznenin sahip olduğu *duyarlılık, hayal gücü ve düşünme* gibi yetiler aracılığıyla kurulan bir oluşumdur. Bu durum özne ve nesne arasında kurulmuş diyalektik bir ilişki sergileyerek nesne üzerine üretilen anlamların öznenin bağımsız düşünülmemeyeceğini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda özne ve nesne arasında kurulan ilişki sistemi her zaman özne kaynağından çıkarak nesneye ulaşan *doğrusal nedensellikler* üzerine kurulmaktadır.

Tarihsel Materyalizm'de mekânın ürettiği anlam, öznenin kimlikleri nedeniyle iki ana ekseninde oluştuğu gözlemlenmektedir. İlk ekseninde mekân, *tasarlayan öznenin* bilgi dünyasında gerçekleşmektedir. Tasarlayan özne; işlev, geometri, bağlam gibi nedensellikler sebebiyle *nesneyi* ve *tüketen özneyi* ölçülebilir, sabit, duyulardan bağımsız bir tasarım girdisi olarak ele almaktadır. Bu duruş, tüketen özne ve mekânın taşıyıcısı nesneyi edilgen bir pozisyonda konumlandıran süreci tarif etmektedir. İkinci eksen ise mekânı, tasarlayan öznenin yanı sıra tüketen öznenin deneyimi sonucu varolan '*deneyimin nesnesi*' olarak ele almaktadır. Bu noktada mekân, bedenin duyu ve algılarıyla kavradığı, gelişen, yaşayan psikolojik bir sistem olarak meydana gelmektedir. Bu aşamada mekân, önceden sahip olunan işlevselci ve evrenselci anlayış yerine holistik bir yaklaşımla 'fiziksellikten' öte 'mekânın deneyimi' üzerine odaklanılarak anlam üretmiştir. Mekânın taşıyıcısı nesnenin olası değişimleri tüketen öznenin anlam dünyasıyla sınırlı kalmaktadır (Heidegger, 1971).

20. yüzyılın sonlarına doğru tartışmaların yoğunlaştığı *Yeni Materyalizm* anlayışı ise nesneyi de etken pozisyonda konumlandırarak tezin ana araştırma odağını oluşturmuştur. Bu anlayış, Tarihsel Materyalizm'in ortaya koyduğu 'nesnenin öznesi olmadan bilinmemeyeceği' anlayışına karşı çıkmaktadır. Bu dönüşümün ortak motivasyonu, nesnenin edilgen pozisyonda kalarak özünde barındırdığı anlamın ihmal edilmesinin sorunsallaştırılmasıdır. Yeni Materyalizm, özne ve nesne arasında kurulan diyalektiğin koparılacak her birinin özerk alanında incelenmesi gerektiğini dile getirmektedir. Böylelikle diyalektik ilişki setleri yerine çok aktörlü, çok katmanlı anlayışların oluşabileceğine inanılmaktadır. Yeni Materyalizm, Tarihsel Materyalizm'in aksine özne'den nesneye -dolayısıyla mekâna- doğru akan tek yönlü

ilişki akışları yerine; tersinir işleyen *doğrusal olmayan nedenselliklerle* kurulan ilişki akışlarının meydana gelebileceğini öngörmektedir (Lettow, 2016). Bu sayede Yeni Materyalizm anlayışında nesneyi var eden “şey”lerin otonomiye sahip olduğu ve insan bilincine indirgenmeden kendi gerçeklikleri içinde birbirleriyle veyahut özne ile çoklu ilişkiye girdiği öne sürülmektedir. Bu anlayışta öznenin de karşılıklı ilişkiye bağlı, çok cinsiyetli kimliklere sahip olduğu iddia edilmiştir (Gamble ve diğ., 2019).

Yeni Materyalizm’de nesnenin etken pozisyonunda yer almasının yanı sıra öznenin de sürekli akış içinde türler arası geçişliliğe sahip olması, mekânın varoluşunun açık uçlu bir süreç olarak ele alınmasına olanak sağlamaktadır. Bu doğrultuda mimari mekânı kuran aktörler arasında sınırlar bulanıklaşmakta, akışlar oluşmakta, çok katmanlı ilişkiler meydana gelmektedir. Mekân, sürekli olarak ‘oluş’ halindedir. Bu nedenle *zamansallık* mekânın varoluşunda önemli bir girdi görevi görmektedir. Süreç içerisinde sisteme dahil olan ya da sistemden çıkan aktörler nedeniyle mekân sürekli ‘anda’ bozulur ve kurulur. Bu durum, mekânın *devinimsel bir zemin* üzerinde kendini var ettiği bir süreci tariflemektedir; çünkü mekânı kuran sistem, sabitliklere direnir. Burada bahsi geçen devinimsel zemin bir mekânın bilgisini üreten sistemin metodolojik yaklaşımına denk düşmektedir. Mekân, çoklu ilişkiler içinde sürekli olarak yeni anlamlar üretmektedir. Kuran/bilen ya da tüketen/algılayan özneyi etken pozisyona koyan ve nesneyi pasif durağan bir nicelik olarak ele alan statik/sabit mekân anlayışları yerine tüm faillerin²/aktörlerin ürünü olan devingen bir zeminde kendini var eden mekânın potansiyellerinin keşfedilmesi araştırma için kıymetli görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı öznenin dikte ettiği, kendi içine kapanan bir mekân anlayışı yerine bütüncül bir kavrayışla çeşitli aktörlerin rol oynadığı devinimsel zemin üzerine kurulu, bitmemiş, kendi kendini üreten, dönüşen, dönüştüren, deneyimle çoğalan yeni mekân tanımlarının nasıl yapılabileceğini sorgulamaktır. Bu tartışmaları derinleştirebilmek için Yeni Materyalizm’den yararlanılmaktadır. Yeni Materyalizm’in; özne, nesne ve nedensellik arasındaki ilişkilerin sorgulanmasında zihin açıcı bir altlık oluşturduğuna inanılmaktadır. Çalışma kapsamında özne, nesne, nedensellik anlayışlarının Yeni Materyalizm üzerinden geçirdiği değişimin deşifre edilmesiyle mekânın yeniden okumasının yapılması hedeflenmektedir.

² Fail; eyleme gücüne sahip olan, işleyen, yapan, eden demektir.

Mekân okuması yapılırken Yeni Materyalizm anlayışından ödünç alınan devinimsel zemin metodolojik yaklaşımı sürece eşlik etmektedir. Bunun yanı sıra, mekânın dönüşüm sürecinin görünür kılınması için kartografik temsil biçimlerine başvurularak mekânın ürettiği bilgiye denk düşen mekânsal kartografiler oluşturulmuştur. Bu doğrultuda strüktüre edilen tez, dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm çalışmanın ana argümanının ve strüktürünün ortaya konduğu bölümdür.

Tezin ikinci bölümünde “Yeni Materyalizm (YM) nasıl meydana gelmiştir?”, sorusuna cevap aranacaktır. Bu doğrultuda Yeni Materyalizm’in oluşum sürecini tetikleyen Tarihsel Materyalizm (TM) ve TM’in barındırdığı kavramlar anlatım sürecine eşlik etmektedir. Anlatımın devamında, Tarihsel Materyalizm anlayışının mekânsal pratikteki yansımaları irdelenmektedir. Sonrasında, YM’in TM üzerinden sorunsallaştırdığı kavramları kendi kuramsal çerçevesinde nasıl aşmaya çalıştığı analiz edilmektedir. Yeni Materyalist düşünürlerin ortaya koydukları teorilerin nasıl ortaklıklar barındırdığı tespit edilmektedir. Anlatımın ilerleyen sürecinde YM anlayışını kuran düşünsel yaklaşım bütünsel olarak değerlendirilip *devinimsel zemin* kavramı üzerinden metodolojik olarak strüktüre edilmektedir. Devinimsel zemini oluşturan bileşenlerin birbirleri üzerindeki ilişki akışları ve karşılıklı olarak ürettikleri bilgiler incelenmektedir. Devinimsel zemin anlayışının, tezin üçüncü bölümünde inşa edilecek mekânsal kartografi çalışması için metodolojik bir zemin oluşturması planlanmıştır. Tespit edilen kavram setlerinin yanı sıra özne, nesne ve nedensellik anlayışının sorunsallaştırılan ve değişen tanımları ortaya konmaktadır. Bölüm sonunda Yeni Materyalizm anlayışının, mekânı meydana getiren aktörlerin -bağlam, tasarlayan ve tüketen özne, nesne- kimliklerini ne şekilde değiştirdiği sorusuna cevap aranmaktadır.

Tezin üçüncü bölümünde; mekânı kuran özne -tasarlayan ve tüketen özne- ve nesnenin değişen kimlikleri ile stratejik olarak nasıl bir sentez oluşturdıkları sorusu devinimsel zemin anlayışı üzerinden sistematize edilmektedir. Bu doğrultuda, öncelikli olarak devinimsel zemini kuran bileşenler; aktörler ve taktikler olarak kategorize edilmektedir. Aktörler tezin ilerleyen aşamalarında detaylandırılarak ele alınacak olan devinimsel zeminde varlığın bilgisini kuran ana bileşenlerdir. Taktikler ise, aktörleri var eden aktörler arası anlamlı ilişki kuran ve bu anlamlı ilişkinin sürekliliğini sağlayan ilişki biçimleridir. Tezin bu bölümünde bahsi geçen aktörler ve taktiklerin, mekân ekseninde ne şekilde karşılık bulduğu ortaya konmaktadır. Bu noktada, mevcut

mekânsal pratiklerin analiz edilmesi amacıyla tezin metodolojisinin kurulması planlanmaktadır. Tez kapsamında mekâna atfedilen döngüsel olarak değişen, dönüşen karakterin görünür kılınması amacıyla kartografik temsil biçimlerinden yararlanılmaktadır. Kartografi kavramının barındırdığı; ilişkisellik, gizil bilgiyi görünür kılma ve temsil etme gibi kimlikler, mekânın bütünsel olarak kavranması açısından kıymetli bulunmaktadır. Tezin ilerleyen aşamalarında, devingen karaktere sahip mekânın izleri mevcut mimari pratikler üzerinde aranmaktadır. Bu doğrultuda, farklı mekânsal işlevleri ve süreçleri barındıran Blur Pavyonu, Les Cols Restoranı ve Pavyonu, Untitled Dawn To Dusk enstalasyon çalışması incelenmek üzere seçilmiştir. Mevcut örneklerin seçilmesinde birden fazla kritik nokta bulunmaktadır. Öncelikli olarak bu üç örneğin farklı ölçek, işlev ve bağlamsal koşula sahip olması amaçlanmıştır. Bu yaklaşımın temel sebebi, farklı eylem ve mekânsal bileşen potansiyelleri altında mevcut döngüsel sürecin ne şekilde sonuçlar çıkaracağı üzerine gözlem yapma arzusudur.

Tezin dördüncü bölümünü, değerlendirme ve sonuç kısmı oluşturmaktadır. Sonuç bölümünde sözü edilen okumalar üzerinden mekâna ilişkin tartışmaların değişen roller bağlamında nasıl zenginleşebileceğini/esneyebileceği üzerine odaklanılmaktadır. Böylesi bir bakış üzerinden mekânın sahip olabileceği olanakların ve kısıtların tartışmaya açılması planlanmıştır.

2. MİMARLIKTAKİ EDİLGEN NESNEDEN ETKEN NESNEYE GEÇİŞ: YENİ KAVRAYIŞLAR

Nesne, “öznenin dışında kalan, dış dünyanın bir parçası olarak bilincin karşısında duran her varlık, her madde, her şey” olarak tanımlanmaktadır (Arayıcı, 2018). Mimarlık pratiğinde ise nesne, mekanın taşıyıcısı görevini üstlenen maddi varlıklar bütünüdür. Aristoteles’e göre nesnenin varlık kazanabilmesi için bilgi üretmesi gerekmektedir (Kaçar, 2016). Nesnenin bilgisi, farklı faktörlerin bir araya gelmesiyle inşa edilmektedir. Aristoteles (1995), nesnenin bilgi üretebilmesi için öncelikle nesnenin maddi bir kaynağı olması gerektiğini savunmaktadır. Bunu takiben *nedensellikler* ile birlikte nesnenin meydana geliş amacı ortaya konmaktadır. Nedensellikler, varlığın -dolayısıyla nesnenin- meydana geliş amacını kuran *soyut anlam tabakaları* ve *somut tetikleyicilerin* tümünüdür. Bu sürecin devamında nedenselliklerin belirlediği amaç, bir “fail”e -bilen, eyleyen, etken olan- aktarılmaktadır (Aristoteles, 1995). Sürecin son adımında ise fail aracılığıyla, maddi kaynak ile amaç arasında anlamlı bir ilişki kurulmaktadır. Kurulan bu ilişki, nesneyi biçimlendirerek³ bilgisini üretmektedir (Şekil 2.1).

Şekil 2.1: Varlığın -nesnenin- bilgisinin üretim süreci.

Nesnenin -tasarlanan mekan-, ürettiği bilgi ve özne -tasarlayan, tüketen, algılayan- ile ilişkisi üzerine yapılan farklı söylemler, mekan kavramının kabul görmüş tanımlarını ve düşünsel süreçlerini çeşitlendirmektedir. Bu nedenle mimari mekanın meydana gelme süreci ile ürettiği bilgi arasındaki ilişkiyi analiz edebilmek için önceliklenesnenin varoluş sistemlerini inceleyen *materyalist* yaklaşımdan/materyalizm düşüncesinden söz edilecektir.

³ Burada bahsi geçen “biçim” sadece hacim kaplayan fiziksel bir karşılık değildir, anlam üreten her “şey”dir

Materyalist⁴ felsefe, maddenin bir başka deyişle varlığın yapısını ortaya koyan *bilgi* kuramıdır ve bir çok farklı disiplinin etkisi altında meydana gelmektedir. Sosyal ve beşeri bilimleri barındıran birçok alanda dönüşümler yaşanmasıyla birlikte insan-doğa, beden-zihin, varlık-düşünce ve özne-nesne gibi materyalist felsefeyi kuran anlayışlar hakkında yeni tartışmalar meydana gelmiştir (Lettow, 2016). Bu noktada nesneyi var eden maddi şeyin -bir başka deyişle varlığın- nasıl bilgi ürettiği; nesnenin, özne ve nedenselliklerle nasıl ilişki kurduğu sorusuna verilen cevaplar farklı eksenlerde materyalist anlayışları ortaya koymuştur.

2.1 Edilgen Nesne ve Mekan Arasında Karşılaşmalar: Tarihsel Materyalizm

Tarihsel materyalizm (TM), nesnenin ele alınış biçiminin incelendiği ilk durağı oluşturmaktadır. TM, “özne” (Şekil 2.2) merkezli materyalist anlayışı tariflemektedir; yani TM’de nesneyi *bilen* (Descartes, 1998) ve nesneye dair bilgiyi kuran *fail* sadece öznedir. *Tek merkezli* bir anlayış sunan bu düşünce antroposenik⁵ bir süreç tarifi yapmaktadır. Nesnenin ürettiği bilgi, özne dolayımında oluşmaktadır. Daha açık bir ifade ile nesne; özne bilincinin duyumsama, sentezleme ve anlama kapasitesiyle birlikte kavranır hale gelmektedir. İlk adımda *duyumsama* yoluyla bilince aktarılan parçalar *sentezlenerek* bütünsel bir ilişki kurgulamaktır. Sonrasında öznenin *anlama* kapasitesiyle birlikte nesne düşünülebilir bir bilgi üretmektedir (Kant, 1993).

Şekil 2.2: Tarihsel Materyalizm anlayışında özneyi kuran kavramlar.

⁴ Materyalizm, duyularla algılanabilen maddi dünyanın zihin veya ruhtan bağımsız nesnel gerçekliğe sahip olduğu anlamına gelir. Zihinsel veya ruhsal süreçlerin gerçekliğini inkâr etmemekte, fikirlerin ancak maddi koşulların ürünleri ve yansımaları olarak ortaya çıkabileceğini ileri sürmektedir

⁵ Antroposen, insan özneyi varlığın merkezine alan yaklaşımdır. Bu doğrultuda doğanın öznelliği ikinci plana atılmaktadır.

“Öznenin sahip olduğu yetiler ile nesneyi kavrayıp bilgi ürettiği alan *fenomenal* alan olarak tanımlanmaktadır” (Kant, 1993). Nesnenin anlamının özne üzerinden üretildiği ortaya konsa da Kant, nesnenin özne bilincinden bağımsız bir öze sahip olduğunu iddia eder. Nesnenin özerk alanını imleyen bu yer *numenal* alan olarak tanımlanmakta ve bu alana öznenin erişimi bulunmamaktadır. Numenal alana erişemeyen özne, fenomenal alanda nesneye dair bilgiyi dolaylı olarak üretebilmektedir. Bu nedenle nesnenin hiçbir zaman tam olarak bilinmeyeceği iddia edilmektedir (Kant, 1993). Bu durum, *fenomenal* alan ile *numenal* alan arasında keskin bir ayrım tarif etmektedir. Kant’ın numenal alan ile fenomenal alan arasında yapmış olduğu ayrım sonucu nesnelere ilişkin bilgi sadece bilincin sınırları -yani öznenin yeterlilikleri- içinde kendini var edebilmektedir.

Fenomenal alanda nesnenin bilgisi, *diyalektik ilişki* metoduyla üretilmektedir. Temel anlamda diyalektik ilişki, zıtlıkların gerilimiyle “varlığı” oluşturmaktadır. Tarihsel Materyalizm’de ele alınan diyalektik ilişki ise ‘şey’leri, eylemleri, karşılıklı ilişkileri ve etkileşimleri kapsar. Diyalektik ilişki, öznenin nesneye doğru akan bir hattı takip ederek kurulur. Bu ilişki *doğrusal nedenselliklerin* tetiklemesiyle meydana gelir. Doğrusal nedensellik, etki kaynağı ile ondan etkilenen arasında tek yönlü bir sistem tarifi yapmaktadır. Bu durum determinist⁶ bir duruş sergiler; çünkü öznenin barındırdığı değişkenler içinde sınırlı olasılıklar meydana gelmektedir. Mevcut olasılıklar dahilinde eylemlerin ve ilişkilerin sonucu öngörülebilir. Bu durum sonucunda etki kaynağını -yani özneyi- başa alan hiyerarşik bir durum oluşmaktadır. Bir başka deyişle varlığın bilgisi, öznenin başta bulunduğu *hiyerarşik ontoloji* tarifi ile meydana gelmektedir.

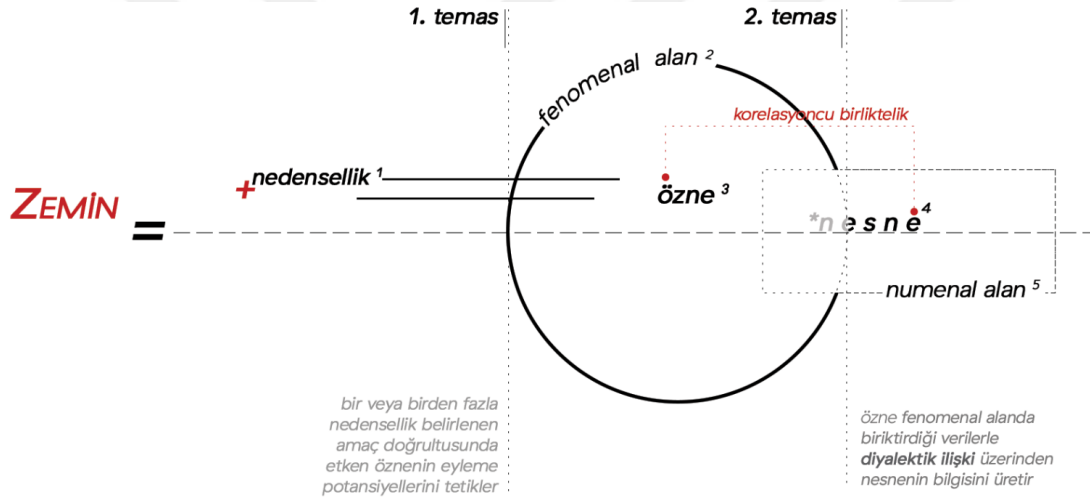
Diyalektik ilişki metodu üzerinden çözümlenen özne ve nesne anlayışı *korelasyoncu*⁷ bir epistemolojik tutum meydana getirmektedir. Meillasoux’a (2008) göre, “düşünce -özne- ve varlık -nesne- arasındaki diyalektik ilişkinin bilgisine ulaşılabilir; fakat düşünce veya varlığın tekil bilgisine bağımsız bir şekilde ulaşamaz” (Baluniye, 2017). Bu noktada düşünce ve varlık - yani özne ve nesne- birbirleri üzerinden dolaylı

⁶ Determinizm, evrendeki her sonucun, her olayın gerçekte bir nedeni ya da nedenleri bulunduğunu, doğanın nedensel yasalara tabi olduğunu ve bu nedenle evrendeki her şeyin ön görülebilir kural setleri dahilinde var olduğunu iddia eder. Tarihsel materyalizmde yer alan determinizm anlayışı kim kaynaklarca parametrik determinizm olarak da tanımlanır. Yani belirli değişkenler arasında sınırlı salınımlar yapan bir olasılık kümesi tarifi yapmaktadır.

⁷ Zorunlu birliktelik, etkileme ve etkilenme durumunda doğrudan ilişki kurulumu olması hali

bir bilgiye sahiptir. Nesnenin bilgisinin üretilmesi için özne ana aktör konumundadır. Düşüncenin var olabilmesi için de öznenin nesne ile yüzleşmesi gerekmektedir. Nesne üzerinden elde edilen bilgi, kümülatif bir şekilde düşünceyi var eder. Meilliasoux'un korelasyonizm anlayışı üzerine koyduğu tutum, Kant'ın epistemolojisi üzerine yaptığı bir çıkarım olarak ele alınmaktadır (Baluniye, 2017).

Bütünsel bakışta nesnenin bilgisini üreten metodolojik zemin Şekil 2.3'te incelendiğinde iki ana karşılaşma anının olduğu gözlemlenmektedir. İlk karşılaşma özne ile nedensellikler arasında meydana gelmektedir. Bu karşılaşmada özne, nedensellikler yardımıyla aktarılan amaçlar doğrultusunda nesne ile ilişki kuracağı zemini tasarlamaktadır. İkinci karşılaşma ise özne ile nesne arasındadır. Belirlenen amaç doğrultusunda bilincin sınırlarını çizen özne, nesnenin bilgisini oluşturmaktadır.

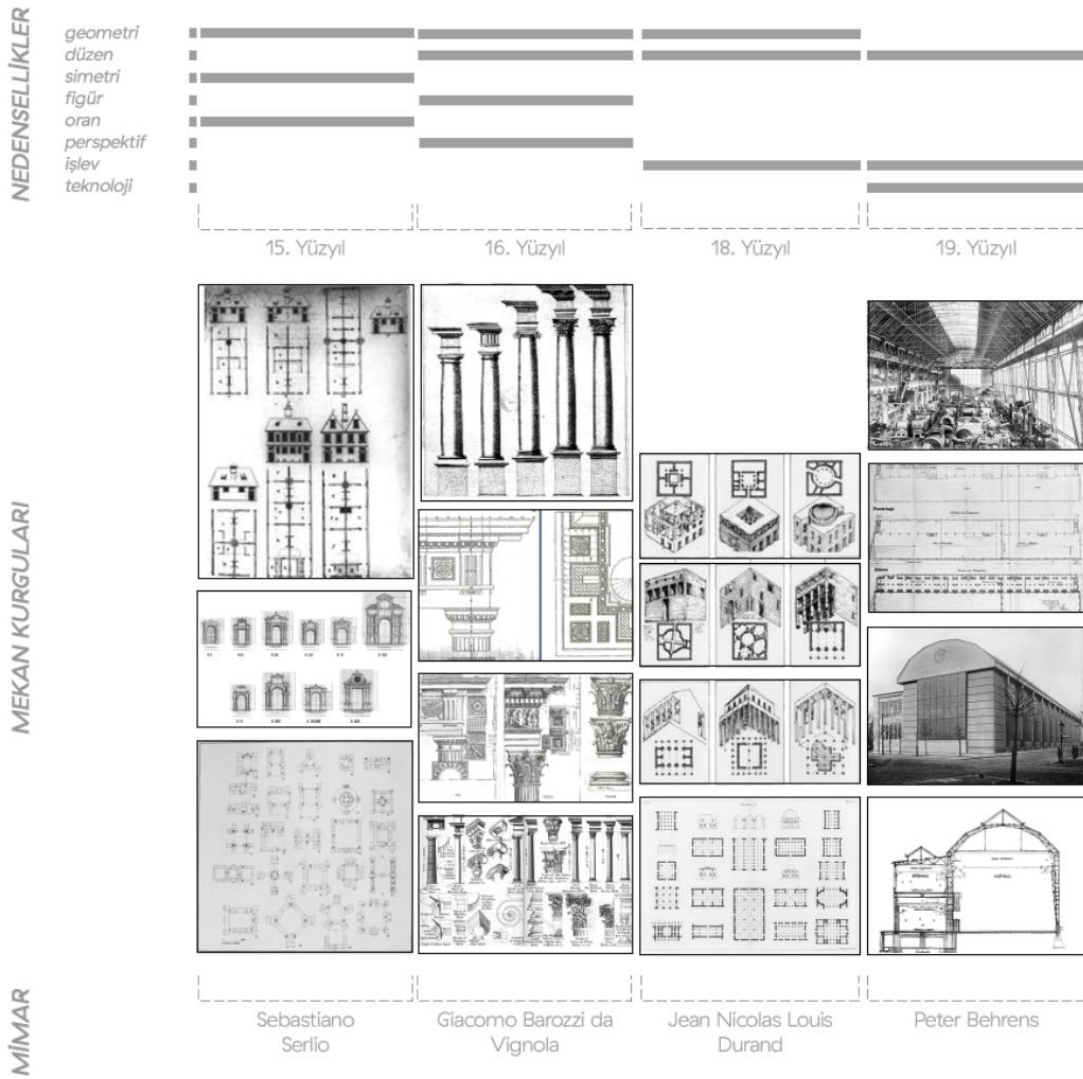
Şekil 2.3: Varlığın yani nesnenin bilgisini üreten zemin notasyonu.

Tarihsel Materyalizm'in kurguladığı düşünsel altlık mekân üzerinden analiz edildiğinde, mekânın kurulum sürecinin iki ana ekseninde gerçekleştiği gözlemlenmektedir. Öznenin barındırdığı kimliklerin ve sürece eşlik eden nedenselliklerin değişim göstermesi sonucu, mekânın kurulum sürecinde kırılmaların meydana geldiği gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda tarih dizgisinde yer alan mimari üsluplar ve mimarların söylemleri analiz edilmiştir.

İlk ekseninde mekânın bilgisini üreten diyalektik ilişki, *tasarlayan özne* kaynağından hareketle oluşmaktadır. Tasarlayan özne, karar verici ve bilen konumdadır. Mekânın taşıyıcısı nesne, tasarlayan öznenin kararları doğrultusunda kendini var etmektedir. Tarihsel güzergahta düzen, simetri, oran, perspektif, figür gibi geometrik

nedensellikler, tasarlayan özneyle eşlik ederek nesnenin bilgisi üretilmektedir. Tasarlayan özne ve bahsi geçen nedenselliklerin kurmuş olduğu ilişki kapsamında geometrik düzene dayalı mekân kurgularının meydana geldiği analiz edilmiştir. Bu nedenle dönem içerisinde gelişen yapımların teknolojileri mekân anlayışlarında geometrik düzende değişiklik oluşturmaktadır.

Tasarlayan özne kaynağıyla üretilen mekân anlayışlarında analiz edilen ilk mimar Sebastiano Serlio'dur. 15. yüzyılda yüzyılda Sebastiano Serlio (1584) mekânı kuran asal yapı bileşenlerini listelemiştir. Serlio, bu bileşenlerin planimetrik düzende oluşturabileceği sınırlı kombinasyonlar üzerine sistematik bir mekân anlayışı ortaya koymaktadır. Başka bir açıdan 16. yüzyılın sonlarına doğru Giacomo Barozzi da Vignola, antik biçim düzenlerini sınıflandırarak mekanın biçim, oran, boyut bağlamında sabitlemeye çalışmaktadır (Vignola, 2012; akt. Tanyeli 2017). Tarihsel güzergahta mekânı kuran bileşenler *geometrik nedensellikler* çerçevesinde sınırlı kalırken 18. yüzyıl itibarıyla sosyal ve toplumsal düzenin değişmesiyle birlikte *işlevi takip eden rasyonel nedensellikler* de mekânın kurulumunda önemli bir girdi görevi görmüştür. 18. yüzyılın sonlarına doğru Jean Nicolas Louis Durand, özel ve kamusal yapılar olmak üzere tüm yapıları kapsayan ve sınırlı varyasyonel birliktelik meydana getiren tipolojik bileşenler listesi oluşturmaktadır (Tanyeli, 2017). Durand'ın meydana getirdiği liste "lego" gibi çalışmaktadır. Durand, bu bileşenlerin bir araya gelebilmesi için standartlaştırılmış kombinasyon ve kompozisyon esasları oluşturmuştur. Durand'ın oluşturduğu sistem "tekil bileşenden yapı bütününe uzanan bir tipoloji matrisi" gibi çalışmaktadır (Tanyeli, 2017). 19. yüzyılın başlarında endüstrileşmenin etkisiyle birlikte değişen sosyal ve ekonomik düzen mekânı kuran nedenselliklerin işlev üzerinde yoğunlaşmasına neden olarak modern mimarinin temellerini atmıştır. Bu doğrultuda tasarlayan özne, işlevin öncülüğünde mekânı kurgulamaktadır. 20. yüzyılın başında Peter Behren, türbin üretim adımlarının ihtiyaçlarını karşılayan bir mekansal kurgu ile AEG Türbin Fabrikası'nı tasarlamıştır. AEG Türbin Fabrikası'nda planimetrik düzende yer alan her mahal bir işlevin karşılığı olarak meydana gelmektedir. Bu anlayışta mimar, mekanik sistemin bir parçası gibi mekânı kurmaktadır.

Şekil 2.4: Tarihsel Materyalizm birinci eksen mekan okuması.

Mimarlığın mekansal üretimleri ilk eksen üzerinden incelendiğinde mekanın kurucu özne kararlarıyla *statik zemin*⁸ üzerinde kurgulandığı gözlemlenmiştir (Şekil 2.4). Bu nedenle mekan, sınırlı olasılıklar arasında salınım yapmaktadır. Tasarlayan özne, bilen/karar veren konumuyla nesneyi dolayısıyla mekanı edilgen pozisyonda bırakmaktadır. Bu ekseninde mekan; pasif, ölçülebilir, opak, hacim belirten nicel veriler doğrultusunda değerlendirilen bir nesne olarak meydana gelmektedir. Tasarlayan özne, mekanı var eden bileşenleri kategorilere ayırarak yasalaştıran genel geçer bir mekan anlatısı oluşturmaktadır. Dönemin toplumsal, sosyal, ekonomik, politik ihtiyaçları doğrultusunda mekanı kuran parametreler üzerinde hiyerarşik bir düzen kurgulanmaktadır. Bu durum mekanın, sabit anlamlar üretmesine ve doğal olarak

⁸ Burada bahsi geçen zemin kavramı Tarihsel Materyalizm anlayışını kuran anlayışların nasıl bir metodoloji kurduğunu tariflemeye yönelik kullanılmaktadır.

zamanın değişimine direnen bir pozisyonda kalmasına sebep olmaktadır. Geometri, işlev, teknoloji gibi somut tetikleyiciler tasarlayan özne ile mekanın taşıyıcısı nesne arasında doğrusal nedensellik ilişkisi kurmaktadır. Tanyeli'nin (2017) de belirttiği gibi “erken modern mimari epistemolojisinde insan ve toplum için neyin doğru ve gerekli olduğuna sayısal değerler yanıt bulmaktadır”. Nesnenin yanı sıra mekanı tüketen özne de edilgen bir pozisyonda bulunmakta ve tüketen özne, mekan içerisinde hacim kaplayan beden olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle tüketen öznenin duyumsama ve algılama yetileri mekanın bilgi üretme sürecinde yer alan bir girdi görevi görmemektedir.

Geometrik, rasyonalist, işlevselci nedenselliklerle elde edilen mekansal bilgiye karşıt duruş olarak 20. yüzyılın ortalarında beliren *fenomenolojik* yaklaşım, maddi dünyanın *tinsel*⁹ katmanına odaklanmaktadır. Fenomenolojiye göre, tinsel katmana bilinç aracılığıyla erişilmektedir. Bu doğrultuda Christian Norberg-Schulz, fenomenolojik mimarlık anlayışını metodlaştırarak “modern mimarlık” anlayışının sayısal veriler içine hapsedtiği mekan kurgusunu aşmayı hedeflemektedir. 1970’lerden itibaren fenomenoloji ve mekan arasındaki ilişki, kuramsal ve pratik alanda geniş bir yer kazanmıştır. Bu anlayışta mekanın ürettiği bilgiye tüketen öznenin zihinsel faaliyetleri ile ulaşılmaktadır. Mekanın bilgisinde tasarlayan özne kadar tüketen öznenin de etken konumunda yer alması Tarihsel Materyalizm anlayışında ikinci eksenin oluşmasına neden olmuştur. Bu alanda oluşturulan kuramsal çerçeve incelendiğinde zihinsel faaliyetleri tetikleyen araçların farklılaştığı gözlemlenmiştir.

Norberg-Schulz’a göre “tüketen özne, bedeninin farkında olup mekanı duyularıyla deneyimleyerek diyalektik ilişki kurmaktadır” (Eyce, 2018). Mekan, artık üç boyutlu izlenebilen bir nesne olmaktan öte bedensel ve zihinsel faaliyetlerle deneyimlenen bir alan tanımlanmaktadır. Norberg-Schulz’a (1979) göre mekanın ürettiği bilgi, tüketen öznenin *hareketi* ile sürekli olarak yön değiştirir. Bu doğrultuda mekan, Tarihsel Materyalizmin’de ilk eksenini oluşturan statik zemini büyük ölçüde kırma uğratmaktadır. Norberg-Schulz’a göre mekan, Şekil 2.5’te de belirtildiği üzere tüketen öznenin bedensel hareketi ile dönüşüm geçiren anlamlar üretmektedir. Özneye bağlı meydana gelen deneyim, mekanın ürettiği anlamı biricikleştirmektedir.

⁹ Kimi fizikötesi düşünürlerinin, gerçeği ve evreni açıklamak yolunda her şeyin özü, temeli ya da yapıcısı olarak benimsedikleri madde olmayan varlık.

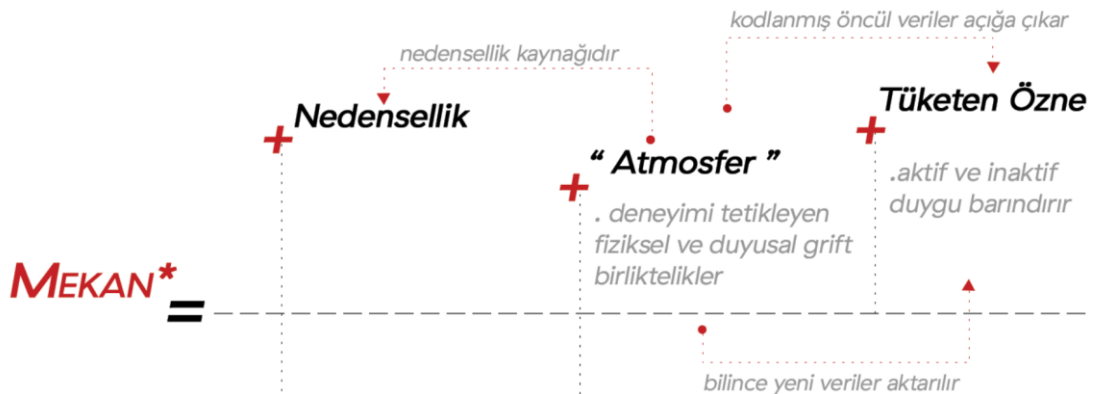
Şekil 2.5: Norberg-Schulz’a göre mekan notasyonu.

Juhani Pallasma, Norberg-Schulz’un izini takip ederek fenomenolojik mekan anlayışını derinleştirmiştir. Pallasma (1996), tüketen öznenin merkezi konumunu daha da vurgulayarak “gözle görülen” (optik mekan) ve “tenle algılanan” (haptik mekan) olmak üzere iki farklı mekan tanımı yapmaktadır. Pallasma’ya göre “gözle görülen mekan” tasarlayan öznenin hakim anlayışında şekillenen geometrik, arketipik bileşenlerle kurulmaktadır. Pallasma bu durumu modern mimarlık anlayışının bir hastalığı olarak değerlendirmektedir. Çünkü optik mekan, gözün mesafeli alanı içerisinde izole kalmıştır. Bu durum mekanın beden ve diğer duyularla olan bağıını koparmıştır (Pallasma, 1996). Pallasma bu krizin şekil 2.6’da ortaya konan “haptik mekan” anlayışıyla aşılabileceğini öngörmektedir. Ona göre mekanın bilgisinin kurulmasında *dokunsallık* büyük bir öneme sahiptir ve mekan *tensel bakış* ile deneyimlenmelidir. Çünkü optik bakışla kurulan mekan tüketen özneyi mekandan dışlayıp izleyiciye dönüştürürken, tensel bakışla kurulan mekan özneyi mekanla bütünleştirir (Eyce, 2011).

Şekil 2.6: Juhani Pallasmaa haptik mekan kurulum adımları.

Peter Zumthor, Norberg Schulz ve Pallasmaa'nın mekan üzerine söylemlerini reddetmemekle birlikte, mekanın bilgisinin sadece dokunsal ya da bedensel faaliyetler sonucu meydana gelmediğini iddia etmektedir. Zumthor (2006), deneyim ve mekan arasındaki ilişkiyi *atmosfer* kavramı üzerinden ele almaktadır (Şekil 2.7). Zumthor'a göre, deneyimi tetikleyen pek çok bedensel ve fiziksel etmen mevcuttur. Bu etmenler, birbirleri ile girift, çapraz ilişkiler kurarak atmosferi meydana getirirler ve deneyimi tüketen öznenin zihninde var ederler. Atmosfer kavramı; nesnenin görünür, dokunulur özelliklerinden öte nesnenin duygu katmanındaki etkisine odaklanmaktadır. Benjamin'e (1993) göre duygular, "tek durumlardan çok, biriktirilmiş, çoğu kez bilincine varılmamış, ancak hafızada birbirine kaynaşmış verilerden oluşur". Mekan deneyimlenirken de hafızada biriken veriler, duygular aracılığıyla açığa çıkmaktadır. Bu nedenle atmosfer kavramı hem kodlanmış verilerin mekan üzerinde tezahür etmesini sağlar hem de tüketen özneye yeni veriler aktarır.

Şekil 2.7: Peter Zumthor'un mekan notasyonu.

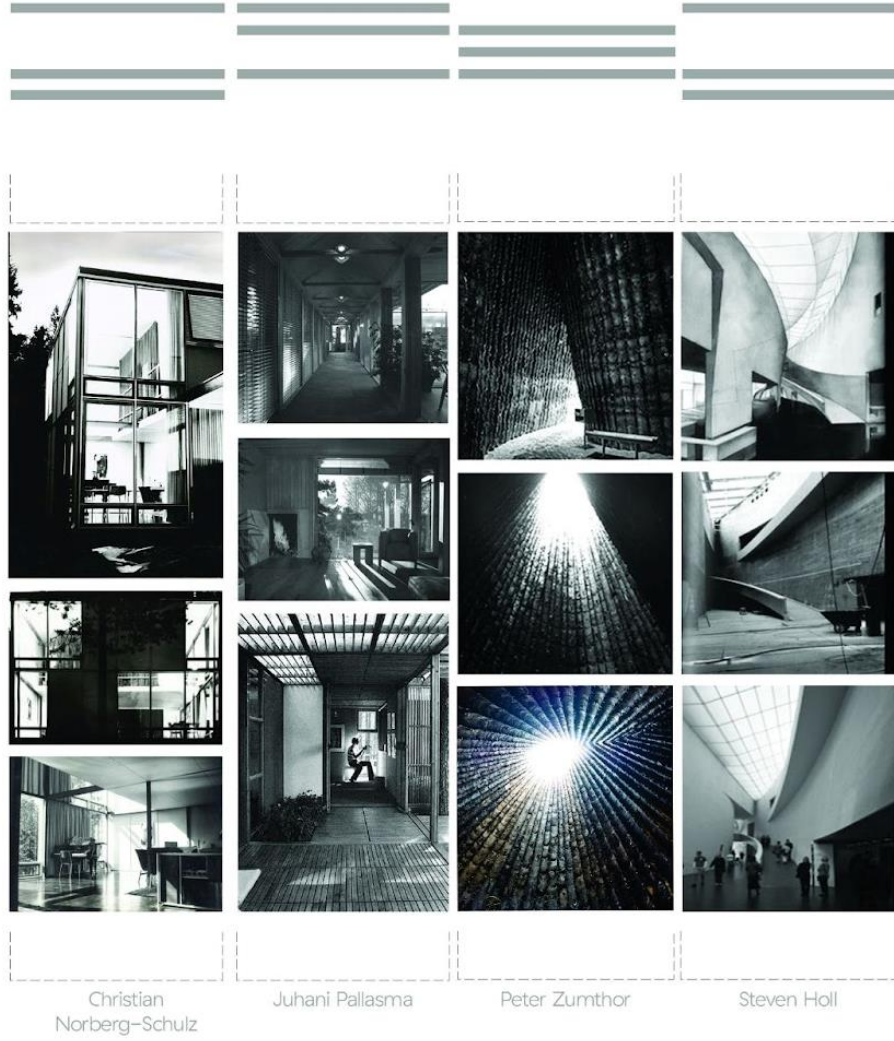
Steven Holl (1997), deneyimin yalnızca nesnelerle anlaşılamayacağını iddia eder; çünkü mekanın ancak özne onu tanımladığında algılanabilir olduğunu savunmaktadır.

Holl de (Şekil 2.8) Norberg-Schulz gibi hareket kavramının mekanın kurulması sürecinde önemli, tetikleyici bir göreve sahip olduğunu iddia etmektedir. Holl, farklı olarak hareket kavramının sadece bedenin vektörel değişiminden ibaret olmadığını söylemektedir. Ona göre bedenin yaptığı hareket, algılanan yüzeylerle birleştiğinde “paralaks”ı oluşturmaktadır. Paralaksın yaygın tanımı şudur: “Gözlem yapılan konumdaki bir değişikliğin yarattığı yeni bir görüş hattından kaynaklanan, bir nesnenin bariz yer değiştirmesi” (Zizek, 2011). Bu noktada gözlemlenen fark yalnızca öznel değildir. Çünkü gözlemlenen şey bir nesnedir ve bu nesne iki farklı yerden ya da bakış açısından görülebilmektedir. Holl (1997) ise paralaksı “her zaman değişen, görsel olarak tektonik manzara” olarak tanımlar. Beden hareket ettikçe algısal bakış açısı, ardışık ve değişken mekansal algılar edinmeyi sağlamaktadır.

Şekil 2.8 : Steven Holl’un mekan notasyonu.

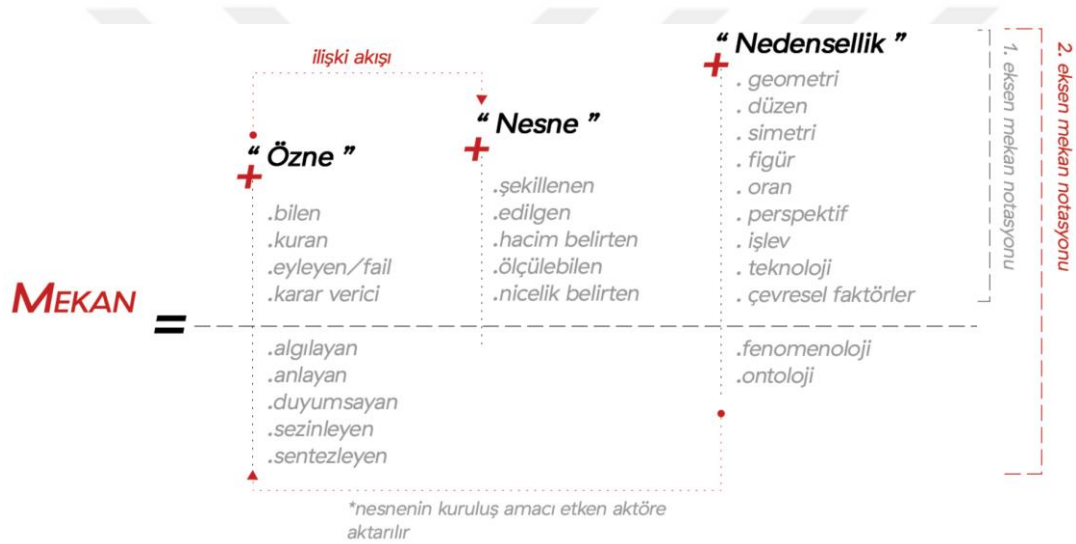
Şekil 2.9’da bütünsel olarak belirtildiği üzere ikinci eksen anlayışında mekan, soyut anlam tabakalarının maddesel ifade kazanmasıyla kendini var etmektedir. Fenomenoloji, soyut anlam tabakalarının üst çatısını oluştururken algı, duyu, ontoloji gibi nedensellikler fenomenolojik nedenselliğe eklenilen yardımcıları olarak yer almaktadır. Tasarlayan öznenin öncül kararlarıyla fiziksel karakter kazanan mekan, tüketen öznenin anlam dünyasında bilgiye dönüşmektedir. “Deneyimleme” tüketen öznenin mekana dair bilgi üretmesinde gereklilik kazanan bir eylemdir. Deneyim; hareket, tensel temas, duygulanım gibi farklı araçlarla kazanılabilmekte, bu doğrultuda öznenin özneye değişim gösteren mekan, kısmen devingen bir zemin kurgusu oluşturmaktadır.

Şekil 2.9: Tarihsel Materyalizm ikinci eksen mekân okuması.

Tüm bu anlayışlar bütünsel bir bakışta analiz edildiğinde Tarihsel Materyalizm çatısı altında incelenen teorik ve pratik mekân üretimleri arasında belli alanlarda kırılma olduğu gözlemlenmiştir (Şekil 2.10). İlk eksen anlayışı, tasarlayan gözün hegemonyası altında kurularak statik bir zemin oluşturmaktadır. Çünkü bu anlayışta, tasarlayan öznenin vermiş olduğu kararlar ile sonlanan bir mekansal süreç tarifi yapılmaktadır. Diyalektik ilişki tasarlayan özne ile mekân arasında salınım göstermektedir. Mekân, geometrik, nicel, işlevsel bileşenler listesiyle kombinasyonlar oluşturarak bilgisini üretmektedir. Nesne ve tüketen özne de bu bileşenler listesinde sadece nicel karşılığı olan edilgen aktörlerdir. Bu durumun aksine ikinci eksen anlayışında tüketen öznenin de mekân kurulumunda etken pozisyonda yer alması önemli bir eşiktir. Mekân ile kurulan diyalektik ilişkide artık ana kaynak tüketen özne olmuştur. Tarihsel Materyalizm'in birinci ekseninde yer alan bilen, kuran, eyleyen gibi özne tanımlarına ikinci ekseninde algılayan duyumsayan sentezleleyen gibi kimlikler eklenmiştir.

Nicel verilere dayanan nedensellik anlayışına ek olarak fenomenoloji ve ontoloji gibi nedensellikler nesnenin bilgi edinmesi sürecinde baskın bir şekilde yer edinmiştir. Öznenen özneye değişen mekân bilgisi görece olarak dinamik bir zemin kurmaktadır. Somut nedenselliklerin yanı sıra soyut anlam tabakaları da mekân ile tüketen özne arasında arayüz görevi görmektedir. Mekân artık fiziksel olarak karşılık bulan bir hacim tarifinden öte deneyim ortamı oluşturan sınırları muğlaklaşmaya başlayan bir alandır. Her ne kadar mekânın statik durumu ikinci eksen anlayışı ile birlikte çözünmeye başlasa da mekânın tüm devinim potansiyeli özne kaynaklı oluşmaktadır. Mekânın taşıyıcısı nesne; her iki eksen de edilgen, pasif ve anlamını özne dolayımıyla kuran bir maddi alan tarifi yapmaktadır.

Şekil 2.10: Bütünsel bakışta Tarihsel Materyalizm anlayışında mekan notasyonu.

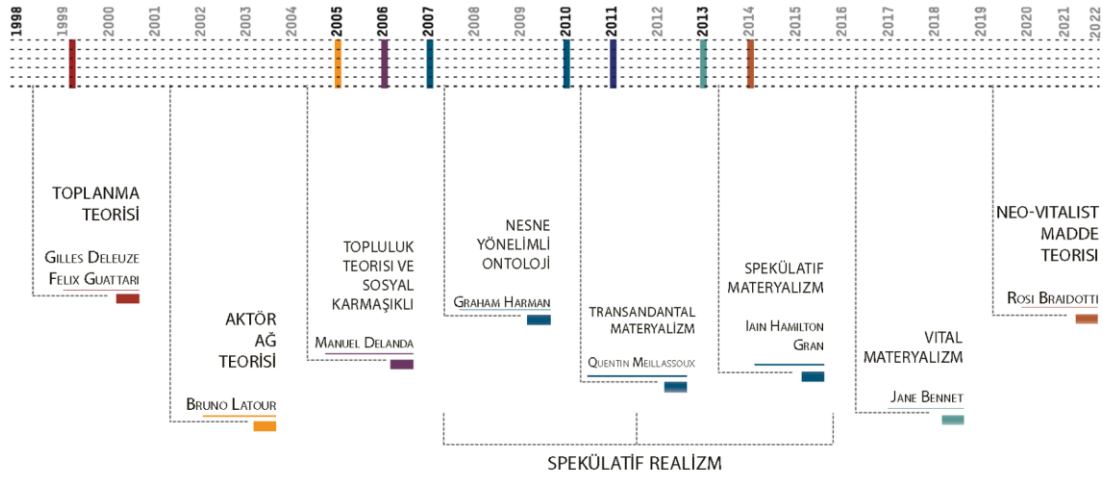
2.2 Etken Nesnenin Varoluş Süreci ve Mekan Üzerine İzdüşümleri: Yeni Materyalizm

Endüstrileşme ve kapitalizmin etkisiyle, bilim ve teknolojiye bağlı olarak dünya çapındaki toplumsal ilişkiler, sosyal anlayışlar yeniden düzenlenmiştir. Bu yeniden düzenleme doğrultusunda son yirmi yıl boyunca, felsefi, sanatsal, politik, sosyal ve bilimsel söylemin teorik paradigmaları ve öncülleri dikkate değer dönüşümler geçirmiştir. Dönüşümler kapsamında, Tarihsel Materyalizm anlayışına karşı bir tez olarak meydana gelen *Yeni Materyalizm*, literatürde kendine yer bulmuştur. Yeni Materyalizm; Gilles Deleuze, Felix Guattari, Manuel Delanda, Graham Harman, Iain Hamilton Grant, Rosi Braidotti, Quentin Meillassoux, Karen Barad, Rosi Braidotti ve Jane Bennett gibi düşünürlerin katkılarıyla meydana gelmiştir (Şekil 2.11).

Yeni Materyalist düşünürler, Tarihsel Materyalizm anlayışının ortaya koyduğu bir dizi düşünce ve kavramı -hiyerarşik ontoloji, diyalektik ilişki, korelasyonizm gibi- sorunsallaştırmış; kritik ettikleri durumları ortaya koydukları düşünce setleri ile aşmayı hedeflemişlerdir. Yeni Materyalizm'in oluşumunu tetikleyen sadece Tarihsel Materyalizm'in teorik altlığına karşıt bir tez oluşturma dürtüsü değildir. Bilim ve teknolojiye bağlı olarak yaşanan paradigma kayması, özne -dolayısıyla beden ve algı- ve nedensellik tanımlarında zorunlu bir dönüşüme gidilmesine sebep olmuştur. Bu nedenle yerleşik kuralların ve uygulamaların kökten değişime uğraması sonucunda, yeni tanımlar, kavrama halleri ve kural setleri doğmuştur.

Tezin ilerleyen aşamalarında detaylandırılacak olan bu kural setlerinin ortak paydada temel dürtüsü nesnenin statik kabuğunu kırarak “dinamik”, “etken” karakterini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda özne dolayımıyla üretilen maddi bilginin -yani nesneye ait bilgi- aşılması planlanmıştır. Farklı disiplin alanlarında yer alan düşünürler, bu yaklaşım üzerine söylemler ortaya koymuşlardır. Örneğin, Deleuze ve Guattari (1987) “Asamblaj Teorisi” ile yatay bir ontoloji kurgusunda maddi bilginin olanakları üzerine odaklanmaktadır. Bruno Latour (1987) ise Aktör Ağ Teoremi (AAT) özne ile özne dışı varlıklar arasındaki epistemolojik ayrımı ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Karen Barad (2007), farklı bir pencereden maddi bilgiye ait süreci öznenin dönüşen tanımı üzerinden ele alarak Yeni Materyalizm anlayışını beslemiştir. Rosi Braidotti (2004) ise, hem güncel beden kuramları ve insan sonrası perspektifinden öznenin aşkın karakterini kırmaya çalışmakta hem de “Neo-vittalist Madde Teorisi” ile insan dışı varlıkların otopoetik¹⁰ yapısını sistematik bir şekilde ortaya koymaktadır. Manuel Delanda (2006) “Topluluk Teorisi ve Sosyal Karmaşıklık Kuramı” ile varlığın bilgisinin üretilmesinde özne ve nesne arasındaki hiyerarşik konumunu yıkmayı hedeflerken; Spekülatif realistler -“Nesne Yönelimli Ontoloji (2009), “Transandantal Materyalizm” (2007), “Spekülatif Realizm”(2011)- nesnenin aşkın bir karaktere sahip olduğunu iddia ederek Yeni Materyalizm anlayışına katkıda bulunmaktadır. Bir başka açıdan Jane Bennett'in (2013) “Vital Materyalizm” teorisi ile birlikte de maddenin canlı devingen yapısının sistematik olanaklarını sorgulamaktadır.

¹⁰ “Yunanca αὐτο- (oto-, kendi kendine) ve ποιήσις (poiesis, yaratmak, meydana getirmek) sözcüklerinden türetilen bir neolojizmdir. Temel olarak kendi devamlılığını sağlayan ve kendini yeniden üreten sistemleri tarif etmek üzere kullanılmaktadır.”

Şekil 2.11: Yeni Materyalist düşünürler ve teoremleri.

Yeni Materyalizm çatısı altında meydana gelen düşünceler, *özne*, *nesne* ve *nedensellik* anlayışlarında zorunlu bir değişime gidildiğini gözler önüne sermektedir. Bu değişimin mekân anlayışı üzerindeki etkilerin sistematik bir şekilde analiz edilebilmesi için öncelikli olarak *özne* ve *nesne* anlayışlarının sorunsallaştırılan ve değişen tanımları üzerine odaklanılacaktır. Tezin ilerleyen aşamalarında ise YM'nin TM üzerinden sorunsallaştırdığı kavramları, kendi kuramsal çerçevesinde nasıl aştığı sorusuna cevap aranacaktır. Bu doğrultudan meydana gelen yeni kavram setleri arasında kurulan ortaklıklar analiz edilerek bütünsel bakışta Yeni Materyalizm'e dair bir sistem -metodolojik zemin- tarifi yapılacaktır. Bölüm sonunda ise bu sistemin mekânın anlam/bilgi üretme sürecinde ve *özne*, *nesne*, *nedensellik* tanımlarında ne gibi değişikliklere yol açtığı değerlendirilecektir.

2.2.1 Öznenin ve nesnenin yitiminden yeniden doğuşuna

Özne ve nesnenin, Tarihsel Materyalizm okumalarında yer alan ve tez kapsamında sorunsallaştırılan tanımının detaylı bir şekilde ele alınması için Spinoza'nın *özne* tanımı önemli bir rehber görevi görmektedir. Spinoza (1677), *öznenin* "öz"ünü zihin (bilinç) ve bedenin oluşturduğunu savunmaktadır. Spinoza'ya göre zihin ve beden aynı şeydir; çünkü bedenin meydana getirdiği eylemler zihnin bir sonucudur. Rafael E. Núñez ve George Lakoff (2000) *öznenin* varlığına dair benzer bir koşutu benimsemektedir. Núñez ve Lakoff'a göre "düşünceler - yani zihinsel veriler- bedensel motor deneyimleri sonucu meydana gelmektedir". Bu noktada zihnin ve bedenin sınırlarını tanımlayan anlayışlar *öznenin* yitimi ve yeniden doğuşu üzerinde geçen sürecin kavranmasında önem arz etmektedir.

Spinoza, zihnin sosyal, toplumsal ve kültürel kodlarla şekillendiğini iddia etmektedir. Bu kodlar aracılığıyla toplumsal normlar meydana gelmektedir. Bu normlar, bedensel ve duyumsal süreçleri şekillendirmektedir (Şekil 2.12). Başka bir deyişle Simon de Beauvoir’ın (1949) dediği gibi, “toplumsal normlar bedene kültürel biçimini vererek bedeni yorumlamaktadır”. Yeni materyalistler, öznenin meydana geliş sürecinde kültürel, toplumsal, politik kodların etkisini reddetmezler; bilakis kültürel ve toplumsal unsurların değişen yapıları ile birlikte öznenin bedensel ve zihinsel süreçlerinin de etkilendiği kabul etmektedirler (Tuin ve Dolphijn, 2010).

Şekil 2.12: Spinoza özne tanımı ve güncel yansımaları.

Yeni Materyalistlerin asıl sorunsallaştırdığı mesele Şekil 2.13’te de vurgulandığı üzere, öznenin *diyalektik ilişkiler* -özne/nesne, kadın/erkek, ben/öteki- üzerinden tanımlanmasıdır. Çünkü diyalektik ilişki, öznenin “öteki” üzerinden tariflenmesini zorunlu kılmaktadır. Bu durum beraberinde öznenin anlamına dair kısıtlar meydana getirmektedir. Yeni Materyalistler, ötekiye ihtiyaç duyulmadan öznenin özerk alanında barındırdığı anlamın peşine düşülmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Çünkü diyalektik ilişkide özne, sadece ötekinin barındırdığı nitelikler üzerinden kısıtlı bir tarif ile tanımlanmaktadır. Braidotti (2013), öznenin - ya da varlığın- diyalektik ilişkiden bağımsız bir şekilde incelenmesiyle birlikte cinsiyet ve beden politikalarının sığ anlamlarından kurtulduğunu savunmaktadır. Bu doğrultuda Braidotti, öznelere arasında öngörülemeyen yeni bedensel ve duyumsal ilişkilerin meydana geldiğini iddia etmektedir. Benzer bir şekilde Simon de Beauvoir, diyalektik ilişki anlayışının reddi ile birlikte cinsiyet kimlikleri arasında ve bedenin sınırlarında muğlaklaşmanın başladığını ve bu sayede cinsiyet kimliklerinde farklılaşmaların çoğaldığını iddia eder (de Beauvoir, 1949). Bu yaklaşım ile birlikte Yeni Materyalizm, öznenin karşılıklı ilişkiye bağlı, çok cinsiyetli kimliklere sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Şekil 2.13: Diyalektik ilişki anlayışına yönelik eleştiriler ve sorgulamalar.

Meillassoux (2006), Tarihsel Materyalizm anlayışının özneye karşı tutumunu farklı bir perspektiften eleştirmektedir. Düşünür, özne ve nesne ya da düşünce ve varlık arasındaki ilişkinin özne merkezli temelden kurulmasının yani *hiyerarşik ontoloji* tarifinin problemli bir anlatıya neden olduğu düşünmektedir. Bu doğrultuda Tarihsel Materyalizm’de, öznenin zihin üzerinden nesneyi kavraması süreci eleştirilmektedir. Tarihsel Materyalizm anlayışında öznenin zihninde biriken veriler nesne ile karşılaştığı esnada bilgi üretmekte ve nesneyi tanımlanmaktadır. Yeni Materyalizm’de, nesnenin bilgi üretebilmesi için öznesiyle yüzleşmesinin gerekliliği sorgulanmaktadır. Meillassoux’a göre doğa rastlantısaldır; bunun nedeni de özellikle doğanın aklımıza gelebilecek her türlü mantık sisteminden üstün olmasıdır. Meillassoux, her nedenin sonsuz sayıda sonucu olabileceğini ve bu sonuçların zihinde tamamen ‘verili’¹¹ bir karşılığının olmadığını iddia eder. Bu durum zihnin bağlantılı olmayana, verili olmayana nasıl erişebileceği sorunsallaştırmaktadır (Şekil 2.14). Jane Benett benzer bir şekilde Meillassoux’un savını yinelemektedir. Benett’e göre (2009) bilinç, deneyime bağlı olarak kümülatif bir şekilde şekillenmektedir. Bir başka deyişle bilinç, deneyimle doğru orantılı olarak zihinde barındırdığı verileri arttırmaktadır. Bu nedenle bilinç katmanında kodlanmış verilerin her zaman nesne tarifi için yeterli olmayacağı öngörülmektedir (Benett, 2009). Bu durum nesnenin bilinebilmesine değil sadece düşünülebilmesine neden olmaktadır. Bu sav, nesnenin tesadüfiliğinin ve özünde barındırdığı tözün¹² potansiyelinin indirgendiğini vurgulamaktadır.

¹¹ İşlenmiş veri, bilgi, süreç.

¹² Töz ya da cevher, değişen yüklemelere desteklik eden değişmez gerçeklik; kendi kendisiyle, kendi kendisinde var olan

Şekil 2.14: Hiyerarşik ontoloji anlayışına yönelik eleştiriler ve sorgulamalar.

Yeni Materyalizm, Tarihsel Materyalizm’de “özne”nin sorunlu tanımını ve yüklendiği görevleri eleştirmekle birlikte günümüz dünyasında öznenin zorunlu olarak dönüşüm geçirdiğini de düşünmektedir. Rosi Braidotti (2013) beden anlayışının dönüşüm geçirmesinin tek sebebinin diyalektik ilişkinin reddi olmadığını dile getirmektedir. Üretim, tüketim, deneyim, güç ya da iktidar mekanizmaları ile olan ilişkiler; teknolojik paradigma içerisinde gerçekleşir. Braidotti’ye göre teknolojinin gelişmesi ile birlikte gerçekleşen paradigma kayması, özneye dair yeni tanımlar meydana getirmektedir. Bu perspektifte yapay arttırılmış özne anlatıları bedene protez gibi eklenilerek algı ve duyumsama sürecini manipüle etmektedir. Bu süreç özne üzerinde sanal kimlikler üretmektedir. Sanal bir uzantı içinde konumlanan beden yeni duyumsama ve sezimleme katmanları arasında deneyim kazanır. Bu doğrultuda, özne ve nesne arasında yeni kompleks ilişki türleri oluşmaktadır. Bu nedenle, Tarihsel Materyalizm’de biricik bir “beden” tarifi üzerinden ele alınan “deneyim” tanımına Yeni Materyalistlerce karşı çıkılmaktadır. Rotman’a göre (2008) günümüz dünyasında yaşanan paradigma kayması, algı ve beden tanımı üzerinde zorunlu bir değişikliğe yol açmıştır. Teknolojik, bilimsel gelişmeler sonucu beden, algı, deneyim süreçleri bozuma uğramıştır. Cinsiyet normları, organik olan olmayan gibi kategorik farklılaşmalar da artık kendi içinde homojenize bir karaktere sahip değildir. Bu nedenle “fark”ın keskin sınırları aşarak türler arası akışkan bir geçişlilik söz konusudur. Bedenin sınırları muğlaklaşmakta ve beden artık derinin sınırlarını aşmaktadır. Bu doğrultuda kadın, erkek gibi temel hümanist karşılıkları aşırılaştıran yeni özne tanımları meydana gelmektedir (Braidotti, 2013). Özne tanımında gözlemlenen bu radikal kırılma bir yitim değildir; öznenin yeniden doğuşunu tariflemektedir.

Yeni Materyalistlerin bir diğ er eleştirisi nesnenin *edilgen* pozisyonu üzerinedir. Deleuze ve Guattari, bu durumun Tarihsel Materyalizm’de yer alan *diyalektik ilişki* metodundan kaynaklandığını yinelemektedir. Diyalektik ilişki, düşünce-varlık, kadın-erkek, ışık-gölge, var-yok gibi benzer kategoriler altında sınıflanan zıt kutuplar ile sınırlıdır. Bu nedenle Tarihsel Materyalizm’de maddi varlığın bilgisini üretmek için özne ve nesnenin zorunlu birlikteliği söz konusudur. Nesnenin, öznenen bağımsız olarak düşünme ve bilme olasılığının reddedilmesi Yeni Materyalistlerce sorunsallaştırılmıştır (Tuin ve Dolfijn, 2010). Tarihsel Materyalizm’de “nesne”, zihnin oluşturduğu işlevsel ilişkiler bütününe bir parçası haline gelmektedir ve nesnenin tözü yok sayılmaktadır. Bu durum Tarihi Materyalistlerce numenal alanın erişilmezliği olarak ele alınmış olsa da Yeni Materyalistler nesnenin bilgisine sadece fenomenal alanda ulaşılmasını reddetmektedirler. Çünkü Yeni Materyalistlere göre nesne, nedensel ilişkilere bağılı olarak özneye bütünleşmiş bir şekilde bilgi üretebileceği gibi öznenen bağımsız olarak da kendi bilgisini üretebilmektedir. Bu durum, bağımlı ilişkileri üreten *korelasyonizmin* reddi olarak yorumlanabilir. Çünkü korelasyoncu anlayışta varlığın bilgisi özne ve nesnenin zorunlu bir birliktelik tanımlamakta, nesnenin bilgisine özne olmadan erişilemeyeceğini iddia etmekteyken; Yeni Materyalistler nesne ve öznenin bağımsız olarak bilgisine erişilebileceğini vurgulamaktadır. Bu nedenle Deleuze ve Guattari (Deleuze ve Guattari, 1987), öznenen nesneye akan ilişkinin tek yönlü doğrusal bir hat takip etmesinin aşılması gerektiğine inanmaktadırlar. *Doğrusal nedensellik*le birbirine bağlanan özne ve nesne, hiyerarşik bir ontoloji tarifine neden olmaktadır. Bu doğrultuda Deleuze, Tarihsel Materyalizm’deki ilişki sistemini “ağaç” olarak nitelendirerek ağaç metaforunu yıkmayı amaçlarlar. Ağaç sisteminde, her nedensellik bir sonraki adımın öngörülebilmesine olanak verir; adımlar takip edilerek sonuca ulaşıldığı gibi sonuçtan da başlangıç noktası tarifienebilir. Bu nedenle Tarihsel Materyalizm’de nesneyi var eden maddi bilgi, sınırlı/öngörülebilir olasılıklar dahilinde *statik bir zemin* üzerinde kurulmaktadır. Tarihsel Materyalizm’in ikinci eksen özne-nesne anlatısında bu statik zemin tüketen öznenin de etken pozisyona gelmesiyle birlikte kırılmaya çalışılmıştır (Şekil 2.15). Fakat maddi bilgi, özne dolayımıyla üretildiği için tüketen öznenin duyumsama, zihin kapasitesine bağılı olarak sınırlı bir devrim söz konusu olmaktadır.

Şekil 2.15: Tarihsel Materyalizm anlayışında Yeni Materyalistlerce sorunsallaştırılan kavramlar ve bu kavramlar üzerine yapılan sorgulamalar.

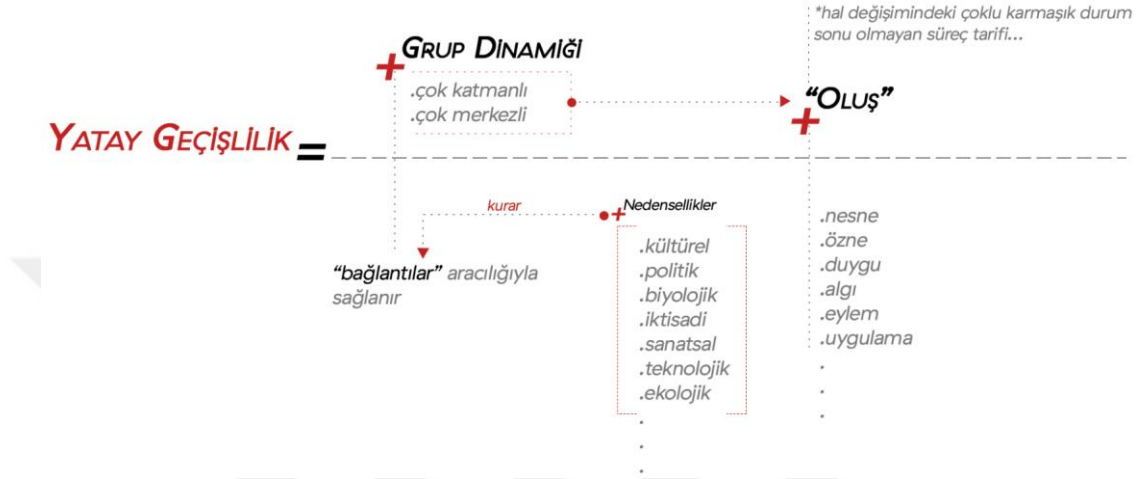
Özetle Yeni Materyalizm, insanlar ve insan olmayan veya insan dışındaki maddi dünya hakkında artan disiplinler arası bir çabaya işaret eder. Bu anlayış, insan (yani özne) zihninden bağımsız bir gerçekliğin yeniden düşünülmesini önermektedir. Bu görüşe göre, özne artık evrenin merkezinde düşünülemez. Bugüne kadarki antropomorfik felsefeyi bir kenara bırakarak; genel olarak “şeylere” ya da bir başka deyişle nesnelere, kendi gerçeklikleri ve otonomilerinin geri verilmesi gerekmektedir (Tuin ve Dolphijn, 2010). Bu nedenle maddi bilginin üretim süreçlerinde Tarihsel Materyalizmin fenomenolojik yöntemleri yeterli olmamaktadır. Pozitivist ampirik yöntemlerden ziyade Yeni Materyalizm, nesnenin uzamsal bilgisine ulaşmaya çalışmaktadır. Bu “materyalist dönüş”ün ortak motivasyonu, özünde anlamdan yoksun edilgen bir madde olarak nesnenin ihmal edilmesi veya azalmasının sorunsallaştırılmasıdır. Tarihsel Materyalizm anlayışında ele alınan özne bilen, tasarlayan, algılayan pozisyonda kendini var ederken YM’yi ortaya koyan düşünce sistemleri, tüm varlıkların eyleme kapasitelerini vurgulamaktadır. Yeni Materyalizm anlayışı özne ve nesne kavramlarını gramatik kimliklerinden kopararak *faillik* zemininde buluşturmayı planlamaktadır. Tarihsel Materyalizm anlayışında eyleme gücü yani bir diğer ifadeyle *faillik* sadece özneye yüklenen bir anlamken Yeni Materyalizm anlayışı ile birlikte sınırları genişletilen, değiştirilen yeni faillik anlayışlarının ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Sönmez ve Balcı’ya (2019) göre “özneye atfedilmiş sıfatlar yerinden edilirken nesne kategorisine sıkıştırılmış olgular yeni etken düzene kaymaktadır”. Yeni Materyalist düşünürlerin bir kısmı nesne merkezci bir anlayışı benimserken diğerleri özne/nesne ilişki sistemlerinin yatay birlikteliğini vurgulamaktadır. Yeni materyalistler ortak akıl olarak maddenin -yani nesnenin- nasıl "fail", "dinamik", "etkin" ve dolayısıyla aktif olduğunu vurgulamak amacıyla bir dizi kavram seti ve düşünce sistemi ortaya koymaktadırlar (Tuin ve Dolphijn, 2010).

2.2.2 Düşünsel kesişimler, ayrışmalar, çapraz birliktelikler

Tarihsel Materyalizm üzerinden yapılan eleştirel okuma bütünsel olarak incelendiğinde; Yeni Materyalist düşünürlerin *edilgen nesneyi, özne tarifini, diyalektik ilişki metodunu, korelasyonizmi, özne merkezli hiyerarşik ontoloji tarifini, doğrusal nedensellik sistemini* ve *sabit zemin* anlayışını sorunsallaştırdıkları görülmektedir. Yeni Materyalist düşünürler, kritik ettikleri düşünce sistemlerini aşabilmek amacıyla farklı -feminist teori, sosyal teori, mimarlık, politik teori, doğa bilimleri gibi- disiplin alanlarında literatüre katkı sunmuşlardır. Yeni Materyalist düşünürlerin ortaya koyduğu görüş ve tanımları ortak bir potada eriterek yinelenen düşüncelerin altını çizmek, düşünürlerin ortaya koyduğu anlayışlarda farklılaşan söylemlerin ortak ekseninde nasıl sentezleneceği üzerine odaklanmak ve bu sentezin potansiyellerini saptamak araştırmanın devamı için önem taşımaktadır. Bu sentez çalışması; özne, nesne ve nedensellik anlayışlarının geçirdiği dönüşümü sistematik bir şekilde anlamak, yeni mekân tanımlamalarının araştırılması ve yapılacak “mekân” okumaları için metodolojik altlığın oluşturulması açısından kıymetli görülmektedir.

Diyalektik ilişki metodu yerine varlığın bilgisinin nasıl üretileceği sorusu Yeni Materyalizm anlayışının ilk durak noktasını oluşturmaktadır. Manuel Delanda (2006) ve Rosi Braidotti (2019) bu sorunun cevabını *yatay geçişlilik (transversality)* anlayışında aramıştır (Şekil 2.16). Delanda’ya göre yatay geçişlilik ikili bir ilişki sisteminden ziyade bir grup dinamiğini yansıtır. Grup dinamiği, çok katmanlı ve çok merkezli ilişki sistemi tanımlamaktadır. Aynı zamanda yatay geçişlilik, Deleuzeyen bir “oluş” süreci tariflemektedir; çünkü ilişki sisteminin başı ve sonu yoktur (Delanda, 2019). Bu anlayış, parçalar arasında ilişki olarak ortaya çıkan ve dağılan karmaşık akışları benimsemektedir. “Oluş” bir halden öteki hale geçişin çoklu ve karmaşık durumunu ifade eder. Tüm varlıklar, eylemler bir oluş dizisidir ve bütünün parçasıdır. Burada bir araya gelen parçalar, her türlü nesne, özne, duygu, algı, uygulama olabilir (Tuin ve Dolphijn, 2019). Deleuze ve Guattari (1988), Manuel Delanda’yla kesişim gösteren bir anlayış benimsemektedir. Deleuze ve Guattari’ye göre varlığın bilgisi, çoklu bağlantılar aracılığıyla meydana gelmektedir. Bağlantılar; biyolojik, politik, kültürel, sanatsal, teknolojik, iktisadi, ekolojik gibi çeşitli nedenselliklerle kurgulanabilmektedir (Hülür ve Ölçer, 2020). Bağlantılar tek merkez etrafında örgütlenen bir ilişkisellik değildir; aksine çok merkezli ilişkilerin bir araya gelmesiyle bütünü var eder. Bu bağlantılar kopabilir. Bu kopma sonucunda mevcut nedensellikler

ya da yeni nedensellikler aracılığıyla yeni bağlantılar kurulur. Bu sayede kendi kendine sürekli organize olan, üretken bir süreç meydana gelmektedir. Deleuze ve Guattari, kopan her bağlantının anında yeni bir bağlantıyla simbiyotik ilişki kurmasının mümkün olduğunu dile getirmektedir. Bu sayede kopan bağlantılar bir eksilme ya da yok oluşu tanımlamaz, aksine yeni bağlantılar ile çeşitlenip evrilmektedir (Deleuze ve Guattari; akt. Hülür ve Ölçer, 2020).

Şekil 2.16: Yatay geçişlilik oluşum notasyonu .

Bruno Latour (1996), varlığın bilgisini tamamen ilişkiler üzerinden tanımlar, ilişkiler yoksa varlık ya da anlam da yoktur. Bu ilişkiler, aktörler¹³ arasında gerçekleşmektedir. Sadece özneyi imlemeyen aktör kavramı, eylemin kaynağı olması koşuluyla sosyal etkileşimlerde belirleyici görev gören her şey olabilir (Latour, 2005; akt. Çelikel, 2013). Aktör Ağ Teorisinde (AAT) bulunan aktörlerin etkilenme ve etkileme kapasiteleriyle ilgilenilmektedir. *Aktör* kavramı, sadece eyleyici bir kaynak olmaktan öte maddi dünya ve özne arasındaki etkileşimi de vurgular. Aktörlerin eşit derecede önemli katılımcılar olduğu varsayılır ve aktörler yalnızca sistemde nasıl etkileşime girdikleri ile ölçülüp değerlendirilir. Özetle AAT varlığın bilgisine, *aktörler* arası hiyerarşik bir dizilim olmayan bir ağ şeması tarifiyle ulaşmaktadır.

Başka bir açıdan Graham Harman (2018) ise varlığın - nesne veya öznenin - kurduğu bağlantılardan/ilişkilerden bağımsız kaldığı alanlarda da bilgi/anlam sahibi olduğunu savunmaktadır. Harman, varlığın bilgisine çok merkezli ilişkilerle ulaşılabileceği

¹³ *Aktör* yani göstergebilimsel tanım olarak aktant (fail/eyleyen), eylemde bulunan ya da dış faktörler aracılığıyla etkinlik gösteren bir 'şey' olarak ele alınmaktadır (Latour, 1987).

anlayışını reddetmemekle birlikte; varlığın özerk olarak da bilgi sahibi olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle Harman, varlığın bilgisinin *tekçi* -monist¹⁴- olarak da incelenmesi gerektiğini iddia eder. Harman, bu durumu varlıkların ilişkisel olandan öte bir derinliğe sahip olması olarak ifade etmektedir. Yani iç ilişkiler bir nesnenin iç varlığını meydana getiren töze referans verirken dış ilişkiler nesnenin diğer nesne/varlıklarla ilişkisini tanımlamaktadır (Harman, 2016).

Şekil 2.17: Yeni Materyalizm’de varlığın bilgisini ortaya koyan farklı metodolojik yaklaşımların bütünsel bakışta analiz edilmesi.

Özetle Yeni Materyalistler, diyalektik ilişkideki gibi sadece aynı kategori altında bulunan zıt kutuplar arasında ilişki kurarak varlığın bilgisini üretmeye çalışmamaktadır. Varlığın bilgisi, birbirine yakın değerleri, kategorileri ve nitelikleri içermese de bir bütünsellik tanımlayan çok katmanlı bir ilişki tarifi yapmaktadırlar. Varlığın bilgisini üreten dört farklı metodolojik yaklaşım -sistem-, ortak bir zemin üzerinde Şekil 2.17’deki gibi incelendiğinde bir dizi ortaklıklar tespit edilmiştir. Graham Harman’ın yaklaşımından bağımsız olarak diğer üç yaklaşım varlığının bilgisinin çoklu ilişkiler aracılığıyla kurulduğunu ve bu çoklu ilişkilerin birden fazla merkez içeren bir grup dinamiğinin karşılığı olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle mevcut yaklaşımlar, hiyerarşik oluşumları reddeder. Yapılan metodoloji tariflerinde, her bağlantı -ağ veya ilişki- tüm diğer bağlantılara bağlanabilir ve bağlantı sisteminin tekil merkezi, sınırları bulunmamaktadır. Bağlantıların öngörülmesi bir doğrultusu yoktur. Bu nedenle sonsuz bir döngüye referans veren anlayış Yeni Materyalistlerce kıymetli görülmüştür. Çünkü bu ilişkiler sisteminde, “hiçbir şey başka bir şeye indirgenemez, hiçbir şey başka bir şeyden çıkarılamaz, her şey başka

¹⁴ Monizm ya da bircilik, her şeyin bir tek zorunluluğun, ilkenin, madde ve enerjiden olduğunu iddia eden veya tek bir tözden kaynaklandığını savunan felsefi görüş.

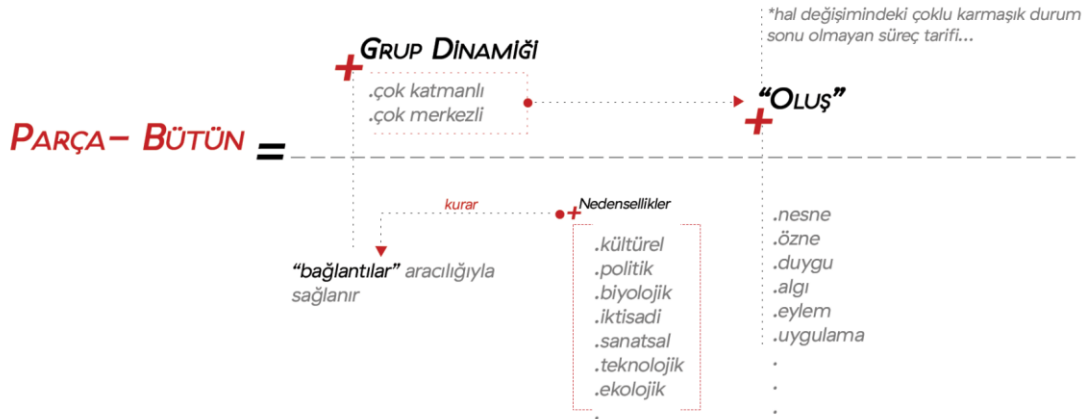
her şeyle müttefik olabilir” (Farias, 2014). Yeni Materyalizm, farklı teorik yaklaşımlarda altını çizdiği gibi sabitlikliklere, sınırlara, öngörülen bütünselliklere ve totaliter yaklaşımlara yer vermemektedir.

Yukarıda yapılan okumalarda diyalektik ilişkiye alternatif olarak üretilen metodların, *parça ve bütün* arasında salınım gösterdiği gözlemlenmektedir. Yeni Materyalist düşünürler, bütünü oluşturan parçaların tekil olarak toplamının bütünden daha fazlası olduğunu iddia etmektedir. Deleuze (1988), bütünü oluşturan parçaların barındırdıkları tüm nitelikleri sisteme aktarmadığını dile getirilmektedir. Bruno Latour’da benzer bir görüşü Aktör Ağ Teoremi’nde (AAT) savunmaktadır. Latour’a (1987) göre herhangi bir aktör dış dünya ile ilişki kurarken özünü birebir aktarmamaktadır. Bu sayede bundan sonra oluşacak yeni ilişkilerde aynı aktör, özüne ait farklı nitelikleri sisteme dahil ederek yeni bir gerçekliğin ortaya konulmasına olanak sağlamaktadır. Bu anlayış, özün her zaman korunduğunu ve birleşim esnasında belirli parçalarını sisteme kattığını vurgular. Aktörün her birleşimde ortaya koyduğu katkı ve anlam aynı değildir. Bu nedenle öz -yani bütün-, her zaman birleşime katılardan fazladır.

Manuel Delanda parça bütün ilişkisini daha sistematik bir biçimde ele almaktadır. Delanda, parçayı Aristoteles’in varlık felsefesinden referans ile dört ana kategoride toplamaktadır. Düşünüre göre parçalar; töz, nitel değer, nicel değer, yer bildirme üst başlığı altında birden fazla nitelik barındırmaktadır. Bütün de bu dört kategorinin birleşimi ile oluşmaktadır. Bütünün barındırdığı mevcut nitelikler bir nedensellikte karşılaşana kadar gizil durumdadır. Her nedensellikte yeni bir parça -yani nitelik- sistemde aktif olup yeni bir ilişki şeması oluşturur ve varlık yeni bir bilgi üretir. Bu nedenle kopan parça hiçbir zaman sistemi eksiltmez sadece çoklu ilişki ağında anlam değişikliği oluşturur.

Graham Harman benzer bir durumu “Nesne Yönelimli Ontoloji” (NYO) teorisinde yinelemiştir. NYO’ya göre nesneler insan/öznelerle ya da diğer nesneler ile ilişki kurduklarında tükenmezler; çünkü nesneler tüm koşullardan bağımsız artı bir değeri içinde barındırır ve her zaman kendi gerçekliklerini korurlar (Harman, 2011; akt. Sevinç, 2021). Harman (2011) *geri çekilme* kavramı üzerinden öne sürdüğü düşünceyi

tanımlamaktadır. *Geri çekilme*¹⁵, NYO anlayışında varlıkların niteliklerinden ve başka varlıklarla ile girmiş oldukları ilişkilerden bağımsız kaldığı anları tanımlar. Geri çekilme, bir noktada nesnenin sahip olduğu özgün bir hazinedir. Bu nedenledir ki Harman’a göre nesneler, herhangi bir dış etkene ihtiyaç duymadan kendi otonomilerine sahip olurlar. Başka bir açıdan Jane Bennett (2009) göre, “bütün” parçasını seçerken parçanın salt varlığıyla sisteme dahil olmasına izin vermemektedir. Çünkü bütün, üst okumalarda da belirtildiği gibi çok katmanlı farklı parçalardan oluşmaktadır. Sisteme dahil olacak parça, bütünün barındırdığı diğer parçaların da etkisi altındadır. Bu nedenle parça, bütünsel bir harmoni oluşturmak amacıyla tüm niteliklerini sisteme dahil edememektedir.

Şekil 2.18: Bütünsel bakıştan parça - bütün ilişki notasyonu.

Parça ve bütün üzerine ele alınan görüşler Şekil 2.18’teki gibi ortak paydada incelendiğinde, parçaların birçok niteliği özünde barındırdığı gözlemlenmiştir. Ancak ilişki kurma esnasında bu niteliklerin yalnızca bazıları etkin olacaktır. Bütün, sistemine dahil edeceği parçanın niteliklerinden hangisinin ya da hangilerinin etkinleştirileceği üzerinde etki sahibi olabilir. Bu nedenle ne parça bütünün alt kümesidir ne de bütün parçanın bileşiminden meydana gelen basit bir işlevdir. Çünkü bütün de parçanın koyacağı katkılar/bilgiler üzerinde söz sahibidir. Bu doğrultuda, genel sistem tarafından belirlenen koşullar ve yerel etkileşimler arasındaki çift yönlü değişimden daha fazlası ortaya çıkmaktadır.

¹⁵ Geri çekilme, NYO anlayışında nesnelerin niteliklerinden ve başka nesneler ile girmiş oldukları ilişkilerden bağımsız kaldığı anları tanımlar, bu durum bir nevi içe dönüş olarak ele alınmaktadır.

Yeni Materyalistlerin belirttiği görüşler analiz edildiği zaman, parça ile bütün arasında sürekli bir *müzakere* söz konusu olduğu saptanmıştır. Müzakere süreci istikrarlı olan ile istikrarsız olanı sürekli bir gerilim içinde tutmaktadır. Bu durum, parça ve bütün arasında süreklilik gösteren bir iletişim olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, bütünü meydana getiren parçalar arasında sürekli bir değişim ve dönüşüm meydana gelmektedir. Bu değişimini Bruno Latour Aktör Ağ Teoremi'nde (AAT) *çeviri*¹⁶ (translations) kavramı üzerinden sistematize etmiştir (Şekil 2.19). Latour'a göre, öncelikle bir gerekliliğin tanımlanması ve gerekliliğin karşılanması için ihtiyaç duyulan programın kurulması gerekmektedir. İhtiyaç duyulan program tespit edildikten sonra çözüm için gerekli nitelik setini barındıran aktörler - yani parça/bileşen - seçilmelidir. Seçilen aktörler, çözüm için önceden belirlenmiş adımlara entegre edilerek sistemin sağlanması yapılmaktadır. Latour çözüm için gerekli olan aktörleri *aracılar* (*intermediaries*) ve *arabulucular* (*mediators*) olmak üzere ikiye ayırmaktadır. *Aracı* kavramı, ilişkiler üzerinde direkt bir etkisi bulunmayan ama ilişkilerin kurulabilmesine aracılık eden bir tanıma sahiptir. Başka deyişle aracılar, ilişki sisteminin oluşma sürecini direkt etkilemeyerek aktörler arasında sadece anlık köprü görevi görmektedir. *Arabulucular* ise yine aracılar gibi aktörler arasında ilişki kuran bir sistem tarifler; fakat aracıların aksine arabulucular aktörler arası köprü kurma esnasında süreci etkilemekte ve süreçten etkilenmektedir. Bir başka deyişle arabulucular ilişki sistemine dahil olduktan sonra arabulucuların barındırdıkları nitelikler ilişki esnasında ve ilişki sonrasında değişim gösterebilmektedir. Müzakereler, ilişki sisteminin ilgili olduğu fenomenleri anlamak için ortak tanımlar ve anlamlar oluşturmaktadır. Başarılı müzakerelerin sonucu, uyumlu çıkarlarla karakterize edilen bir aktör ağının oluşmasıdır. Uyum derecesi yakalanılamazsa yukarıda belirtilen adımlar yeniden takip edilerek aktörlerin üstlendiği görevler ve ilişki kurma biçimleri bozulup yeniden kurulmaktadır (Callon, 1984; akt. Latour 2005).

¹⁶ AAT, çeviri kavramı, Aktör-ağ sistemi içerisinde bulunan aktörlerin/aktantların yüklendikleri yetkileri başka bir aktöre/aktanta dönüştürmesidir...

Şekil 2.19: Bruno Latour’un çeviri kavramı üzerinden müzakere sürecini sistematikleştirmesi üzerine bir deneme.

Delanda da benzer bir şekilde “Topluluk Teorisi”nde, parça ve bütün arasında süregelen bir müzakere süreci oluşturmaktadır. Delanda’ya göre bütün ile parça arasındaki bağlantılar kopabilmekte ve kopma sonucunda yeni nedensellikler ile yeni bağlantılar kurulabilmektedir. Bu sayede kendi kendine sürekli organize olan, üretken bir süreç meydana gelmektedir. Her parça anında yeni bir parçayla simbiyotik ilişki kurabilmektedir. Bu sayede kopan parçalar bir eksilme ya da yok oluşu tanımlamamaktadır. Müzakere süreci, yeni karşılaşmalar, genişlemeler, kopmalar, varyasyonlar meydana getirerek bağlantı yüzeylerinde transplant¹⁷ oluşturmaktadır (Adkins, 2015). Bu durum bir sonraki adımı öngörülemez rastlantısallıklar oluşturmaktadır ve parçalar sürekli bir devinim halinde yeni oluşlara gebe dir.

Karen Barad (2007), müzakere sürecinde *zamansallığın (temporality)* önemini vurgulamaktadırlar. Heidegger (1927), zamansallığı “özgün bir birleşim meydana getiren anlar” olarak tanımlamaktadır. An geçmiş ve geleceğin “şimdi”de birleştiği anlamlar bütünüdür. “An”, kendi aktörlerini ve eylemlerini içeren bir “çerçeve” tanımlar ve zamanın olağan akışı içerisinde kendi ölçü birimini oluşturmaktadır. Tanımlanan çerçeveye dahil olan ya da kopan her parça “an”ı dönüştürerek yeni bir an çerçevesi tasarlar. Anlar katmanlaşarak geçmiş, şimdi ve geleceği meydana getirmektedir. Her “an” kendinden önceki andan izler taşır ve her “an” kendinden sonra oluşacak ana izler bırakır. Bu nedenle geçmiş, şimdi ve gelecek kurgusu yeni

¹⁷ Transplantın sözlük tanımı sökülüp başka yere nakledilen organdır. Burada parçaları bir araya getiren bağlantılar arasında sürekli bir nakil süreci olduğu vurgulanmak istemiştir. Bağlantıdan kopan parça yok olmaz yeni bağlantılar oluşturmak için arka planda beklemektedir.

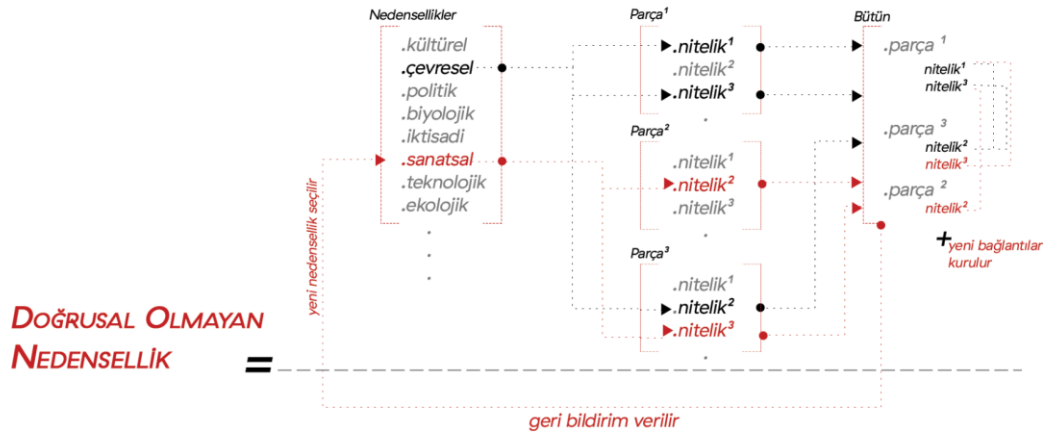
materyalistlerce kıymetli görülmüştür. Anlar arası değişim süreci sabit ritimde ilerleyen bir akış değildir. Geçmiş “an”ı kuran parça ve ilişkiler değişse de şimdi geçmişin izlerini taşır. Çünkü bağlantı esnasında parçalar arasında bilgi aktarımı olmaktadır. Geçmişten şimdiye taşınan her parça ilişki halinde olduklarının izlerini barındırır. Süreç içerisinde ilişki sistemine dahil olan ya da sistemden çıkan parçalar nedeniyle “bütün” sürekli ‘anda’ bozulur ve kurulur. Varlık; limitleri ile geçmiş, bilgisi ile şimdiyi, potansiyelleri ile geleceği imler. Bu nedenle anda kurulan varlık Şekil 2.20’de de özetlendiği gibi, geçmiş ve geleceğin bilgisinin izlerini barındırarak palimpsest bir yapı oluşturmaktadır.

Şekil 2.20: Zamansallık varlık-maddi kaynak- ilişkisi.

Müzakere sürecinin; geçmiş, gelecek ve şimdi arasında döngüsel olarak hareket etmesi nedeniyle Manuel Delanda (2012), nedenselliğin doğrusal olarak işleyen bir sistem olmaktan zorunlu olarak koptuğunu iddia etmektedir. Tarihsel Materyalizm anlayışının benimsemiş olduğu doğrusal nedensellik anlayışının aksine; Yeni Materyalizm anlayışının, *doğrusal olmayan nedensellik* anlayışını benimsediğini söylemek mümkündür. Yeni Materyalist düşünürler, doğrusal olmayan nedenselliği tanımlarken *geri bildirim, orantısızlık, eş sonluluk, indeterminizm* gibi bir dizi niteliği ortaya koymuşlardır.

Öncelikli olarak *doğrusal olmayan nedensellik*, neden ve sonucun iki veya daha fazla öge -ya da sistem- arasında çift yönlü bir şekilde hareket edebildiği bir nedensellik biçimidir (Delanda 2018) (Şekil 2.21). Varlığın -özne veya nesnenin- etkileme

kapasitesinin yanı sıra etkilenme kapasitesinin de hesaba katılması, bu iki yönlü akışı meydana getirmektedir. Bu anlayışta ilk adım olarak “nedensellik”, parça ve ilişkileri tetikler. Bu tetikleme sonrasında bütün -yani varlık- oluşur. Oluşan “bütün” geri bildirim vererek ilişki sisteminin ilk adımı üzerinde etki yaratmaktadır. Bu geri bildirim mevcut nedenselliğin nitelik değişimi göstermesine imkân vermektedir. Nitelik değiştiren nedensellik yeni parça ve ilişkileri tetikleyerek bütüne yeni akışları eklemektedir. Bu nedenle, doğrusal olmayan nedensellik, kendi kendini devam ettiren ve kendine gönderme yapan bir özelliğe sahip olmaktadır. durum, bütünü kuran sistemin çok katmanlı ve çok merkezli olmasına olanak sağlamaktadır. Bu sayede öngörülemeyen durumlar karşısında sistemin direncini arttırmakta, pozisyon almasını kolaylaştırmaktadır. Sonuç olarak elde edilen bütün, sistemin değişen koşullarına uyum sağlayamadığında yok olmaz; sadece hal değiştirir. Doğrusal olmayan nedensellik, doğrudan varlığın bilgisine dahil olmayan varlığı kuşatan; hem varlığın bilgisini dolaylı olarak etkileyen hem de varlığın ürettiği bilgiden etkilenen *çevresel ilişkiler* bütünüdür.

Şekil 2.21: Doğrusal olmayan nedensellik, geri bildirim çalışma notasyonu.

Sistemin çok katmanlı ve çok merkezli olması nedeniyle tek bir nedenselliğin takip edebileceği birçok hat bulunmaktadır. Bu nedenle doğrusal nedensellikte bir nedensellik, sabit tek bir etki oluştururken; doğrusal olmayan nedensellikte bir neden, birden fazla farklı etki oluşturabilmektedir. Nedenselliğin oluşturacağı sonuç, dahil olan parçanın bütün içerisinde hangi parça ya da ilişki sistemine eklemleneceğine göre değişmektedir (Delanda 2018). Bu nedenle doğrusal nedensellik determinist bir ilişki süreç tarifi yaparken doğrusal olmayan nedensellik indeterminist bir süreç tariflemektedir. Daha açık bir ifade ile doğrusal olmayan nedensellik, bir sonraki adımı

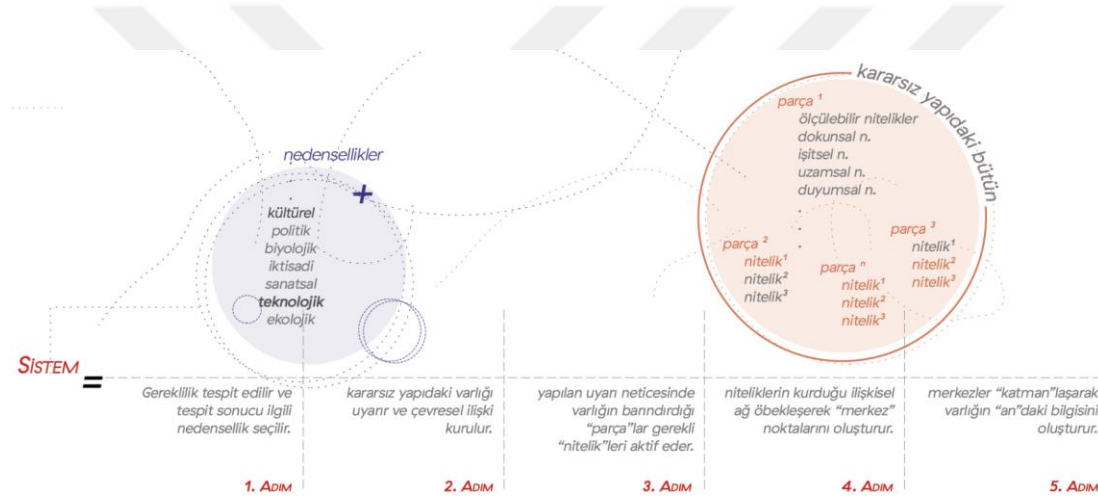
belli olmayan birçok katman ve ilişkinin etkisi altında devinim gösteren muğlak bir süreç tarifidir. Başka bir açıdan farklı niteliğe sahip birçok nedensellik, sistem içerisinde aynı sonucu da elde edebilir. Delanda, bu durumu *eş sonluluk* olarak tanımlanmaktadır (Gourévitch, 2006).

Orantı kavramı, bir nedenin ortaya koyduğu etki kapasitesini tariflemektedir (Rabins, 2013). Doğrusal nedensellik anlayışında sistemi tetikleyen neden ile sonuç arasında öngörülebilir bir orantı mevcut iken; doğrusal olmayan nedensellikte *geri bildirim* özelliği, öngörülebilir orantı durumunu bozuma uğratmıştır. Bu durumu kelebek etkisine benzetmek mümkündür; çünkü sonuç üzerinden gönderilen geri bildirimin, başlangıç adımında yaptığı her noktasal etki çoklu ilişki sistemleri üzerinde logaritmik bir değişikliğe sebep olmaktadır. Peter V. Rabins (2013), bu durumu literatürde “başlangıç koşullarına duyarlılık” olarak tanımlamaktadır.

Yeni Materyalizm ekseninde buluşan farklı teori ve düşünceler Şekil 2.22’deki gibi ortak paydada sentezlendiğinde, varlığa ve varlığın bilgisine dair bir dizi kritik nokta tespit edilmektedir. Yeni Materyalizm’i üreten kavramlar arasında karşılıklı etkileşim -bir başka deyişle müzakere süreçleri- ile birlikte varlığın bilgisi meydana gelmektedir. Bahsi geçen kavramlar; birbirini üreten, dönüştüren çok adımlı ilişkisellik tarif etmektedir. Bu ilişkiselliğin sağlıklı bir şekilde analiz edilmesi için bütünsel bakışla sentezlenen varlık kavramının, anlamı üzerine odaklanmak gerekmektedir. Öncelikle varlık, töz, nitel değer, nicel değer ve yer bildirme vb. kategorileri altında birden fazla *parçayı* gizil durumda bünyesinde barındıran bir “*bütün*”dür. Bu nedenle varlık bir nedensellik etkisi altında kalmadığı sürece kararsız yapıda bulunmaktadır; bilgi üretmemektedir. Buradaki nedensellik kavramı; kosmozun ilişkisel düzenini sağlamak için bir ihtiyaç neticesinde veya mevcut düzeni sekteye uğratan bir problem sonucu meydana gelebilir. Meydana gelen nedensellikler, kararsız yapıda bulunan ve birden fazla *parçayı* barındıran varlıkla etkileşime geçmektedir. Nedensellikler, varlığı kuşatan bir pozisyonadadır. Varlık, nedensellik etkisi altında bilgi ürettiği gibi ürettiği bilgi ile birlikte onu kuşatan nedenselliği de dönüştürür. Bu durum, nedensellik ve varlık arasında da dolaylı olarak ilişki sisteminin var olduğunun göstergesidir. Sürecin devamında nedensellik etkisi altında aktif hale gelen *parçaların* barındırdığı *nitelikler*, kendi aralarında bir ilişki sistemi tariflemektedir. Bahsi geçen ilişki sistemi tek bir doğrusal hattı takip etmez; ilişkileri kuran parçalar arasında hiyerarşik bir oluşum

yoktur. *Yatay bir ilişki sistemi* tariflenir ve bu sistem *çok katmanlı*¹⁸ ve *çok merkezli* bir oluşumdur. Merkez, birden fazla ilişkiselliği barındıran düğüm noktasıdır. Birden fazla merkez “an”lık olarak bir araya gelmekte ve katmanlaşarak varlığın o andaki bilgisi oluşturmaktadır.

Burada vurgulanması gereken iki önemli nokta bulunmaktadır. Varlığın barındırdığı parçalar, hem bütünün içindeki diğer parçalar ile ilişki kurmakta; hem de kosmos içerisinde bulunan nedensellikler ile ilişki kurmaktadır. Bu nedenle varlık, halihazırda mevcut olarak bulunan başka bir ilişkiselliğe eklemlenerek kendi ilişki sistemini kurmaktadır. Varlığın, nedenselliklerle kurduğu bu ilişki sistemine **çevresel ilişki** denmektedir (Grosz, 2011). Çevresel ilişkisellikler etkisi altında kalan bütün, sürekli olarak farklı uyaranların etkisi altındadır.

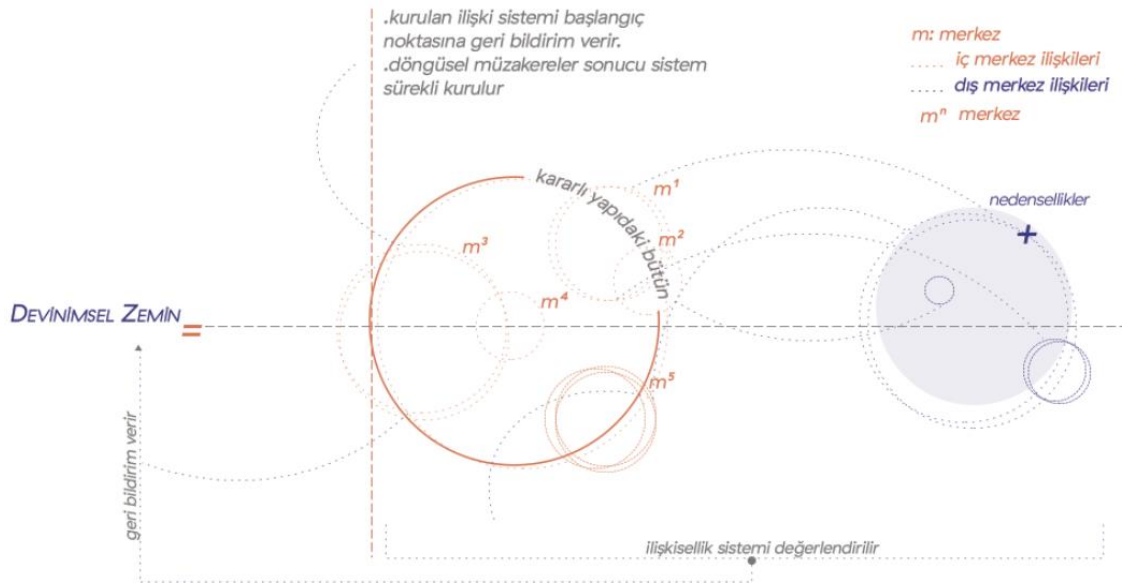
Şekil 2.22: Bütünsel bakışta Yeni Materyalist anlayışın meydana getirdiği sistem akışı.

Bahsi geçen ilişki sistemlerinin iki fazı da -iç ve çevresel ilişkiler-; “parça”, “bütün” ve sistemin gerekliliklerini bildiren “nedensellikler” arasında döngüsel *müzakereler* ile sağlanmaktadır. Bu döngüsel müzakerelerin sağlanmasında, *zamansallık* önemli bir faktördür. Çünkü zamansallık, üst okumalarda da belirtildiği gibi “ne doğrusaldır ne de kronolojiktir. Şimdi, sürekli dönüşmekte olduğu geçmiş ile sürekli yerini almakta olan gelecek arasında konumlanmaktadır” (Tanju, 2008). Bu zamansallık anlayışına göre “şimdi”, geçmiş ve gelecek arasında iki yönlü bir ilişki hattı benimsemektedir. Bu nedenle zamansallık varlığın bilgisini bozar ve yeniden kurar. Varlığın bilgisi bozuma uğrayıp kararsız bir hale geçiş yaptığında, yeni bir nedensellik altında sistem

¹⁸ Her bir katman "an" tarifidir varlığa dair yeni üretilen bir bilginin temsilidir. Katmanlar üst üste düşerek anın değişimini zamansallığı ortaya koymaktadır.

tekrarlanarak kurulur. Bu nedenle varlığın ürettiği bilgi, zamansallığın etkisiyle sürekli bir gerilim altındadır. Bu gerilim dengeye ulaşmış ve dengeye ulaşmamış -ya da başka bir ifade ile kararlı ve kararsız yapıda- sistemler arasında salınım yapmaktadır. Her yeni kurulan bilgi, geçmişten parçalar taşıdığı gibi geleceğe de parçalar bırakmaktadır.

Varlığın bilgisi üzerinde yaşanan her değişim, bir “an” tarifi yapmaktadır. Anlar katmanlaşarak bir araya gelir ve varlığın bilgisi üzerinde görülen *dinamik*, *devinimsel*, *döngüsel* hali görünür kılar. Varlığın bilgisindeki dönüşüm, Tarihsel Materyalizm’deki gibi aşkın öznenin merkezinde gerçekleşmemektedir. Aksine, “hem özneler hem de nesneler sürekli bir dizi oluşturan varlığın, kesintisiz akış içindeki varyasyonlardır” (Tanju, 2008). Bu nedenle varlığın varyasyonları olan özne ve nesne, sürekli dönüşüm içindedir. Bu doğrultuda bütünsel bakışta ele alınan Yeni Materyalizm kavramlarının birbirleri arasında kurduğu ilişki setleri *devinimsel bir zemin*¹⁹ tarif etmektedir (Şekil. 2.23). Bir başka deyişle *devinimsel zemin* kavramını, tarih dizininde nesneye atfedilen statik kabuğun kırınımını sağlayan bir yöntem denemesi olarak görmek mümkündür.

Şekil 2.23: Devinimsel zeminde varlığın bilgisini üreten merkezler arası yatay ilişkisellik, döngüsel müzakereler.

¹⁹ Devinimsel zemin Yeni Materyalizm düşünsel altlığını kuran kavramların bir potada eritilerek harmanlandığı, sistematik hale getirildiği bir metodoloji tarifi yapmak için kullanılmaktadır.

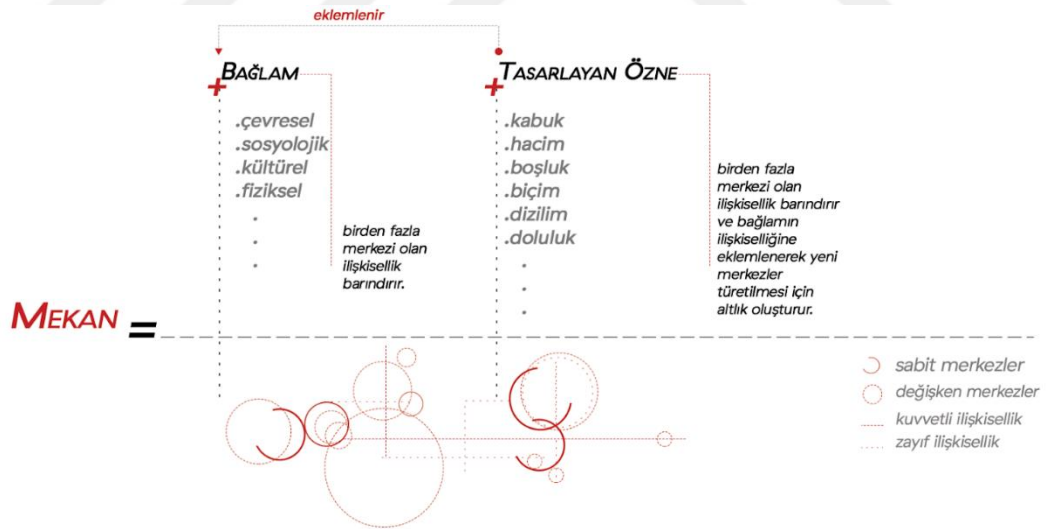
2.2.3 Yeni Materyalizm'in mekan üzerine izdüşümleri

Yeni Materyalizm ile birlikte değişen özne ve nesne anlayışları, mimarlık da dahil olmak üzere birçok farklı disiplini etkilemiştir. Mimarlığa böyle bir perspektiften bakıldığında mekan, artık sadece özne tarafından kavranabilir “mutlak” karakterini yitirmiştir. Mekan, Tarihsel Materyalizm'in birinci eksenindeki gibi sabit kategorilere dayanmamaktadır. Bu doğrultuda mekan; ikonografik temsil biçimleri ve nicel değerlerle ifade edilen, *geometrik, rasyonalist, işlevselci nedenselliklerle* kurulan, zamandan arıtılmış, tasarlayan özne kararlarıyla idealize edilmiş statik bir nesne değildir. Öte yandan mekan, Tarihsel Materyalizm'in ikinci eksenindeki gibi sadece tüketen öznenin deneyimine/keşfine dayanan *fenomenolojik nedensellikler* ile algılanan işgal edilebilir, tarafsız bir boşluk da değildir. Mekan; özne-nesne ikili karşıtlığı arasında sıkışmış bir aralık olmaktan koparak çok merkezli, sınırsız, varyasyonel ilişkiselliklerle kendini var eden bir sisteme dönüşmüştür. Mekan kavramını, Yeni Materyalizm'de yer alan “bütün” kavramı olarak değerlendirirsek; mekanı kuran her bir bileşenin de Yeni Materyalizm'de yer alan “parça”ya denk geldiğini söylemek mümkündür. Mekan, Yeni Materyalizm'deki gibi benzer bir metodolojik akışla kurulmaktadır. Mekan içindeki bileşenler birbirleri arasında çoklu ilişkiler kurarak farklı merkez²⁰ noktaları tanımlamaktadırlar. Bu merkez noktaları, katmanlaşarak mekanı bir araya getirmektedir. Varlığın -yani nesne ve özne-, zamansallık ve “an” ile olan ilişkisi mekanın ürettiği bilginin tariflenmesinde de önem kazanmaktadır. Zamanın içinde kurulup bozulan ilişkiler, mekanı türeten anlamları görünür kılmaktadır. Bu noktada özne ve nesnenin, mevcut kimlikleri ve yeni tanımlanmış kimliklerinin bahsi geçen ilişkisellik sisteminde nasıl bir konuma sahip olduğunun ortaya konması önem arz etmektedir. Bu doğrultuda kuran/tasarlayan özne, tüketen/algılayan özne, etken nesnenin değişen kimliklerinin mekan kavramı üzerinden okuması yapılacaktır.

İlk odak nokta, tasarlayan özne ile mekan arasındaki karşılaşmalar üzerine olacaktır (Şekil 2.24). Yeni Materyalizm düşünsel ekseninde meydana gelen mekan kavramı, öznenin tasarlayan mevcudiyetinin önemini reddetmemektedir. Tasarlayan öznenin ortaya koyduğu hacimsel karşılık -yani yapı, biçim, kabuk vb.-, mekanı kuran ilişkiler

²⁰ Burada bahsi geçen merkez kavramı, üst okumalarda işlenen parçaların ilişki kurarak gruplaşması ve bu doğrultuda farklı merkez noktalarını meydana getirmesi üzerine bir atıftır.

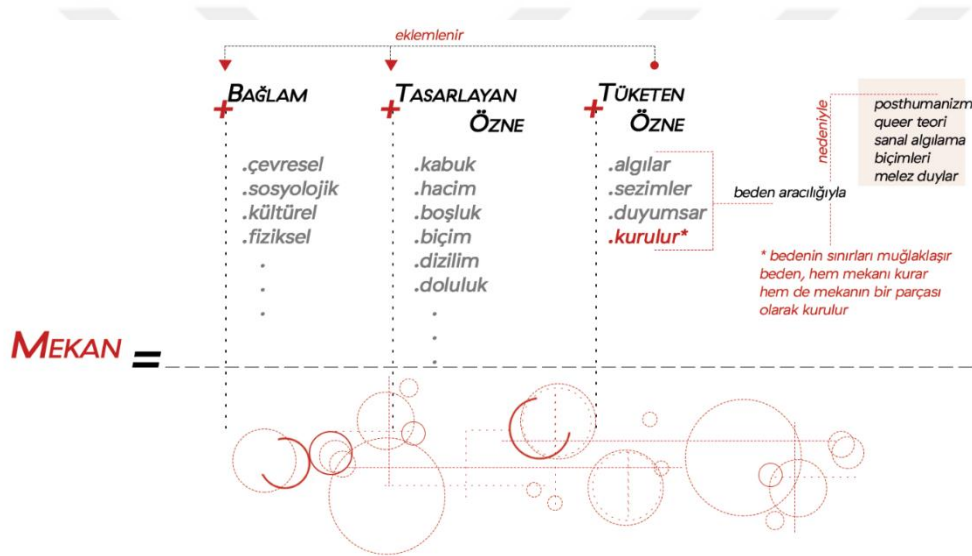
ağı içerisinde kendine yer bulmuş merkez noktalarından birini tanımlamaktadır (Tanju, 2008). Çünkü tasarlayan özne de kabuğu -envelop- meydana getirirken artı bir merkez görevi görecektir birden fazla ilişkisellik tanımlamaktadır. Tasarlayan özne zaten kabuğu “bağlam” dediğimiz başka bir ilişkiselliğin içine konumlandırmaktadır. Bağlam ile mekanın kurduğu ilişki biçimi Yeni Materyalizm’de yer alan çevresel ilişkisellik ile bütün arasındaki ilişki biçimiyle örtüşmektedir. Bu merkez noktası, ilişki sistemine dahil olduğu an itibarıyla; kendi ilişkilerini, eklemelendiği ilişkileri ve ona eklenen ilişkileri zamansallık içerisinde kurgulamaya başlamaktadır. Yeni Materyalizm, tasarlayan öznenin Tarihsel Materyalizm’de nesnenin özgünlüğünün kaynağı ve otoritesi olarak ele alınmasını kritik etmektedir. Şüphesiz mimari mekanın taşıyıcısı olan nesne, hacimsel olarak tasarlayan özne dolayımı ile ortaya çıkar. Fakat mekan bilgi üretirken tasarlayan özne artık öncelikli konumda yer almamaktadır. Çünkü tasarlayan öznenin ortaya koymuş olduğu hacim yatay ilişkiler ağına etki oluşturduğu kadar etkilenecek dönüşmekte ve varyasyonel bilgiler üretmektedir. Bu durumu tasarlayan özne perspektifinden özetlemek gerekirse, tasarlayan öznenin ortaya koyduğu fiziksel biçim/hacim/kabuk, ilişkiler akışının “an”lık tek bir görüntüsüdür. Aslolan bu mekanın sürekli değişim içinde yeniden kurulduğudur.

Şekil 2.24: Tasarlayan öznenin kimliğinin mekan ekseninde incelenmesi.

İkinci odak nokta, tüketen özne ile mekan arasındaki karşılaşmalar üzerinedir (Şekil 2.25). Tüketen özne de benzer bir şekilde tasarlayan özne gibi mekanın bilgisinin üretilmesinde ilişki potansiyeli barındıran başka bir merkezin karşılığını oluşturmaktadır. Bu durum, tüketen öznenin konumunu Tarihsel Materyalizm’in ikinci eksen anlayışındaki konumundan ayırmaktadır. Çünkü Tarihsel Materyalizm’deki yaklaşımda mekanın bilgisi, tüketen özne dolayımıyla üretilmekte

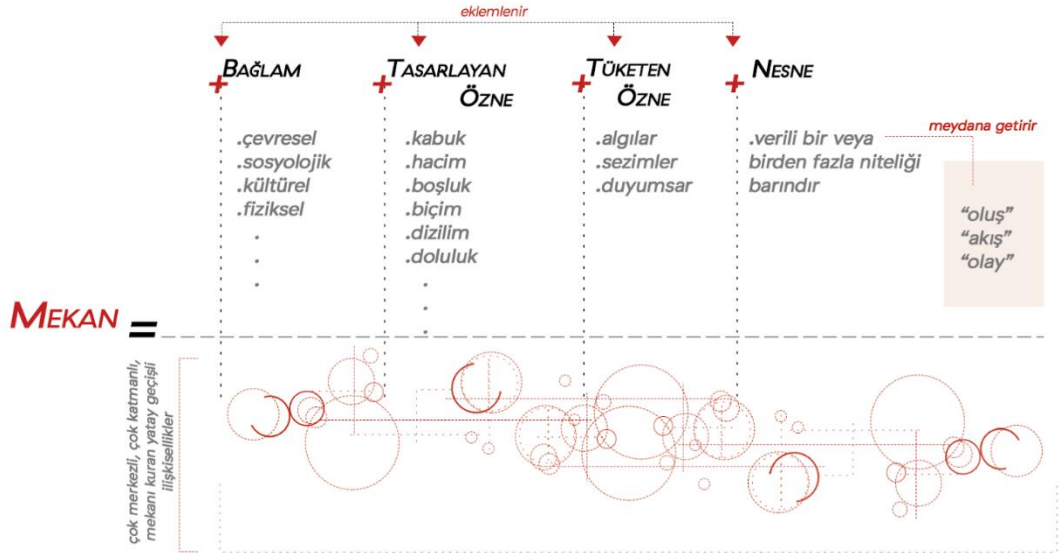
ve tüketen özneye aşkın bir karakter atfedilmektedir. Yeni Materyalizm anlayışında ise tüketen özne içkindir. Tüketen özne; tasarlayan öznenin meydana getirdiği kabuk, bağlam ve diğer tüm varlıkların -yani nesne, organik olan olmayan her şey- oluşturduğu ilişkisel merkezler içerisine eklemlenen yeni bir merkez görevi görmektedir. Bu nedenle tüketen özne, mekanın bilgisini üretmede otorite değildir. Yeni Materyalizm’de, tüketen özne ve mekan arasında meydana gelen bir diğer yeni görüş ise beden kavramı üzerinedir. Yeni Materyalizm’in ortaya koyduğu güncel beden kuramları -siborg özne, queer teori- bedenın sınırlarını aşındırmaktadır. Sanal uzantı içinde konumlanan beden yeni duyumsama ve sezinleme biçimleri arasında mekansal deneyim kazanmaktadır. Bu nedenle mekanı kavrayan duyular arası melez birliktelikler söz konusudur (Jagger, 2015).

Şekil 2.25: Değişen kimliği ile birlikte tüketen öznenin mekan ekseninde incelenmesi.

Sınırların kalktığı varoluş halini Deleuze (2005) “organsız” beden olarak nitelendirmektedir. Üst okumalarda bahsi geçen beden anlayışının, toplumsal kodların boyunduruğu altında olmadan çevresel bağlantılara eklemlenerek var olduğu dile getirilmektedir. Bu noktada Deleuze’in vurguladığı bedenlerin olayla ile birlikte şu anda -yani mekanda- meydana geldiğidir. Bedenin gerçekleştirdiği her eylem öncesi ve sonrasında sonsuz bir ilişkisel ağın -oluşun- parçasıdır. Yeni Materyalistler, bu durumda bedeni çoklu katmanlara sahip bir deri olarak tanımlamaktadırlar (Braidotti, 2015). Bu nedenle beden -dolayısıyla özne- mekanı üreten bilginin bir karşılığı olabileceği gibi mekan tarafından kurulan bir uzantı veyahut mekanın bir parçası da olabilir. Böyle bir beden anlatısı çoklu ilişkilere bağlı, çaprazlanabilir karakter taşır. Bu nedenle mekana içkin bir tüketen özne tanımı meydana gelmekte; öznenin ilişkisel

niteliği vurgulanmaktadır. Tüketen özne, mevcut nitelikleri bilinç katmanında şekillendirmek yerine; verili olanla karşılıklı ilişki içine girer ve mekan ile birlikte kendisi de şekillenir (Tanju, 2008). Bir başka deyişle tüketen özne, mekanı kuran diğer ilişkisel merkezlerin etkisi ile birlikte biçimlenmektedir. Bu nedenle özne tasarlayan, bilen, tüketen, algılayan gibi otorite bildiren sıfatlara sahip olmakla birlikte artık “kurulan” bir öznedir.

Şekil 2.26: Nesnenin değişen kimliğinin mekan ekseninde incelenmesi.

Son odak nokta ise nesnenin otopoetik olarak mekanı kurma potansiyelleri üzerinedir (Şekil 2.26). Burada bahsi geçen nesne kavramı, organik olan olmayan insan dışı bütün varlıkları kapsamaktadır. Yeni Materyalizm düşünsel altlığı ile ele alınan varlık ve varlığın bilgisinin üretilme şekli, nesnenin potansiyel karakterinin ortaya çıkmasında önemli bir görev görmektedir. Nesne, Tarihsel Materyalizm anlayışında karşımıza çıkan “edilgen” karakterinden ayrışan bir konuma sahiptir. Üst okumalarda sıkça tekrarlandığı üzere nesne, bir çok niteliği özünde barındırmaktadır. Bu nitelikler daha önceki okumalarda da bahsedildiği üzere zamansallığın getirdikleri ile birlikte aktive olarak ilişkisellik sistemine entegre olmaktadır. Bu nedenle mekanın taşıyıcısı olan nesne; “oluş”, “olay”, “akış”, “dolaşım” gibi katmanların bütünsel birlikteliğidir. Mekanı kuran nedensellikler, Tarihsel Materyalizmin birinci ve ikinci eksenleri gibi kategorilere ayrılmış bir şekilde kümeleşmezler. Mekanın taşıyıcısı, öngörülmemiş birden fazla nedenselliğin etkisi altındadır. Bu nedensellikler zamansallığın getirmiş olduğu gerekliliklerle birlikte tespit edilir ve nesneyle temasa geçer. Deleuze (1987) için yeni nesne, “artık uzayın çerçevelenmesiyle değil, maddenin sürekli bir

varyasyonunu ima eden zamansal bir modülasyonla ilgilidir.” Bu doğrultuda nesne, kendi ilişkisel ağıyla birlikte mekan içerisinde yeni bir merkez kurmaktadır. Bu ilişkisel merkez, tasarlayan özne, tüketen özne -yeni tanımıyla kurulan özne- ve başka nesneler ile birliktelik oluşturarak katmanlaşır ve sürekli olarak mekanı kurar.

Özetle, Yeni Materyalizm ile birlikte nesnenin ve öznenin mutlak karakteri bozuma uğramaktadır. Mekan, hiyerarşik oluşumları reddederek yatay ilişkiselliklerle kurulur. Tanju’nun (2008) da belirttiği gibi “mekan herhangi bir aşkınlık göstergesi üzerinden herkes için ve tüm zamanlar için geçerli kategorik emirler ya da sabit ilkeler olarak tanımlanamaz”. Mekan, uzlaşmalar ve ayrışmalar arasında sürekli kararlı ve kararsız yapının gerilimini diri tutarak meydana gelir. Bülent Tanju, mekanı yeni perspektifte şu şekilde özetlemektedir:

Mekânsal eksenlerin kurmaya çalıştıkları dikey hiyerarşinin yerini, yatay bir güçler ağı, yatay bir akışkanlık alır. Bu ağ içinde, geçici durulmalar, tekil olaylar ortaya çıkar, özne ve nesne bu durulmaların sonucudur. Ancak, bu durulmalar özne veya nesneyi, ne tamamlanmış bir tanıma kavuşturur ne de onları kesin bir hareketsizliğe gömer; akışın öngörülemezliği, mekanın bitimsiz farklılık üretme niteliği nedeni ile sürekli başka oluşlara açıktır. Böyle bir üretimin keşfe, anlamaya yarar modeli, ne yorumsal ne de tündengelimdir; olsa olsa **kartografiktir**. (Tanju, 2008, s.5)

Tanju’nun vurguladığı kartografik temsil biçimi, mekanın *devinimsel zemin* ekseninde incelenmesinde önemli bir nüvedir. Kartografi teriminin, mekanın temsil edilmesi/kavranması açısından nasıl bir projeksiyon oluşturacağı sorusu, araştırmanın ilerleyen aşamalarında detaylandırılarak ele alınacaktır. Bu noktada, *devinimsel zemin* metodolojik altlığı mekan kavramı üzerinden sistematikleştirilerek incelenecektir. Mekanın devinimsel zemin üzerinde ürettiği kartografik bilgiyi çözümlemek; mekanın kurulma-bozulma halini analiz etmek, mekanı kuran aktörleri -mekanın öncül merkezleri görevi gören *bağlam*, *tüketen özne*, *tasarlayan özne* ve *etken nesne*- ve alt niteliklerini derinlemesine analiz etmek için metodolojik bir izlek kurgulanacaktır. Bu izlek, tez kapsamında seçilen mevcut mekansal pratikler üzerinden derinleştirilecektir.

3. DEVİNİMSEL ZEMİNDE MEKANSALLIKLAR

Yapılan okumalar, Yeni Materyalizm ile mekanın “varlık” ortak paydasında buluştuğunu ortaya koymaktadır. Bu iki kavram arasında kurulan anoloji, mekanın meydana gelme sürecinin strüktüre edilmesinde önemli bir stratejik hamledir. Yeni Materyalizm’in varlığın bilgisini nasıl ürettiğine dair verilen metodolojik cevap, mekanın ve mekansallaşma sürecinin kavranmasında önem arz etmektedir. Bu doğrultuda Yeni Materyalizm’i bütünsel bakışta sistematize eden *devinimsel zemin* kavramı devreye girmektedir. Devinimsel zemin, Yeni Materyalizm’in metodolojik yaklaşımını ortaya koyan döngüsel sürecin tarifidir. Bu metodolojik yaklaşım, varlığın bilgisinin üretilme sürecine yaptığı projeksiyon ile birlikte çok aktörlü kompleks ilişki akışının sistematik olarak kavranmasına olanak sağlamaktadır. Bu nedenle devinimsel zemin, varlığın dolayısıyla mekanın kurulum esaslarının ortaya konmasında önemli bir göreve sahiptir. Bütün, parça, merkez, katman, doğrusal olmayan nedensellik, müzakere süreçleri, yatay ilişkisellik ve çevresel ilişki gibi başlıklar; Yeni Materyalizm anlayışında devinimsel zemini meydana getirmektedir. Araştırma kapsamında bu metodolojik yaklaşımın mekan üzerindeki tezahürlerinin net bir şekilde ortaya konması için süreç, devinimsel zemini kuran *aktörler* ve aktörleri harmonik bir düzende sisteme dahil eden *taktikler*, olmak üzere iki ana kategoride ele alınacaktır.

Şekil 3.1: Devinimsel zemini kuran aktörler.

Aktörler, Yeni Materyalizm’de yer alan “*bütün*”ü meydana getiren “*parçalar*” ve parçaların birbirleri arasında kurduğu ilişkilerle var olan *merkez* noktalar olarak düşünülebilir. *Bütün*, varlığın yani mekan kavramının karşılığını oluşturan ana aktörken; *parça* kavramı ise birden fazla nitelik barındırarak bütüne ait olan alt aktörün karşılığını oluşturmaktadır. Parça, salt olarak varlığa dair bilgi üretmemekle birlikte, taktikler aracılığıyla birden fazla parça arasında ilişki kurularak varlığa dair bilgi oluşmaktadır. Burada *merkez* kavramı bir başka aktör olarak devreye girmektedir. Çünkü merkez kavramı bütüne ait birden fazla parçaya ait nitelik barındıran ve bu nitelikler arası anlamlı ilişkiler kuran varlığa -dolayısıyla mekana- ait alt aktör görevi görmektedir. Üst okumalarda merkez noktalarının mekan ekseninde; *tasarlayan özne*, *tüketen -yeni kimliğiyle kurulan-* *özne* ve *etken nesneden* oluştuğu ortaya konmaktadır.

Taktikler ise, aktörleri var eden, aktörler arası anlamlı ilişki kuran ve bu anlamlı ilişkinin sürekliliğini sağlayan bir dizi stratejinin karşılığı olarak ele alınmaktadır. Bu noktada mekanı kuran stratejik anlayışın strüktüre edilmesinde Devinimsel Zemin yaklaşımında yer alan *müzakere süreçleri*, *zamansallık*, *yatay ilişkisellik* ve *çevresel ilişki* kavramları önünç alınacaktır.

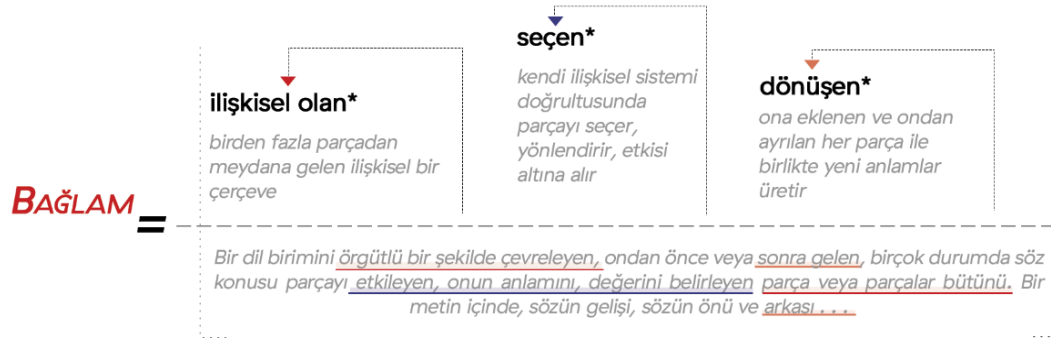
Doğrusal olmayan nedensellik kavramı ise, aktörler ve taktikler konusunda arada bir pozisyonda konumlanmaktadır. Doğrusal olmayan nedensellik, varlığın bilgisinin meydana gelmesi için varlığı tetiklemekle birlikte varlığın ürettiği bilgi sonucu müzakere süreçleri sonucunda geri bildirim olarak kendi ilişkişel düzenini de dönüştürmektedir. Bu nokta da doğrusal olmayan nedensellik kavramına ne salt olarak varlığa -yani mekana- ait bir aktör denilebilmekte de ne de aktörleri sistematik olarak şekillendiren taktik kavramına karşılık gelmektedir. Bu noktada mekana dair ele alınacak doğrusal olmayan nedensellik yaklaşımının mekanın kurulumunda önemli bir tetikleyici güce sahip olan *bağlam* kavramıyla örtüşeceğine inanılmaktadır.

Doğrusal olmayan nedensellik ile benzer bir şekilde aktör ya da taktik olarak tanımlanmayan bir diğer kavram ise *katmandır*. Burada ele alınan katman kavramı, merkez noktalarının bir araya gelerek meydana getirdiği "an" tarifidir. Bu nedenle mekanın barındırdığı mevcut aktörler ve taktikler sonucu ürettiği her bir bilgi yeni bir katmana denk düşmektedir. Katmana mekanın zamansallık içersinde devinimsel olarak dönüşerek ürettiği bilgi demek mümkündür. Şekil 3.2’de bütünsel olarak devinimsel eksenini meydana getiren bileşenlerin mekan eksenindeki karşılıkları ifade edilmiştir. Bu noktada tezin ilerleyen aşamalarında öncelikli olarak bahsi geçen

3.1 Bir Söküm Altlığı Olarak Devinimsel Zeminin Mekân Ekseninde İnşası

İlk odak noktası, bağlam kavramı üzerinedir. Polatoğlu ve Düzgün'e (2016) göre bağlam, mekânın dışında kalan çevresel ilişkilerin merkezidir. Bu durumun temel sebebi, bağlam kavramının mevcut sözlük tanımına dayanmaktadır. Öncelikli olarak

bağlam, “Bir dil birimini örgütlü bir şekilde çevreleyen, ondan önce veya sonra gelen, birçok durumda söz konusu parçayı etkileyen, onun anlamını, değerini belirleyen parça veya parçalar bütünüdür. Örneğin bir metin içinde, sözün gelişi, sözün önü ve arkası” demektir (URL-1). Bu tanım ile birlikte, vurgulanarak irdelenmesi gereken üç farklı durum tespit edilmektedir (Şekil 3.3). İlk durum, bağlamın ona eklemelenen parçadan önce de bir ilişkiselliğe sahip olduğudur. Bu durum, bağlamı, ona eklemelenen parçadan önceleyen bir pozisyona koymaktadır. İkinci durum ise bağlamın, ona eklemelenen parçanın seçilmesinde sahip olduğu mükterdir güç üzerinedir. Bu noktada bağlam, parçalar arasında seçilimin tesadüfiliğini belirli bir aşamaya kadar sınırlandırmakta, sürecin seyrini şekillendirmektedir. Üçüncü durum ise bağlamın, parçanın önünü ya da arkasını oluşturması durumu üzerinedir. Bu noktada bağlam, nasıl ki seçilen parça üzerine yönlendirici bir kudrete sahipse; parçanın eklemelenmesiyle de birlikte dönüşüm geçirerek etkilenmektedir. Bir başka deyişle öncül ve artçıl süreçler ekseninde parçayı dönüştürürken dönüşmektedir. Çizgen’e göre (2012) bağlam, parçasını çevreleyen ve parçasıyla birlikte dönüşen bir “çerçeve” niteliğindedir.

Şekil 3.3: Bağlamı meydana getiren kelimeler üzerine bir analiz denemesi.

Demirkaynak (2010), bağlamı varlığın meydana gelmesi için gerekli olan “öteki”lerin birleşimi olarak tanımlamakta; varlığın içeriğini ifade etme ve ortaya çıkarmada bağlamın zorunlu bir girdi olduğunu savunmaktadır. Demirkaynak’a göre bağlam, varlığın dışında kalan ilişkisel düzlemin kategorilere ayrılmış bütünüdür. Bu nedenle bağlam; varlığın oluşumunu tetikleyen herhangi bir eylemin, durumun ve olayın soyut ya da somut karşılıkları olabilir.

Mimarlık perspektifinde de mevcut bağlam tanımlarının izi takip edilmektedir. Bu doğrultuda mimarlığın kendi teorik düzleminde, bağlam üzerine farklı söylemler meydana gelmektedir. Düzgün ve Polatoğlu’na göre (2016) bağlam, mekanların çevresiyle kurduğu ilişkinin karşılığıdır. Düzgün ve Polatoğlu’nun ele aldığı bağlam

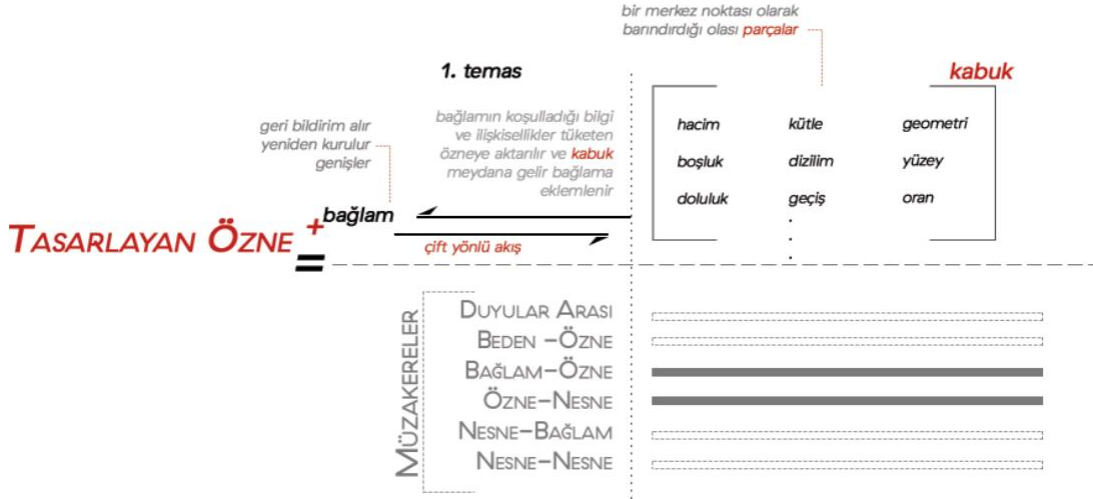
tanımının aksine İnceoğlu ve İnceoğlu (2004), bağlamın sadece yapılı çevre ile kurulan fiziksel bir ilişki olmadığının altını çizmektedir. Çünkü bağlam, bir eylem ya da durumu çevreleyen ilişkiler bütünüdür. Bu nedenle; çevresel, fiziksel, sosyal, kültürel, bölgesel, ekonomik vb. birçok neden bağlamı meydana getirebilmektedir. İnceoğlu'nun bağlam üzerine yaptığı bu tanım, Yeni Materyalizm'de vurgulanan varlığın bilgisini üretmesi için tetikleyici görev üstlenen *nedensellik* kavramı ile örtüştüğü görülmektedir. Bu noktada nedensellikler gibi bağlam da varlığın kendisi değildir; fakat varlığın bilgisini yönlendiren tetikleyici gücün karşılığıdır. Bu nedenle bağlam -ya da yeni materyalizmde nedensellikler- *çevresel ilişki* olarak sınırın öteki tarafını imlemektedir. Thomsen ve Garnham (2009), bağlamın mekân üzerinde iki yönlü bir ilişkisellik tariflediğini dile getirmektedir. Garnham'a göre, bağlam tetiklediği mekân ile birlikte genişleyip genişlemektedir. Bu nedenle bağlamın, dönüştürücü etki barındırmasının yanı sıra ona eklemelenen her mekansallık ile birlikte bağlam da değiştirmektedir. Bu nedenle bağlam, mekânı kurup bozduğu gibi mekanla kurulup bozulur; değişim gösterir. Bağlam üzerine yapılan okumalar Şekil 3.4'te gösteriyor ki bağlam; çevreleyen, aracı/köprü, tetikleyici, tersinir işleyen tanımlara karşılık gelmektedir.

Şekil 3.4: Bağlam kavramının mekansal süreçteki karşılıkları.

Bağlamın ilk karşılaşma anı, tasarlayan özne ile olmaktadır (Şekil 3.5). Tasarlayan özne, bağlamın koşulladığı verilerin izini sürerek boşluk, doluluk, oran, geometri, işlev, simetri gibi bir dizi faktörü barındıran bir *kabuk* -envelope- tasarlamaktadır. Tasarlayan öznenin meydana getirdiği kabuk, etken nesnenin ve tüketen öznenin barındırdığı nitelikler üzerinde yönlendirici bir referans görevi görmektedir. Burada bahsi geçen yönlendirici etki, dikte edici bir karakter göstermemektedir. Gandelonas'a (1998) göre kabuk, özne ve nesnenin barındırdığı niteliklerle ne şekilde ilişki kuracağına yönelik bir strateji tasarımıdır. Benzer bir şekilde Garnham (2009), tasarlayan öznenin aslında mekânı direkt kurmadığını dile getirmektedir. Garnham'a

göre tasarlayan özne, bir olasılıklar dizisi -ya da strateji tasarısı- meydana getirmektedir. Bu olasılıklar; eylemler, durumlar, koşullar, fiziksel olarak görünen ya da görünmeyen mekân üzerinde izi takip edilen her şeyi etraflica kapsamaktadır. Bu noktada tasarlayan özne, mekâna ait niteliklerin aktive olması açısından bir dizi stratejiyi barındıran bir *kabuk* meydana getirmektedir

Şekil 3.5: Bir merkez noktası olarak tüketen öznenin meydana getirdiği olası parçalar ve mekânı kuran müzakere süreçleri.

Örgütlenerek bir araya gelmiş boşluklar, doluluklar, yüzeyler, fiziksel sınırlar, tanımlanmış hacimlerin hepsi tarafsız olarak “dondurulmuş” bir şekilde tasarlayan özne tarafından bağlama eklenilerek meydana getirilir. Bu nedenle üst okumalarda da belirtildiği gibi tasarlayan özne, mekânı değil; mekânı oluşturan katmanların sadece birini ortaya koymaktadır. Tasarlayan öznenin yaptığı, mevcut ilişkisel sisteme -yani bağlama- eklenilen bir *merkez* ve başka ilişkilere kapı aralayan bir “an” tasarlamaktır. Onun izini takip ederek kendi söylemini üreten tüketen özne ve etken nesne, zamansallığın getirmiş oldukları ile birlikte mekânı kurar. Bülent Tanju, bu durumu şu şekilde özetlemektedir: “mimarın meydana getirdiği kabuk, ilişkiler ağına atılmış yeni bir düğümdür ve düğüm atıldığı andan itibaren kendi ilişkilerini, kendi süresini kurmaya başlar. Meydana gelen kabuk, mekânın sadece anlık çerçevesidir” (Tanju, 2008). Bu noktada tasarlayan özne eliyle meydana gelen kabuk, mekansallaşma sürecinde bağlamla, nesneyle müzakere süreçleri oluşturmaktadır.

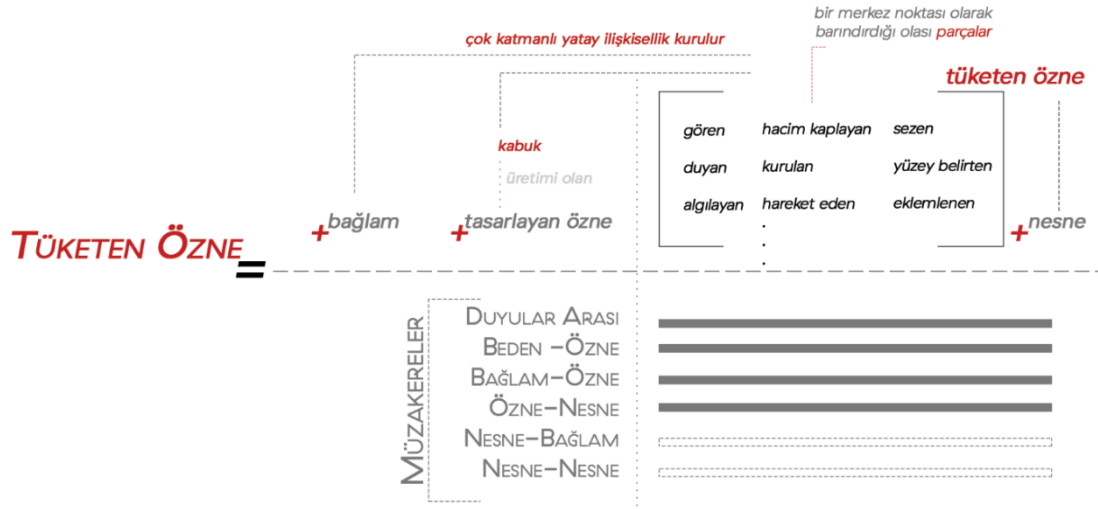
Tüketen özne ve etken nesne, mekânın kurulum sürecinde artçıl olarak sürece eklenilmektedir. Mekânı kuran merkezler arasında; hiyerarşik bir sıralama olmasa da, belirli bir aşamaya kadar dizinsel bir süreç takibinin olduğunu söylemek

mümkündür. Tüketen özne ve etken nesne sürece eklemlendikleri an itibarıyla zamansallığın etikisi altında sürekli türeme ve değişme halindedirler. Mekânın bitimsiz var olma anlatısında, bu iki merkez noktasının kritik pozisyonda olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada özne ve nesnenin, barındırdıkları yeni kimliklere ait nitelikler ile birlikte nasıl bir taktikle birlikte sürece dahil olduklarının analiz edilmesi önem arz etmektedir. Bu doğrultuda ilk olarak tüketen özne analiz edilecektir.

Tüketen özne ve mekân arasında meydana gelen karşılaşma ilk olarak Tarihsel Materyalizm'in ikinci eksen anlatısında karşımıza çıkmaktadır. Bu eksen de tüketen öznenin, algılayan, kavrayan, sezen kimlikleri ortaya koyulurken; Yeni Materyalizm'de ise bu kimliklere ek olarak tüketen öznenin "kurulan" kimliği vurgulanmaktadır. Öznenin kurulan kimliği, mekân anlatılarında kıymetli bir pozisyonda konumlanmaktadır. Çünkü kurulan özne, hem güncel beden anlatılarının - siborg beden- bir karşılığını oluştururken hem de mekânın meydana gelme sürecinin taktiksel olarak kavranmasında gereksinim duyulan bir alanı taramaktadır.

Öznenin kurulan kimliğinin, kavranmasında sanal gerçeklik önemli bir nüvedir. Sanal gerçeklik anlatıları; beden ve mekânın fiziksel ölçülebilir sınırlarını aşındırmakta, beden ve mekâna uzantı olarak eklemlenmektedir. Sherman ve Craig'e göre (1995) sanal gerçeklik, öznenin sahip olduğu bir veya daha fazla duyunun geri bildirimini değiştiren veya artıran yüksek düzeyde etkileşimli bilgisayar simülasyonlarından oluşan bir ortam olarak tanımlanmaktadır. Bu durum neticesinde melez duyumsama biçimleri ile birlikte mekân, farklı perspektiflerde süregelen bir farklılaşma ve katmanlaşma süreci meydana getirmektedir. Bu noktada öznenin sahip olduğu beden, hem bilinçle beden arasında bir arayüz hem de mekânın bir parçası olan bileşen görevi görmektedir. Yardım (2007), bu durumda özneyi mekâna eklemlenen ve ilişki kuran bir "protez" olarak ele almamız gerektiğini savunmaktadır. Bu doğrultuda mekâna her eklemlenen beden ile birlikte mekan kuran ilişki sistemleri yeniden düzenlenmekte, mekan yeni katmanlar/bilgiler üretmektedir. Bu doğrultuda tüketen özneye dair yapılan bütünsel okuma Şekil 3.6'da sistematik olarak ele alınmaktadır. Tüketen özne, gören, duyumsayan, sezen niteliklerinin yanı sıra mekanla bütünleşen, mekânın parçası olan, eklemlenen niteliklerini de barındıran bir merkez noktasına dönüşmektedir. Bir protez olarak mekâna eklemlenen özne, kimi zaman duyumsama niteliklerinden sıyrılarak mekâna ait hacimsel bir karşılığa dönüşmekte,

nesneleşmektedir. Bedenin vektörel hareketi de bu hacimsel karşılığın rota değiştirmesiyle yeni müzakere süreçleri meydana getirmekte, mekâna dair yeni bilgiler üretmektedir. Bu nedenle tüketen özneye dair müzakere süreçleri duyular arası, beden ile özne arası, özne ile nesne arası olarak karşımıza çıkmaktadır.

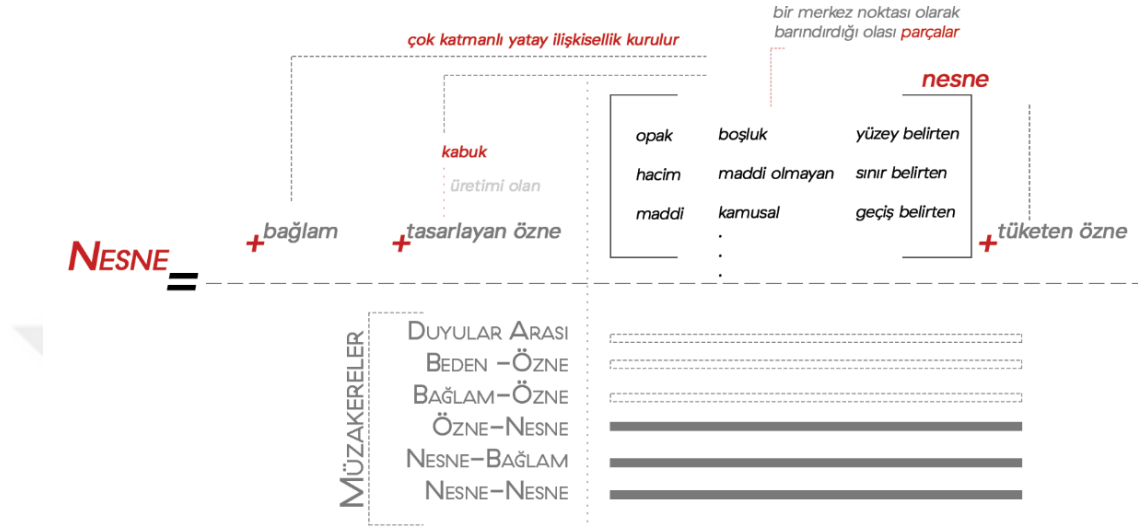

Şekil 3.6: Bir merkez noktası olarak tüketen öznenin barındırdığı nitelikler ve ilişkisellikler.

Mekânı kuran merkez noktaları arasında ele alınacak son ana aktör nesnedir. Nesne, bağlamın izini taşıyan bir parça; tasarlayan öznenin ürettiği kabuğun karşılığı, tüketen öznenin beden ve bilinç yoluyla kavradığı bir nitelik; ya da tüm diğer merkezlerden bağımsız olarak kendi salt varlığıyla mekansal bir bilgi üreten, maddi dünyanın bir karşılığı olabilir. Bu nedenle nesnenin barındırdığı gizil niteliklere yönelik sınırları belli olan tanımlar yapmak olanaklı değildir. Üst okumalarda nesnenin, “oluş”, “olay”, “akış”, “dolaşım” gibi tanımların bütünsel birlikteliği ile kurulduğu ortaya konmaktadır. Bağlamın değişimiyle birlikte değişim gösteren her yeni nedensellik nesneyi yeni bir olay/akış içerisinde tanımlamakta, yeni bir ilişki şeması oluşturmaktadır. Bu noktada devinimsel zemin anlayışında yer eden doğrusal olmayan nedenesellik kavramı ile bağlam arasında yapılan analogi önem kazanmaktadır. Zira bu durum nesne ile bağlam arasında süreklilik kazanan bir müzakere sürecine referans vermektedir. Böylelikle mekan tarafından, sürekli değişen ilişki tarifleri ve anlamlar üretilmektedir

Nesne, tasarlayan öznenin meydana getirdiği kabuğun hacimsel karşılığı olmakla birlikte zamansallık içerisinde tasarlayan öznenin öngörülerinden bağımsız mekansal bilgi üretmektedir. Farklı nitelik barındıran nesnelerin yatay ilişki sistemi ile kurdukları beraberlikte, mekân devinimsel olarak yeniden kurulmaktadır.

Nesnenin zamansalılık içinde aktive olan nitelikleri ve bu niteliklerin birbirleri arasında kurmuş olduğu ilişkisellikler mekânın; sirkülasyon, kamusalılık ya da mahremiyet, sınır, geçiş, yüzey, boşluk vb. niteliklerini aktive edebilir. Bu nedenle özne ile nesne ve bağlam ile nesne arasında gerçekleşen müzakere süreçlerinin yanı sıra nesne ile nesne arasında gerçekleşen müzakere süreçleri ön plana çıkmaktadır (Şekil 3.7).

Şekil 3.7: Bir merkez noktası olarak nesnenin barındırdığı nitelikler ve ilişkisellikler.

Özetle, bütünsel bakışta mekânı kuran aktörler -yani mekânı kuran parça ve merkez-ve taktikler -yani devinimsel zemini kuran adımlar- analiz edildiğinde; aktörler arası çaprazlanabilir çok katmanlı ve geçişli bir matris olduğu gözlemlenmiştir. Aktörler, birbirini üretirken aynı zamanda dönüşmekte ve dönüştürmektedir. Bu nedenle mekânı var eden bilgi döngüsel bir süreçte yeniden ve yeniden kurulmaktadır. Aktörler arasında *yatay bir ilişki sistemi* kurulması nedeniyle mekânın kurulum sürecinde aşkın bir karakter bulunmamaktadır; fakat başlangıç aşamasında dizinsel bir takip mevcuttur. Bu noktada aktörlerin, dişli çark gibi birbirlerine eklemlendiğini söylemek mümkündür. Üst okumalarda tariflenen *doğrusal olmayan nedensellik* kavramıyla örtüşen *bağlam*, aktörler arası ilişkide öncül olarak tetikleyici rol üstlenmektedir. Nasıl ki doğrusal olmayan nedensellik, aldığı geri bildirimlerle dönüşmekteyse; bağlam da ona eklemlenen mekansallıklar ile birlikte yeni katmanlar edinmektedir. Taktiksel olarak bağlam, mekânı kuran diğer aktörlerle çevresel ilişki kurarak mekânı tetikleyen yeni nitelikleri aktive etmektedir. Mekânın kurulmasındaki ilk temas, tasarlayan özne ile bağlam arasında olmaktadır. Öncelikli olarak tasarlayan özne, bağlamın koşulladığı tetikleyici gücün izini takip etmektedir. Sonrasında tasarlayan özne, meydana getirdiği kabuğu ilişki sistemine dahil etmektedir. Kabuk, kendi içinde öngörölmüş bir

ilişkisellik barındırmakla birlikte; bağlamla da entegre olan ilişki akışları meydana getirmektedir. Kabuk mekânın bütünsel olarak karşılığı değil anlık görüntüsüdür. Mekân, zaman içerisinde değişen koşullar ve sürece eklemlenen yeni aktörlerle -tüketen özne, etken nesne- birlikte yeni anlam tabakaları oluşturmaktadır. Bu anlam tabakalarının bitimsiz bir şekilde meydana gelmesi, tüketen -yani algılayan, kurulan- özne ve etken nesne kaynağıyla olmaktadır. Bu noktada mekânı kuran ikinci temas, tüketen özne veya nesne ile bağlam ve kabuk arasındadır. Tüketen özne ve nesnenin sürece dahil olma durumu ilk temastaki gibi dizinsel bir takip gerektirmemektedir. Tüketen özne, beden aracılığıyla taradığı hacimi algılar ve duyumsar. Bu doğrultuda tüketen özne kendi ilişki şemasını kurarak sürece eklemlenir. Nesne ise ilişki şemasını “olay” ve “zamansallık”la birlikte kurmakta ve sürece dahil olmaktadır.

Günlük pratikte değişen -fiziksel, sosyal, kültürel, çevresel- koşullar, tüketen özne ve nesneyi her seferinde başka tetikleyicilerle karşı karşıya bırakmakta, yeni müzakere süreçleri meydana getirmektedir. Bu nedenle mekân, sürekli kurulup bozulmakta ve “an”da bilgisini oluşturmaktadır. Zamansallığın getirmiş olduğu akış, süreç içerisinde dönüşen mekansal bilgiyi görünür kılmaktadır. Devinimsel zeminin mekân üzerindeki tezahürleri incelendiğinde, Tanju’nun (2008) mekân üzerine yaptığı kartografi yakıştırması anlam bulmaktadır. Çünkü mekân ne salt bir kabuk ne de bir boşluktur; mekân, anlık temsiller bütünüdür. Bu noktada kartografi kavramının, devinimsel zeminde vurgulanan *katman* kavramına denk düştüğünü söylemek mümkündür. Bütünsel bakışta mekânı meydana getiren, değerler ve değişkenlerdir. Bu kolektif ve devingen üretim, kartografya aracılığıyla anlık durumları kaydedip mekânı deşifre edebilir kılmaktadır. Bu noktada kartografinin, derinleştirilerek kavranması metodolojik sürecin tamamlanması açısından kıymetli bulunmaktadır.

Şekil 3.8: Kartografya üzerine yapılan tanımlar.

Kartografi kavramı, tarihsel güzergahta farklı tanım ve yakıştırmalarla anlam bulmuştur (Şekil 3.8). Aral'a göre (2019) kartografi, çeşitli disiplinler arası salınım gösteren nomadik bir eylemdir. Burada nomadik kavramı ile vurgulanan hareketlilik, vektörel bir değişim hareketi değildir. Nomadik kavramı, bedenler, zamanlar, durumlar, olaylar arası bir geçişi imler. Bu durum, Yeni Materyalizm'de izine sıkça karşılaştığımız Deleuzecü -olay, oluş- anlayışı yansıtır. Aral, kartografya hakkındaki söylemini şu şekilde devam ettirmektedir: “kartografi, ilişkisel olduğu kadar sürekli değişimin ve hareket halinde olmanın da pratiğidir” (Aral, 2019). Bu tanım, katmanlı ilişkiselliklerin ve devinimsel süreçlerin görünür kılınmasında aracı olarak kartografiyi kıymetli bir pozisyonda tutmaktadır. Başka bir açıdan Derrida'ya (1981) göre kartografi, bir anlatının ete kemiğe bürünme -embodiment- halidir. Derrida, kartografinin kendine özgü sentaktik bir ilişkisellik barındırdığını dile getirmektedir. Bu ilişkisellik, sembol ve sürece yönelik temsiller ile ifade edilmektedir. Kartografi; “saklı kalmış ya da ihmal edilmiş” durumları, çaprazlanabilir ilişkisellikler ve geçirgen biçimlerle ortaya koymaktadır (Acar, 2019). Bu nedenle kartografya, direkt aktarımdan öte bir şeye bakmanın özel bir yoludur. Başka bir açıdan Barthes'e (1972) göre kartografya, kendi özgül zaman dilimini kurgulamaktadır. Burada kartografiye yapılan zamansallık vurgusu, devinimsel zeminde akış içinde meydana gelen mekansallık kurgusuyla örtüşmektedir. Özetle Acar'ın da belirttiği gibi, kartografi üç temel ayak üzerine temellenmektedir; *ilişkisellik, bilgi ve temsil*.

Kartografinin içeriği ve ele alınış biçimi, devinimsel zemin üzerinde kurgulanan mekânın kavranmasında kıymetli görülmektedir. Bütünsel bakışta kartografi ve devinimsel zemin ortak paydada ele alındığında, tezin metodolojik strüktürü kavranır hale gelmektedir. Bu doğrultuda tezin ilerleyen bölümlerinde, mevcut mekansal pratikler üzerinden yapılacak yapı sökümünde bir dizi kritik eşik tespit edilmektedir.

Mekânı, devinimsel zemin ekseninde analiz edebilmek için üst okumalarda ele alınan *nedensellik* -bağlam- ve *merkez* -tasarlayan öznenin ürünü olarak kabuk, tüketen özne ve etken nesne- ve bu kavramlarla anlamlı birliktelik oluşturan taktik tanımlarından dizinsel bir takiple faydalanılacaktır (Şekil 3.9). Analiz setinin ilk adımını bağlam oluşturmaktadır. Bu noktada öncelikle ele alınacak mekân örneklerini çevreleyen bağlam incelenecek; bağlamın, tetiklediği ve tetikleyeceği potansiyel nitelikler tespit edilecektir. Bir sonraki aşamada ise bağlama eklemlenen mekânın “an”lık görüntüsünü oluşturan *kabuk*, analiz edilecektir. Bu noktada kabuğu meydana getiren

tasarlayan öznenin söylemleri büyük önem arz etmektedir. *Tasarlayan özne* üzerinden, kabuğa dair söylemler irdelenerek ilişkisel sistemin ikinci merkez noktası ortaya konacaktır. Bağlam ile tasarlayan öznenin ürünü olan kabuk arasında gerçekleşen müzakere süreçleri ve ilişkisellik biçimleri irdelenecektir. *Tüketen özne ve etken nesne*, mekânın kurulum sürecinde analiz edilen bir diğer adımı oluşturmaktadır. Üretilen kabukla birlikte mekânın barındırdığı niyet, olasılıklar, koşullandırılmış süreçler irdelenecektir. Tüketen özne ve etken nesnenin mekânı kurma halleri aynı anda ya da birbirini takip eden süreçler içerisinde gerçekleşebilmektedir. Bu aşama ile birlikte ilişki sistemi kompleks *yatay ilişkiler* meydana getirmektedir. Tüketen özne ve etken nesnenin mekânı kurma sürecinde verdiği geri bildirimler ile tekrarlanan müzakere süreçleri doğrultusunda sistemin nasıl döngüsel -ya da rejeneratif- bir biçimde kurulduğu analiz edilecektir.

Derlenen materyaller birbirine eklenilerek kartografik bakış sağlayacak bir izlek kurulması planlanmaktadır. Bu izlek aracılığıyla, mevcut mekansal pratikler üzerinden mekânın katmanları söküme uğratarak her bir katmanın kartografik karşılığı oluşturulacaktır. Oluşturulan kartografilerle, mekânın bilgi üretme sürecinde saklı kalmış ya da ihmal edilmiş durumların belgelenmesi planlanmaktadır. Bu noktada kartografi, mekâna dair her yeni üretilen bilginin karşılığı olan katmanı görünür kılmaktadır. Kartografik temsil biçimleri ile üretilen katmanların üst üste düşerek anın değişimini, zamansallığı ortaya koyması planlanmaktadır.

Şekil 3.9: Bir sökümlü altlığı olarak izlenecek adımlar ve irdelenecek başlıklar.

3.2 Kartografik Bir Bütün Olarak Mekân

Yeni Materyalizm düşünsel altlığı ve mekan üzerine yapılan okumalar, mekanın ürettiği bilginin; sınırları ve olasılıkları belli tek bir anın karşılığı olmadığını ortaya koymuştur. Bu noktada teorik olarak irdelenen yaklaşımın, pratik olarak karşılığının analiz edilmesi tez çalışması için kritik bir pozisyonda yer almaktadır. Bu doğrultuda, farklı mekansal işlevleri ve süreçleri barındıran Blur Pavyonu, Les Cols Restoranı ve Pavyonu, Untitled (Dawn to Dusk) enstalasyon çalışması incelenmek üzere seçilmiştir (Şekil 3.10). Seçilen örnekler, devinimsel zemin ekseninde söküme uğratarak her bir örneğin kartografik karşılıkları oluşturulacaktır. Bu doğrultuda, devinimsel zemini kuran aktörlerin ve taktiklerin seçilen mekanlar üzerinde nasıl bir izdüşüm oluşturacağı irdelenecektir.

Şekil 3.10: Blur Pavyonu, Les Cols ve Untitled Dawn to Dusk çalışmaları.

Mevcut örneklerin seçilmesinde birden fazla kritik nokta bulunmaktadır. Öncelikli olarak bu üç örneğin farklı ölçek, işlev ve bağlamsal koşula sahip olması amaçlanmıştır. Bu yaklaşımın temel sebebi, farklı eylem ve mekansal bileşen potansiyelleri altında mevcut döngüsel sürecin ne şekilde sonuçlar çıkaracağı üzerine gözlem yapma arzusudur. Aynı zamanda bağlamin, barındırdığı doğrusal olmayan nedensellik misyonu nedeniyle farklı tetikleyici unsurlar altında mekanın kurulum seyrinin ve aktive olan niteliklerinin ne şekilde değişeceği sorusuna cevap aranması planlanmıştır. Tezin ilerleyen aşamalarında detaylı bir şekilde irdelenecek olan Blur Pavyonu'nun üzerine eklemlendiği bağlam, hem mekanın kurulmasını tetikleyen hem de mekanın kendisine dönüşen bir pozisyonudur. Bir başka açıdan bahsi geçen pavyon, güncel beden kuramları ve *kurulan özne* anlayışına karşı yaklaşımı nedeniyle kritik bir konumda bulunmaktadır. Öte yandan Les Cols Restoranı ve Pavyonu'nda bağlamin barındırdığı doğal fenomenlerin yanı sıra tasarlayan öznenin mekana dair öncül kararları, mekanın döngüsel kurulum seyrinde önemli bir stratejik hamle olarak değerlendirilmiştir. Bu noktada, tüketen özne ve etken nesnenin potansiyelleri analiz

edilmek üzere kıymetli bulunmuştur. Son olarak Untitled Dawn to Dusk enstalasyon çalışması, enstalasyonun sadece izlenecek hacimsel bir karşılık olmaktan çıkarmaktadır. Bahsi geçen enstalasyon, mekânsallaşarak tüketen özneyi içine alan, onunla etkileşime geçerek devinimsel olarak yeni formlar ortaya koyan bir karaktere sahiptir. Bu nedenle Untitled (Dawn to Dusk); hem tasarlayan öznenin stratejik yaklaşımı, hem tüketen öznenin mekanı algılayan pozisyondan sıyrılarak mekanın bir parçası haline gelmesi, hem de nesnenin diğer tüm merkez noktalarından bağımsız olarak etken bir pozisyonda mekanı döngüsel olarak kurması açısından çalışma kapsamında analiz edilmek üzere kıymetli bulunmaktadır.

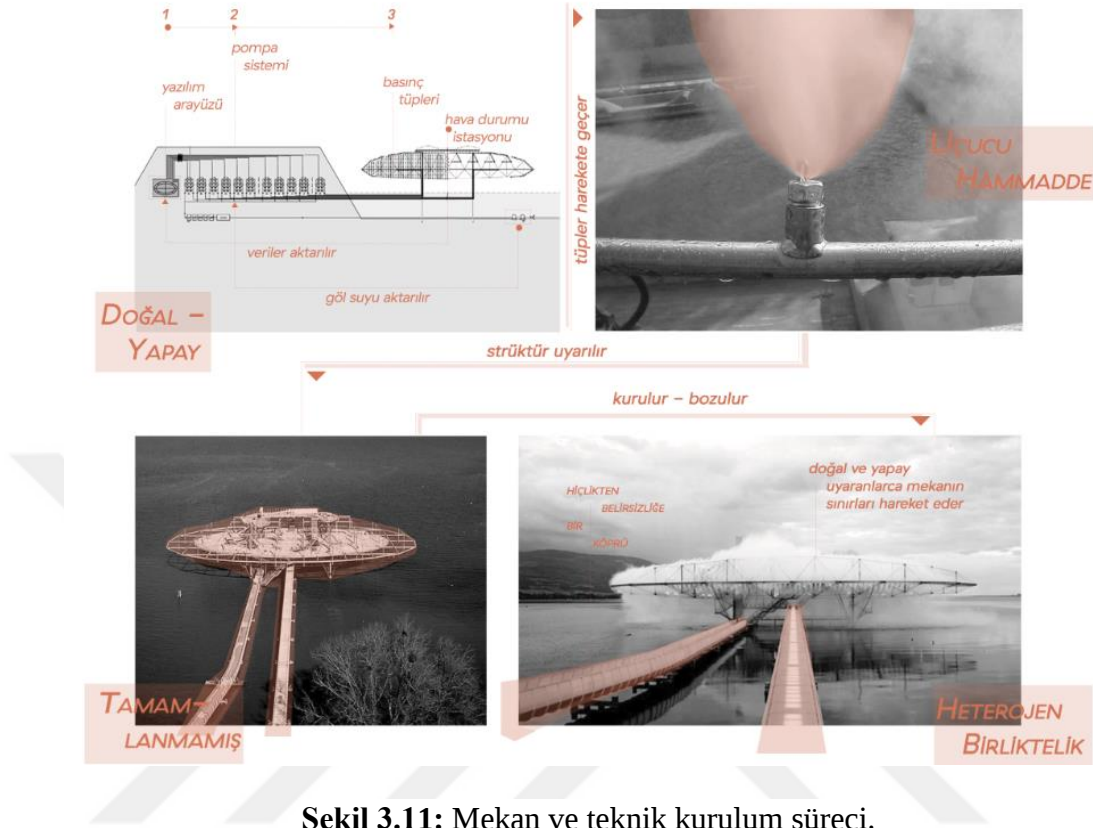
Tezin ilerleyen aşamalarında bahsi geçen mekansal örneklerin, döngüsel olarak mekansal karakter kazanma süreçleri analiz edilecektir. Bu noktada mekansal pratiklerin sahip oldukları yatay ilişkisellikler, müzakere süreçleri ve mekana dair aktive olan -nesne, tüketen özne ve tasarlayan öznenin barındırdığı- alt nitelikler irdelenerek mekansal bilginin katmanları söküme uğrattılacaktır.

3.2.1 Blur Pavyonu, Diller&Scofidio

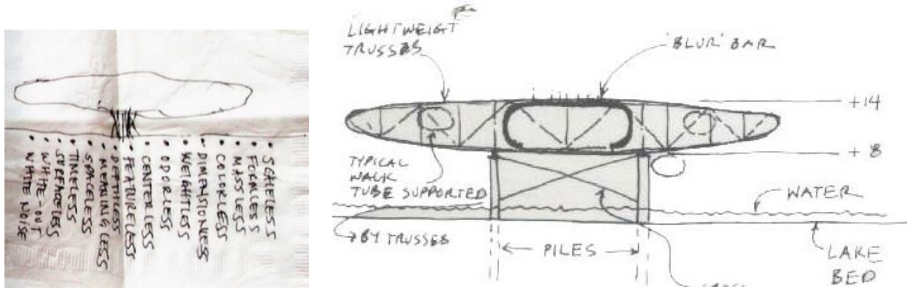
Blur yapısı, 2002 yılında İsviçre Expo Fuarı kapsamında Elizabeth Diller ve Ricardo Scofidio tarafından *medya pavyonu* olarak tasarlanmıştır. Blur Pavyonu, İsviçre'nin Yverdon-les-Bains şehrindeki Neuchatel Gölü üzerine konumlanmaktadır (Hann, 2012). Bu pavyon, radikal bir duruş sergileyerek geleneksel bağlam-kabuk ilişkisini tersyüz etmektedir. Bağlam, kabuğu çevreleyen dış ilişkiler bütünü olmaktan öte mekanın kendisine sirayet etmiş bir bileşendir. Çünkü Neuchatel Gölü, hem pavyonun üzerine konuşlandığı bir zemin hem de mekanı kuran ham maddedir.

Bahsi geçen anlayışın daha net kavranması açısından pavyonu meydana getiren teknik sistem ve koşulların ortaya konması anlamlı olacaktır (Şekil 3.11). Blur Pavyonu; 90 metre genişliğinde, 60 metre derinliğinde, 20 metre yüksekliğinde 400 kişi kapasiteli asma germe sistemiyle meydana gelen bir strüktürdür. Disk şeklindeki strüktür, dört adet sütunun üzerine asılı olarak konumlanmaktadır. Bu strüktür üzerinde, 35.000 adet yüksek basınç tüpü bulunmaktadır. Neuchatel Gölü'nden pompalanan su, basınç tüplerinden geçerek ortama püskürtülmekte ve sis kütlesi oluşturmaktadır. Geliştirilen mekanik sistem ile birlikte; hava durumu, değişen iklim koşulları, sıcaklık, rüzgar yönü ve hızı hesaplanmaktadır. Strüktür üzerinde bulunan basınç tüpleri, hesaplanan

çevresel değişkenlere göre sis akışını düzenlemektedir (Kaya, 2014). Bu nedenle bağlamı meydana getiren göl, hem yerel bir fenomen hem de mekanın kendisidir.

Tasarlayan özne konumunda bulunan Elizabeth Diller ve Ricardo Scofidio'nun (D+S), mekana dair öncül niyetleri, yapılacak mekansal kartografi denemelerinde önemli bir eskiz görevi görmektedir. Diller&Scofidio'a göre (2002) Blur Pavyonu, performans ve teknolojinin bir potada eridiği "deney" ortamıdır. D+S, tüketen öznenin tanımlı sınırlar içerisinde bir eylem gerçekleştirmesinden "kaybolma deneyimi" yaşamasını arzulamaktadır (Diller ve Scofidio, 2002). Bu nedenle Diller & Scofidio, mekanın; *biçim, yüzey, zaman, ölçü, içerik, merkez, anlam, koku, derinlik, özellik* gibi sınırları belirli olan tanımlardan sıyrılması gerektiğini savunmaktadırlar (Bahçekapılı, 2006). D+S, bu anlayışın izini takip ederek Blur Pavyonu'nun öncül tasarım kararlarını oluşturmuştur (Şekil 3.12). Öncelikli olarak bu kararların mekan üzerindeki izdüşümleri ve teknik olarak nasıl hayata geçtikleri irdelenecektir. Tezin ilerleyen aşamalarında tasarlayan özne, bağlam, tüketen özne ve etken nesnenin nasıl bir ilişkisel akış kurdukları analiz edilecektir. Mekanı meydana getiren aktörler -yani YM'de merkez noktaları- arasındaki uzlaşma aşamaları, bütünsel bakışta mekanın kurulma halleri ve ilişkisel sistemler üzerine odaklanılacaktır.

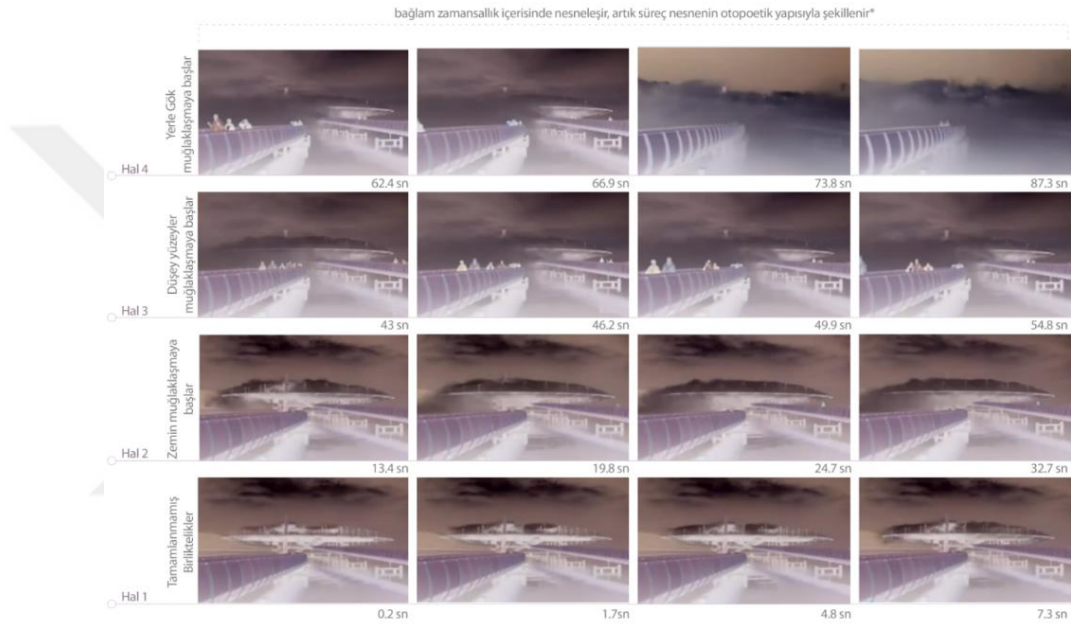
Şekil 3.12: Diller & Scofidio, Blur Pavyonu taslak eskizleri, 1998 (URL-2).

Blur Pavyonu, iki adet ince yaya köprüsüyle kıyı şeridine bağlanmaktadır. Tüketen özne, köprüler aracılığıyla sisin oluşturduğu hacmin içine eklenmektedir. Mekan, sisten yalıtıldığı zaman tamamlanmamış bir strüktür görevi görmektedir. Sis, iç ve dış arasında bir ayrım tanımlamaktadır. Fakat bu ayrım, sürekli değişen sınırlar içinde var olmaktadır. Çünkü mekanı meydana getiren hammaddenin sis olması nedeniyle, pavyonun sınırları çözülmektedir.

Bu gözenekli uçucu sistem, mekanın kullanım şeklini sürekli değiştirmeye olanak sağlamaktadır. Çünkü, iklimsel süreçler ve yapay sistemler aracılığıyla meydana gelen sis, anın koşullarına göre şekillenmektedir. Sis, kimi zaman kıyı şeridine kadar uzanan devasa bir hacmin karşılığını oluştururken kimi zaman görece olarak küçük bir hacim tanımlamaktadır. Bu nedenle, bağlam ile kurulan birliktelik sürekli olarak değişmekte ve yeniden kurulmaktadır. Her değişimde, bağlam ile mekan arasında yeni bir ilişki akışı tanımlanmaktadır. Mekan ve bağlam arasında gündelik müzakere süreçleri, uzlaşmalar ve ayrışmalar söz konusudur. Bağlam, hem mekanı çevreleyen bir çerçeve hem de mekanın ta kendisi olmaktadır. Bağlam, zaman içinde mekanın taşıyıcısı olan nesneye dönüşmektedir. Nesnenin uçucu ham maddesi, çevresel koşullar ve beden ile birlikte sürekli bir iletişim halindedir. Otonomi sahibi olan nesne, sürekli olarak mekanı dönüştürür. Bu nedenle, tüketen özne her an farklı bir manzara ile karşı karşıyadır. Tüketen öznenin mekan içindeki bedensel yolculuğunda bağlama ilişkin deneyimleri ve çevre ile kurduğu iletişim “an”da değişmektedir. Tüketen öznenin mekana dair kurduğu mevcut bilgiler ardışık bir şekilde silinmekte ve yeniden kurulmaktadır. Anda kurulan sınırlar ve değişen ilişkiler sayesinde özel ve kamusal alan kimi zaman kesişmekte ve üst üste binmektedir. Zamansallık, mekanı kuran nesnenin uçucu ve döngüsel -rejeneratif- yapısını görünür kılmaktadır.

Üst okumalarda Blur Pavyonu’na dair bahsi geçen anlatı, Şekil 3.13’de daha net bir şekilde kavranmaktadır. Şekilde yer alan görseller, sabit bir kadrada çekilmiş

videodan belirli sekanslar dondurularak oluşturulmuştur (URL-3). Sekanslar, mekansal dönüşümün okunduğu zamansal değişimlere göre alınmıştır. Başlangıç aşamasında bağlamın üzerine oturmuş tamamlanmamış bir strüktür bulunmaktadır. 7.3'üncü saniye itibariyle bağlamı meydana getiren tanımlar, çözülmeye ve çatallanmaya başlar. Bağlam, nesneleşir ve mekanı kurar. Mekan hava koşulları ve teknik sistemle birlikte değişir, hacimleşir ve özneyi içine alır. Bu devingen durum, bedenin bir alanı işgal etme yollarını ve hallerini yeniden düzenlenmeye olanak sağlamaktadır. Bu noktada mekan, deneysel bir sürecin karşılığıdır.

Şekil 3.13 : Bağlamın nesneleşme süreci ve nesnenin otopoetik karakteri.

Bir başka ele alınması gereken durum ise tüketen öznenin mekan üzerinde ele alınış biçimi üzerinedir. D+S tarafından, tüketen öznenin bilişsel sistemini temsil eden “akıllı yağmurluk” -braincoat- tasarlanmıştır (Diller ve Scofidio, 2002) (Şekil 3.14). Bu yağmurluk, tüketen özneyi su buharından oluşan sisten korumaktadır. Yağmurluklar giyilmeden önce, ziyaretçilere -yani tüketen özneye- bir dizi anket sorusu yöneltilmekte ve elde edilen bilgiler yağmurluğun içinde yer alan yazılım sistemine eklemlenmektedir. Tüketen öznenin vermiş olduğu cevaplar doğrultusunda, her bir yağmurluk kategorilere ayrılmış farklı renkler üretmektedir. Benzer cevap veren ziyaretçiler mekanı deneyimlerken birbirlerine yaklaştıkça yağmurlukları aynı renge dönüşmektedir (Hann, 2012). Bu sayede tüketen özne, mekanı deneyimlerken dolaylı bir ilişkisellik kurmaktadır. Fakat bu durum, bir noktada tüketen özneyi anonimleştirmekte kategorilere ayrılarak sınıflanmaktadır.

Şekil 3.14: Akıllı yağmurluk çalışma prensibi. (URL-4)

Akıllı yağmurluklar, aynı zamanda mekan ile beden arasında bir arayüz görevi görmektedir. Tüketen öznenin mekan içerisindeki deneyimleri, bedensel hareketleri akıllı yağmurluklarda veri olarak depolanmaktadır. Bir başka açıdan mekanda yer alan medya çalışmaları, akıllı yağmurluk aracılığıyla tüketen özneye aktarılmaktadır (Hann, 2012). Akıllı yağmurluklar aracılığıyla, çift yönlü bir ilişki akışı gerçekleşmektedir. Beden, alışılmış var olma biçiminden uzaklaştırılmaktadır. Çünkü, mekan dolaylı bir aktarımla tüketen özne zihninde kurulmaktadır. Bir başka deyişle akıllı yağmurluk, bedene ve zihne eklenen bir protez görevi görmektedir. Bu durum, duyu ve duygu yoğunluğunu yapay bir aracıyla manipüle etmektedir. Farklı zihin ve algılama kipleri meydana gelmektedir. Böylelikle, bedenin hükmünü ve deneyimin biricikliğini seyreletmektedir. Bir noktada öznesizleştirme ya da başka bir deyişle anonimleşme söz konusu olmaktadır. Bahsi geçen anlatı, Blur Pavyonunda yer alan “Proje X”, “Proje Y”, “Led Matris” sistemi ve “Babble” gibi medya işleri ile görünür kılınmaktadır. Medya çalışmalarına dair aktarılan teknik bilgi üzerinden, mekanın kurulma ve algılanma aşamaları analiz edilecektir.

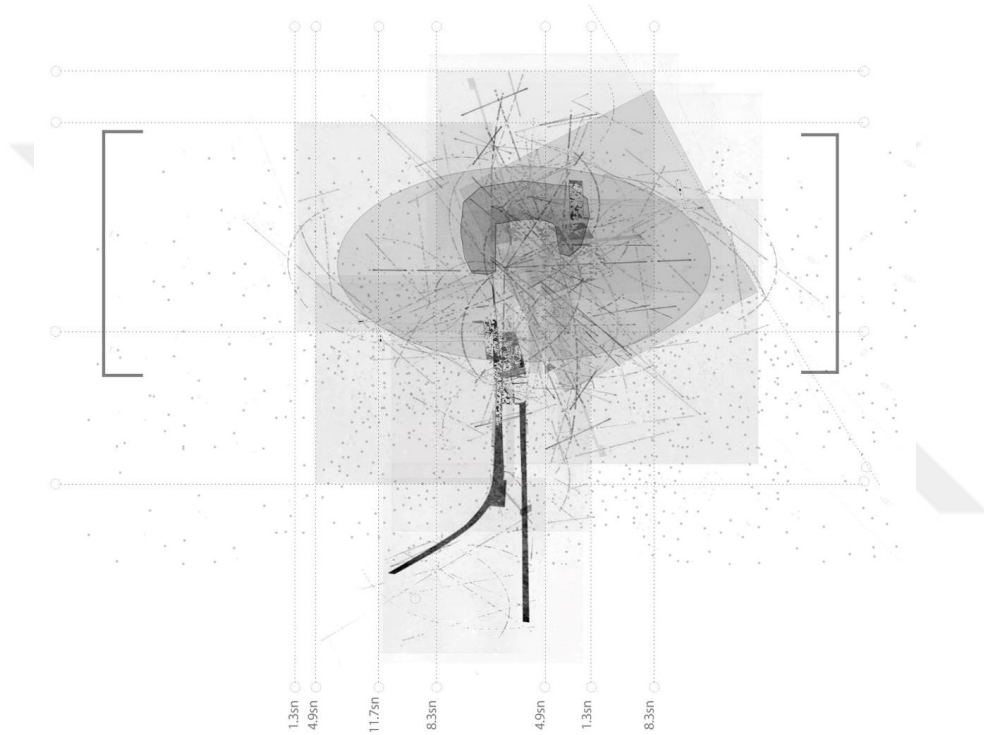
Proje X, gerçek zamanlı olarak dünya üzerindeki farklı lokasyonlara ait hava durumlarının sergilendiği bir medya çalışmasıdır (Bahçekapılı, 2006). Web-kamera sistemiyle kaydedilen hava durumu görüntüleri, pavyonun üzerine eklenen modüler ekranlara aktarılır. LED ekranlar, görüntüledikleri lokasyonların dünya üzerindeki konumunu -enlem ve boylam olarak- referans alarak kendi içlerinde dizilmektedir. Bu dizilim sonucu ekranlar birleştirildiğinde alternatif bir dünya haritası oluşmaktadır. LED ekranlarda verilen görüntüler, hava durumu istasyonunun güncel verileriyle eş zamanlı çalışmaktadır. LED ekranlarda yer alan yazılı bilgiler, Yverdon-

les-Bains şehrindeki rüzgar hızı ile eşlenik hızda akmaktadır. Dokunsal olarak hissedilebilecek bir durumun görsel bir algı biçimine evrilmesi duyular arası melez birliktelikler oluşturmaktadır. Bu noktada tüketen öznenin algı yelpazesi genişlemektedir. Rüzgar örneğinde de vurgulandığı üzere dünyanın farklı lokasyonlarında meydana gelen eylemlerin karşılığı ve kavranışı Blur Pavyonu'nda değişmektedir. Ekranlar aracılığıyla veriler, gözetlenebilir kılınmakta ve yeri çerçeveleyen bütün parametrelerin algısı çaprazlanarak -transplant- tüketen özneye aktarılmaktadır.

Proje Y, Proje X ile benzer izler taşıyan başka bir medya çalışmasıdır. Bu projede dürbünün; yakını uzak etme, netleştirme, görünür kılma anlayışından yola çıkılarak sanal gerçeklik dürbünleri oluşturulmuştur. Bu dürbünler, pavyonu kuran strüktür üzerinde farklı lokasyonlara yerleştirilmiştir. Diller&Scofidio'nun amacı, sis ile kurulan mekanın kısıtlı görüş mesafesini aşmaya yönelik bir hamledir. Fakat sanal gerçeklik dürbünlerine, dünyanın farklı yerinde bulunan lokasyonların görüntüleri aktarılmaktadır. Dürbünü kullanan özne, farklı lokasyonların hava durumlarını gözlemlemektedir. Bu noktada, tüketen öznenin bedenleniş ettiği mekan ile görsel olarak iletişim kurduğu alan çaprazlanmaktadır. Dürbüne aktarılan görsel bir mekana ait tek bir imaj değildir. Özneler, dürbünler aracılığıyla görüntüledikleri alanları gezebilir; görsel olarak taradıkları alanı, yaptıkları kadraj değişikliği ile keşfedebilirler (Bahçekapılı 2006). Tüketen öznenin bulunduğu alan ile gördüklediği alan birbirine geçişmektedir. Bedenin sınırları çözülmektedir. Çünkü öznenin dokunma işitme gibi duyuşsal unsurları bedenleniş bulunduğu mekana aitken; gördüğü eylemler başka bir mekanın tezahürüdür. Proje X ve Y'de, hissedilen ile görülen çelişmektedir. Bu nedenle, mevcut görsel ile algılanan görsel çakışmakta mekan duyusu muğlaklaşmaktadır.

Mekanın devinim halinde kurulmasını sağlayan bir başka medya çalışması ise Led Matris Sistemi'dir. Bu çalışmada, strüktür üzerine belirli aralıklarla led sistemler yerleştirilmiştir. Bu led sistem, gök ile zemin arasında asılı kalan düşey tipografilerden meydana getirmektedir. Led matrisler, hiçliğin ortasında hareket eden tüketen özne için mekana dair somut bir referans görevi görmektedir. Bahsi geçen led sistem ile akıllı yağmurluklar birbirine entegre bir şekilde çalışmaktadırlar. Tüketen öznenin doldurduğu ankette yer alan bilgiler led matris sistemine aktarılır (Bahçekapılı, 2006). Öznelere göre, led matriste düşey olarak meydana gelen kelimeler değişmektedir. Bu

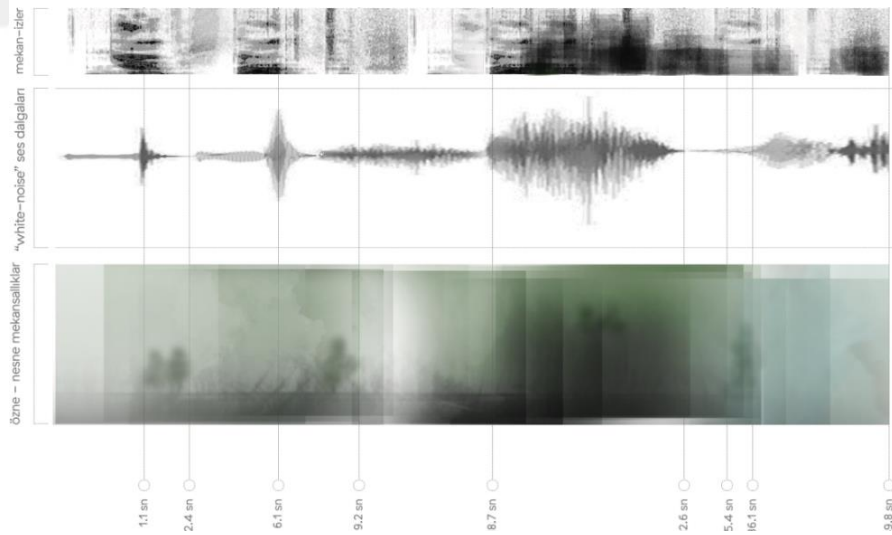
nedenle hiçlikten gelip sonsuzluğa giden led yazılar, tüketen özneye göre sürekli değişmekte dinamik bir şekilde kurulmaktadır. Aynı zamanda ledler, kodlanmış renklere de sahiptirler (Bahçekapılı, 2006). Bu sayede Led matrisler; muğlak bir boşlukta hareket eden özne için de yönlendirici bir görev üstlenmekte, mekanın keşfedilmesine olanak sağlamaktadır. Bu noktada Led matris sistemi için sınırsızlık içinde yüzen mekana dair kısıtlı limitler de demek mümkündür. Şekil 3.15'te yapılan hava çekiminden alınan sahneler tüketen öznenin anlık değişen rotasyon şemasını görünür kılmaktadır.

Şekil 3.15: Blur pavyonu hava çekimi (URL-5) üzerinden alınan sahneler ve rota takibi; kavşak noktaları, ayrışmalar, görüş doğrultuları.

Ele alınacak son çalışma ise Babble'dır. Daha önceki çalışmalar öznenin mekan içerisindeki optik deneyimine yönelik bir operasyonu kapsamaktayken; Babble, işitsel süreçleri hedef almaktadır. Bu projede tüketen öznenin, işitsel uyarılar yardımıyla mekan içerisinde yönlendirilmesi planlanmaktadır. Mekan üzerinde konumlanmış birden fazla sensör bulunmaktadır. Akıllı yağmurluklar içerisinde bulunan kulaklıklar ile bu sensörler eşlenik çalışmaktadır. Tüketen öznenin taradığı alan sensörler aracılığıyla kaydedilmektedir. Bu noktada tüketen öznenin yeni rotalar keşfedebilmesi ve yönlenebilmesi amacıyla bedenin işgal etmediği alanlar tespit edilir. Özne o alanlara yaklaştıkça ses yükselmekte ve özne yönlenebilmektedir. Özne sadece akıllı yağmurluklar

aracılığıyla sese erişebilmektedir (Diller ve Scofidio 2002). Bu nedenle işitsel deneyimler ve mekanı algılama süreci biriciktir. Mekan üzerinde bulunan bazı noktalar kavşak görevi görmektedir. Öznenin işitsel deneyimle çizdiği rotalar, kesişimler ve ayrışmalar Şekil 3.16 ile görünür kılınmaktadır (URL-6). Birden fazla rota bir noktada kesiştiği için tüketen özne katmanlaşmış ses anlatıları işitmektedir. Öznenin takip edeceği rota doğrultusunda sesler değişmekte, özne yeni sesin oluşturduğu rotanın izini sürmektedir. Sınırı, merkezi, yüzeyi bulunmayan bir mekansallık içerisinde, işitsel deneyim mekanın haritalanmasını sağlamaktadır. İşitme tek yönlü pasif bir eylemden öte karşılıklı etkileşim içinde mekanı kuran bir keşif aracına dönüşmektedir. İşitme mekanizmasının tüketen özneye göre meydana gelmesi, belirsizlik içindeki hacmin farklılaşan anlatılar içerisinde kurulmasına olanak sağlamaktadır. Diller&Scofidio bu durumu, kişiye özgü ses peyzajı olarak nitelendirmektedir (Diller ve Scofidio 2002). Bir noktada optik yönsüzlük ve belirsizlik durumu, akustik performansla izi takip edilebilir bir süreç oluşturur. Tanımlı sınırları olmayan mekanlar, akustik olarak birbirlerinden ayrılmakta ve bağlanmaktadır. Muğlak mekanlar arası bağlantılar, tüketen özneye göre farklılık göstererek anda sürekli değişmektedir.

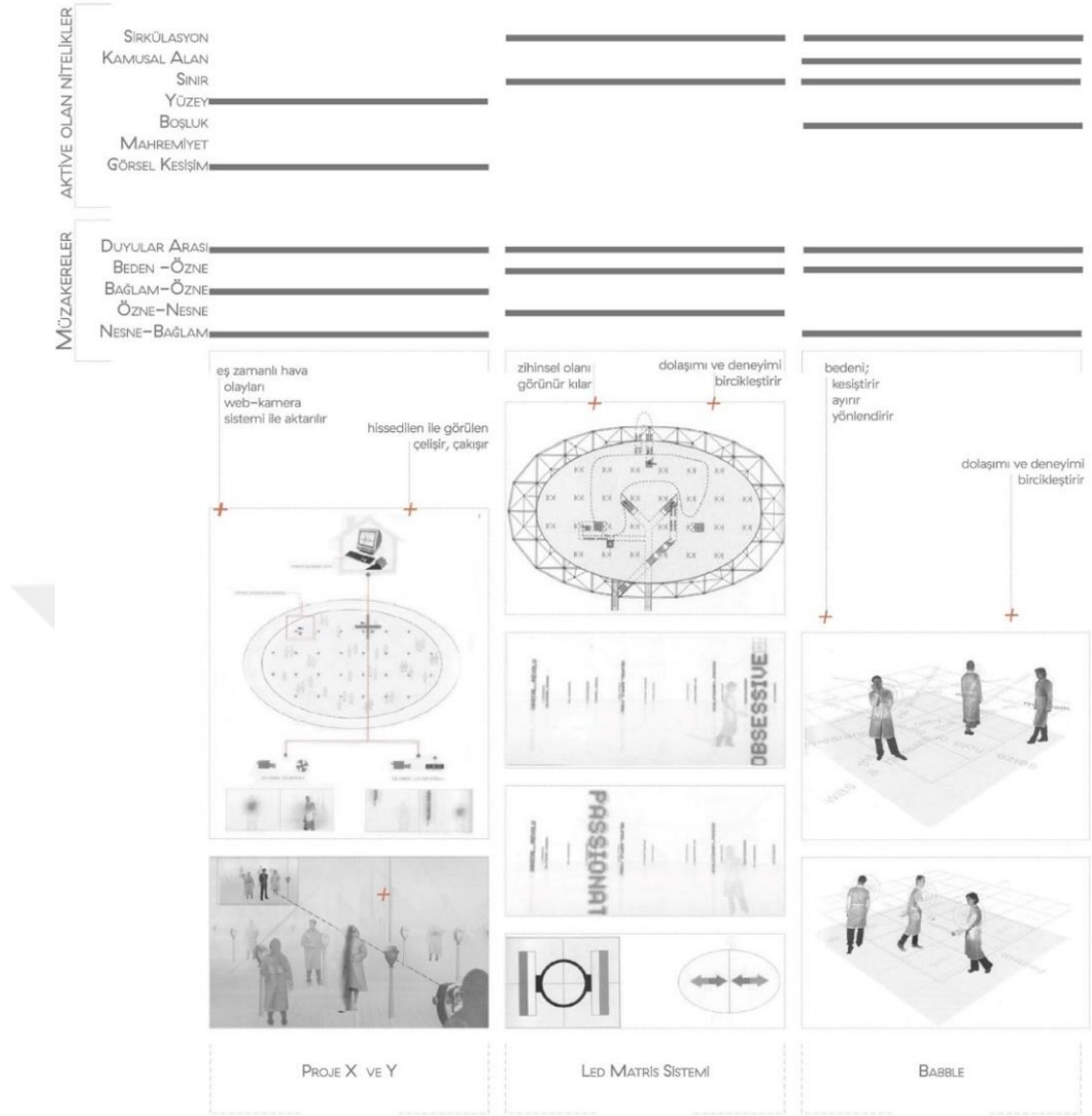
Şekil 3.16: Yönlendirici ses ve mekansallıklar, kurulan beden²¹.

Babble projesinin yanı sıra mekana dair akustik referansları hedef alan bir diğer tasarım da “beyaz gürültü”dür -white noise- (Hann, 2012). Beyaz gürültü, basınç tüplerinin sis püskürtme anında çıkardığı sesin karşılığını oluşturmaktadır. Beyaz

²¹ <https://performarch.wordpress.com> adlı çalışmadan esinlenilerek oluşturulmuştur.

gürültü, çıkardığı ses ile ortamda çevresel olarak oluşabilecek bütün seslerin izini silmektedir. Bu noktada, nesne ve tüketen öznenin ilişkiselliği Blur Pavyonu’nda kritik bir konumda bulunmaktadır. Görsel ve akustik verileri silinen tüketen özne, mekanı algılayan bir otorite olmaktan öte mekanın yönlendirmeleriyle sürece eklemlenen bir parçaya dönüşmektedir. Şekil 3.17’de oluşturulan çalışma sürecin net kavranması açısından kıymetli bulunmaktadır (URL-7). Tüketen öznenin bedeninin ve duyularının olanakları muğlaklaşmaktadır. Özne, aynı zamanda diğer özneler için bir sınır ve mekana ait bir yüzeye dönüşmekte; yani mekanla hemhal olmaktadır. Özne artık seçilmez, sezilir. Ses dalgalarının özne hareketiyle benzeşim göstermesi mekana dair kritik edilmesi gereken başka bir ilişkisellik meydana getirmektedir.

Bütünsel bakışta Blur Pavyonu analiz edildiğinde mekan; kabuk ile bağlam, yapay ile doğal, geçici ve kalıcı arasındaki sınırları kaldırmaktadır. Hiçliğin ortasına konumlanmış mekan, bağlamın belki de tek tanımlanabilir girdisi olan zemin - yani göl- ile ilişkisellik içindedir. Bağlam ve mekan arasında kurulan tersinir ilişki neticesinde; bağlam, mekanı çevreleyen bir çerçeve olmaktan kopmaktadır. Bağlam kaynağıyla sis meydana gelmektedir. Sis, tasarlayan öznenin oluşturduğu strüktürle ilişki kurmaktadır. Sis, mekanı var eden bileşenler içinde görece olarak önemli bir konumda yer almaktadır. Sis, “an”ın koşullarına bağlı olarak; tüketilebilir bir hacim, sınır koyan bir yüzey ya da tüketen özneyi bir araya getiren kamusal alan tarifi yapmaktadır. Sisin uçucu yapısı nedeniyle mekanın sınırları her gün ve her an yeniden kurulmaktadır. Başka bir açıdan, mekan üzerinde genele yayılmış bir duyumsal veri bulunmamaktadır. Fakat bireye özgü duyuları yönlendiren tasarım kararları mevcuttur. Bu durum mekansallaşma sürecinde, tüketen özneyi de en az etken nesne kadar önemli bir konumda tutmaktadır. Bedene protez gibi eklemlenen akıllı yağmurluklar, bedenin mekanla ilişkisini çift yönlü olarak kurmasına olanak sağlamaktadır. Beden, alanı işgal ederek zihinsel veriler depolamakta ve mekanı kurmaktadır. Akıllı yağmurluklar aracılığıyla beden diğer bedenlerle ilişki kurmaktadır. Bu sayede diğer tüketen özneler için başka bedenler, mekana dair referans noktaları oluşturmaktadır. Çoklu ilişkiler kurularak mekanı üreten bilgi çeşitlenmekte ve değişmektedir. Dolayısıyla nesne ve diğer aktörler -yani merkez noktaları- devingen, döngüsel ilişkiler kurmaktadır. Tetikleyici güçler yardımıyla mekanın özünde barındırdığı sınır, yüzey, kamusal alan, dolaşım, açıklık gibi verili nitelikler zamansallık içinde gün yüzüne çıkmaktadır.

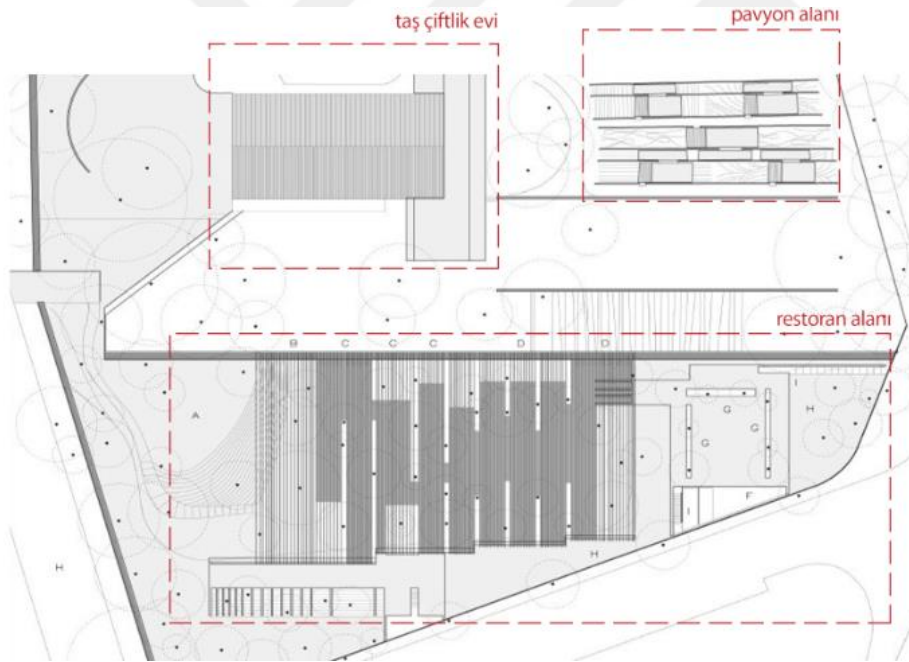

Şekil 3.17: Bütünsel bakışta medya işleri ve mekansallaşma süreci.

3.2.2 Les Cols Restoranı ve Pavyonu, RCR Arquitectes

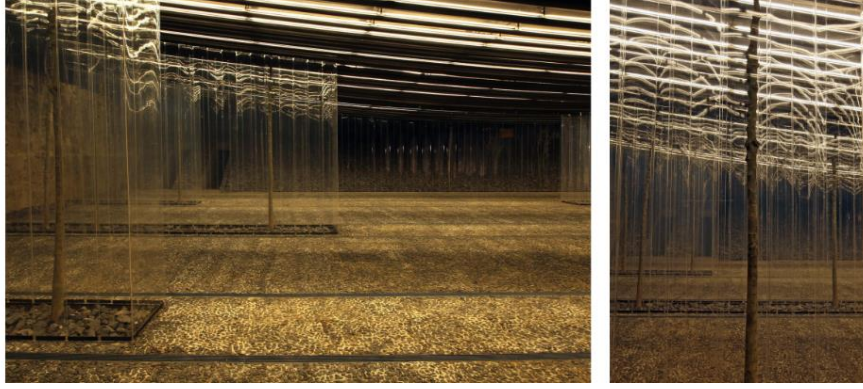
Les Cols, Kuzey İspanya'da Pireneler'in Güney eteklerinde bulunan Olot şehrinde yer almaktadır. Les Cols'un tasarımı, mutfak şefi Fina Puigdeval'ın isteği doğrultusunda RCR Arquitectes tarafından gerçekleştirilmiştir. Les Cols, restoran (2002) ve konaklama işlevini karşılayan pavyon (2005) tasarımı olmak üzere iki ana birimden oluşmaktadır. Bahsi geçen yapılar, on altıncı yüzyıldan kalma taş çiftlik evi ile aynı araziye paylaşmaktadır (Şekil 3.18). RCR Arquitectes (2004), mekanın öncül tasarım kararlarında bağlamın güçlü karakterinin önemli bir nüve olduğunu dile getirmektedirler. Bu nedenle mekanı meydana getiren katmanların sökümünde, bağlamın analiz edilmesi öncelikli bir hamle olarak kıymetli görülmektedir. Rafeal

Aranda (2004), bağlamın niteliklerini ve barındırdığı potansiyelleri “Space & Design: SPA-DE: International Review of Interior Design”da aktarmaktadır. Öncelikle Olot, La Garrotxa Volkanik Dağ’ı ve Fluvia Nehri ile çevrelenmiş bir yerleşim alanıdır. Volkanik dağın sahip olduğu bazalt katmanlar, yıl içerisinde renk değiştirmekte; sürekli değişen manzaralar oluşturmaktadır. Başka bir açıdan Olot bölgesi, yıl içerisinde sıkça ani sıcaklık değişimi yaşamaktadır. Bu durum Fluvia Nehri’ni tetikleyerek bölgeyi devamlı bir sis bulutu içinde bırakmaktadır. Bağlama daha yakın bir ölçekten bakmak gerekirse; Les Cols, meşe ve kayın ağaçları arasında konuşlanmaktadır. Ağaçların ışıqla kurduğu ilişki, gün içerisinde değişerek zemin üzerinde okunmaktadır. Bunun yanı sıra ağaçların çevreye yaydığı aromatik kokular, duyuşsal süreçlerin aktive edilmesinde önemli bir mekansal bileşen görevi görmektedir. Bütünsel bakışta Olot’un barındırdığı doğal fenomenler, mekanı kuran aktörler -tüketen özne ve maddi olan/olmayan nesne- arasındaki potansiyel ilişkiler açısından önemli bir zemin oluşturmaktadır.

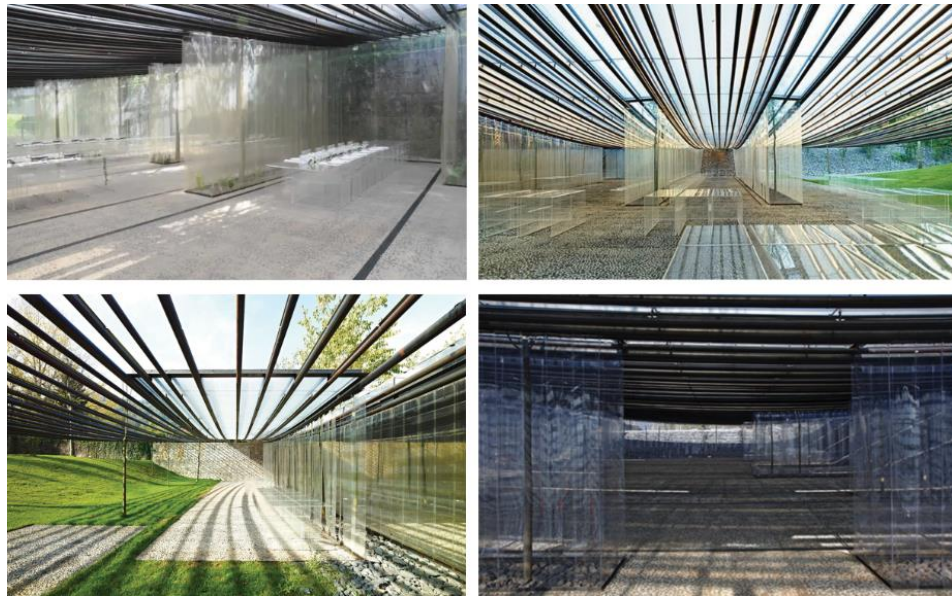
Şekil 3.18: Arazi planı (URL-8).

RCR Arquitectes -yani tasarlayan özne-, bağlamın izini sürerek doğanın dinamik karakterini mekana entegre edebilmek adına bir dizi tasarım kararı almıştır. Bu noktada tasarlayan öznenin, planimetrik düzende kabuğu ele alış biçimi ve malzeme kararları gibi kritik noktaların üzerinde durulacaktır. Bu kararlar sonucu meydana gelen kabuğun, bağlamla nasıl bir ilişki kurduğu ve tüketen özne ile etken nesne için nasıl öncül niyetler barındırdığı analiz edilecektir.

Şekil 3.19: İç boşluklar, katmanlaşmış düşey yüzeyler (URL-9).

Öncelikli olarak Les Cols, planimetrik olarak altı bin beş yüz metrekairelik ortagonal bir prizma şeklindedir (Beneyei, 2012). Kabuğun planı, aldatıcı bir şekilde basit bir boşluk tanımlamaktadır. Mekan, çift cidarlı çerçevesiz camdan oluşan şeffaf dikdörtgen bir hacimden meydana gelmektedir. Bu hacmin içerisinde, ağaç fidanlarının konumlandığı şeffaf yarıklar bulunmaktadır (Şekil 3.19). Bu yarıklar, yekpare boşluk içinde parçacıl boşluklar önermektedir. Şeffaf yarıklar peyzajı içeri alarak iç ile dış arasındaki algıyı muğlaklaştırmaktadır. Bunun yanı sıra yarıklar; mekanın yekpare bir boşluk algısından sıyrılmasına yardımcı olmakta, mekanda tanımlı alanlar oluşturmaktadır.

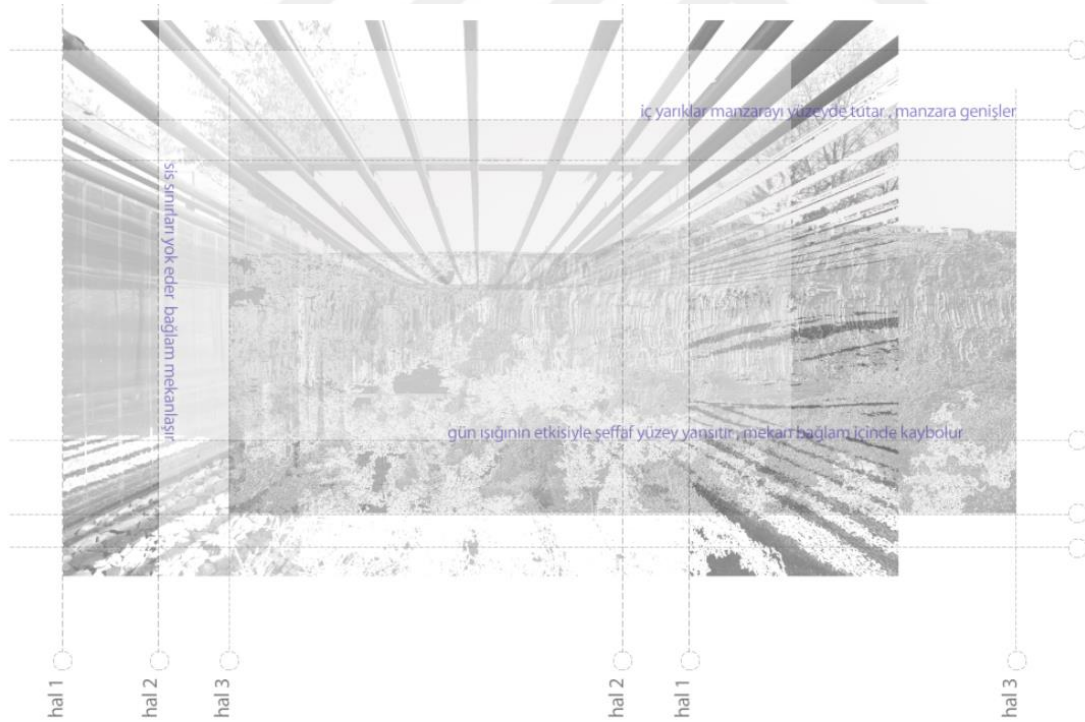

Şekil 3.20: Les Cols tefriş elemanları ve tarafsız zemin halleri (URL-10).

Tasarlayan özne, kabuğun tarafsız bir zemin üzerinde kurulmasına önem vermektedir (Beneyei, 2012). Bu doğrultuda kabuk içerisinde yer alan tefrişler, şeffaf geçirgen malzemelerden oluşmaktadır (Şekil 3.20). Dış kabuğu oluşturan cam sistem, şeffaf

plastik perdeler ile kaplanmaktadır. Perdeler, yarıklar gibi tanımlı alan meydana getirmektedir. Başka bir açıdan perdeler, dışarıdan bir ışık kaynağına maruz kaldığında görsel bir filtre görevi görerek alanda mahremiyet oluşturmaktadır. Plastik perdelerin yüzey eğimleri değişmektedir. Bu durum sonucu perdeler birer optik mercek görevi görmektedir. Bu mercekler, arkasına konumlanan görüntüyü -nesne, insan bedeni, eylemler- deforme etmekte ve algıyı bozuma uğratmaktadır.

Tasarlayan özne, bu şeffaf kabuğu bağlama açılan bir çerçeve niteliğinde görmektedir (Aranda, 2011). Çünkü bağlamın barındırdığı dinamik fenomenler -bazalt katmanların mevsimsel değişimi, sis oluşumu, günlük hava olayları-, iç mekan kurgusunda optik ve haptik olarak algılanmaktadır. Şeffaf yüzeyin etkisiyle bağlam, mekanın sınırlarına dahil olmaktadır. Kabuğun barındırdığı düşey yüzeyler, bağlamı yansıtabilen, bozabilen, kendi katmanına eklemleyebilen bir görev üstlenmektedir (Şekil 3.21). Bu yaklaşımla bağlam, sadece mekanın kurulmasını tetikleyen bir referans noktası olmaktan çıkmaktadır. Çünkü bağlam, zaman ve koşullara bağlı olarak mekanı oluşturan bir yüzey ya da bir mahali tanımlamaktadır.

Şekil 3.21: Bağlam ve mekan arasında ilişkisellik.

Şekil 3.22: Düşey akışta malzeme değişimi (URL-11).

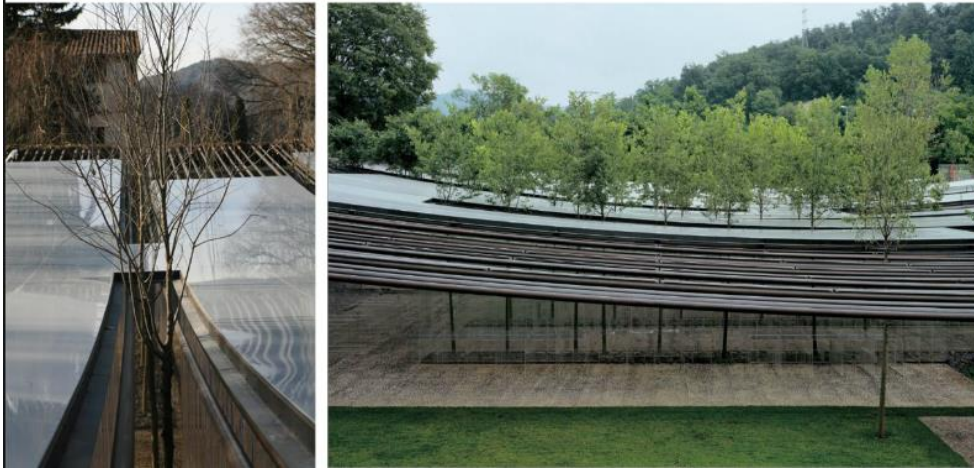
Şeffaf yüzeylerin yanı sıra taş da mekan için önemli bir malzeme kararıdır. Mekanın zemine -toprağa- fiziksel olarak dokunduğu her nokta, granürlü taş ve beton birleşiminden oluşmaktadır (Şekil 3.22). Mekan düşey hatta takip edildiğinde, zeminin kararlı duruşu gökyüzüne yaklaştıkça çözülmeaktadır. Yüzeyin sınırları erimekte, genişlemekte ve geçirgenleşmektedir. Tasarlayan özne bu durumu, La Garrotxa Volkanik Dağ'ı ile gökyüzü arasında kurulmuş naif bir analogi olarak açıklamaktadır (Aranda, 2011).

Şekil 3.23: Zemin ve mekansal ilişkiler, dönüşümler.²²

²² kolaj çalışmasında Les Cols restoranına ait görseller, <https://arqa.com/arquitectura/carpa-en-el-restaurant-les-cols-en-olot-girona.html> bağlantılı siteden referansla kullanılmıştır.

Yine de zeminin kararlı duruşu yer yer oluşturulan su yüzeyleri ile kırılmaktadır. Yansıtıcı malzemeye sahip su, Olot'un manzarasını zemine düşürmektedir. Fiziksel çevrenin anda yaşadığı değişimler, mekan zemininde okunmaktadır. Su yüzeyleri, sahip oldukları stratejik konum sayesinde; hareket halindeki şeflerin ve mekanı ziyaret eden insanların eylemlerini silüet halinde sezilmesine olanak verir. Fiziksel olarak farklı noktalara ait görüntüler, eylemler ve manzaralar üst üste binmekte; çakışmaktadır (Şekil 3.23). Tasarlayan öznenin meydana getirdiği bu sinematik öngörü, gerçek ile virtüel olanın sınırlarını eritir. Tüketen özne optik olarak derinlik ve opaklık anlayışını yitirir. Bu nedenle algı, melez birlikteliklerle yeni duyumsama süreçleri meydana getirir. Görme duyusunda, farklı duyumsal süreçler gizlenmektedir. Tüketen özne, mekanı gözlemleyebildiği gibi yüzeylerin sertliğini, dokusunu, sıcaklığını, ağırlığını da hissetmektedir.

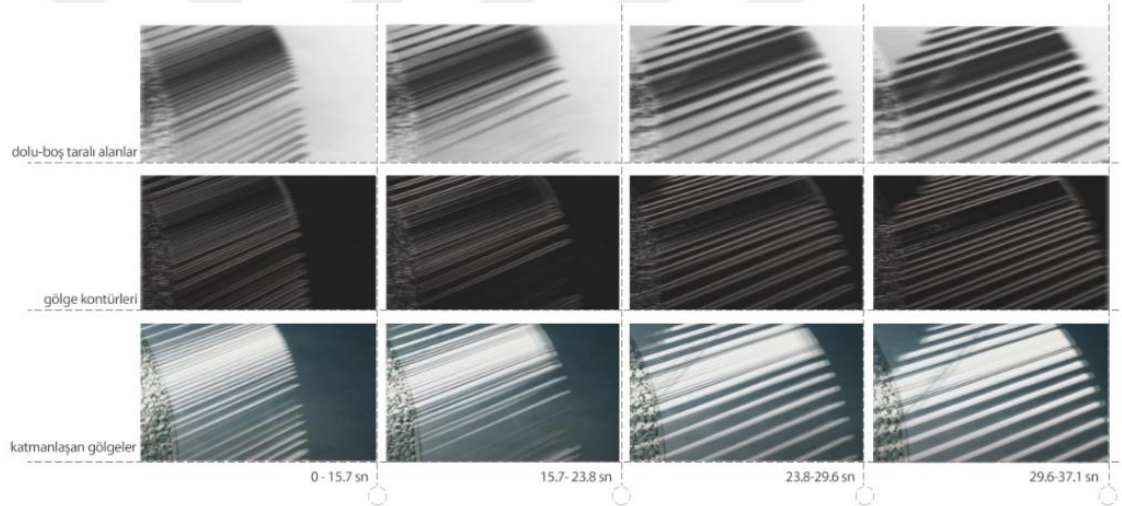
Şekil 3.24: Les Cols Restoranı çatı detay görselleri (URL-12).

Yapının mimarlarından Rafael Aranda (2011), Les Cols'un mekansallaşma sürecinde çardak, çadır gibi arketiplerden köken aldıklarını dile getirmiştir. Bu çardak analogisinde, çatı önemli bir mekansal bileşendir. Çünkü çatı, tarafsız boşluğun üzerine konumlanarak konveks çelik şeritlerden meydana gelmektedir (Şekil 3.24). Bir noktada çatı, şeffaf kütlenin algılanabilir çerçevesi/sınırı görevini görmektedir. Çatı, görsel olarak katener²³ ile benzeşim göstermektedir. Carme Pigem (2012) çatı tasarımına ait teknik detayları "Space & Design: SPA-DE : International Review of Interior Design"da aktarmaktadır. Çift cidarlı çatı, serigraflı üst cam yüzeyi ile ışığı

²³ Demir yolu hattında iki düşey eksen arasında konumlanmış ardışık olarak dizilen metal kablolar serisidir.

filtrelerken yazın ısıyı azaltır ve güneş ışınlarının olumsuz etkilerini engeller. Aynı zamanda çatıda bulunan hava cebi, yıl boyunca çok çeşitli sıcaklıklarla başa çıkmak için bir yalıtım katmanı sağlar. Benzer bir şekilde çatı, teknik yapısı sonucu akustik açıdan yalıtım oluşturmaktadır. Bu durum, işitsel manipülasyonu minimuma indirerek nesenin görsel ve dokunsal duyumsama yüzdesini arttırmaktadır.

Çelik şeritler boşluklu bir şekilde yanyana gelerek şeffaf yüzeye oturmaktadır. Bu nedenle günün 24 saatlik döngüsünde güneşin geliş açısındaki değişim mekan üzerinde okunmaktadır. Maddi olmayan nesne -yani ışık-, devinim halinde her gün farklı hallerde mekanı kurmaktadır Bu durum, Les Cols restoranına ait video sekansları süperpoze bir şekilde incelenerek Şekil 3.25’de ele alınmaktadır (URL-13). Çelik şeritlerin yanı sıra yağmur damlaları, ağacın günlük hareketi vb. çevresel değişimler gölge olarak zemine düşmekte ve mekanın devinimsel olarak kurulmasına katkı sağlamaktadır.

Şekil 3.25: Gölgenin mekansallaşma süreci.

Les Cols, mevcutta bulunan taş çiftlik ile aynı araziyi paylaşıyor olsa da iki yapı arasında görsel bağlantı minimuma indirilmiştir. Sadece konveks biçimdeki çatı, çiftlik yapısı tarafından sezilir bir konumdadır. Bu iki yapı arasında görsel olarak kurulan zayıf ilişki, mekanı sabit yüzeylerden ve eylemlerden uzaklaştırmakta; doğanın değişken akışı içerisinde devingen olarak kurmaktadır.

Özetle Şekil 2.26’da da analiz edildiği üzere, mekanla ilgili her şey taarafsız ve belirsizdir. Çünkü mekan; ışıktaki süzülür, havada erir, peyzaj ile birbirine karışır. Bu nedenle iç ile dış veya yer ile gök arasında sınırlar bulanıklaşmaktadır. Çelik şeritlerle inşa edilen çatı, ortada eğilmekte ve uzayda bir katener çizmektedir. Çatı,

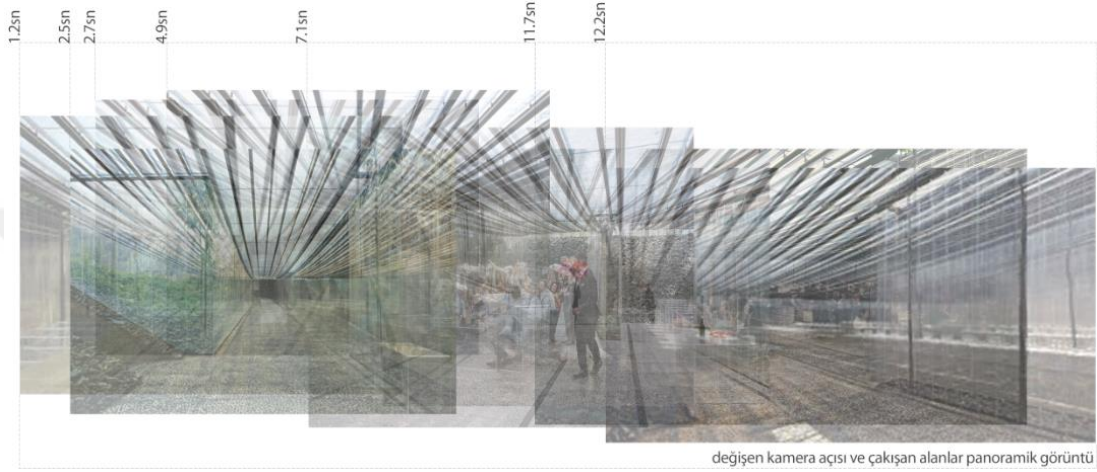
mekana dair kolayca tanımlanabilen tek geometridir. Geri kalan her şey esasında; boşluklar, yüzen düzlemler, anlık ortaya çıkan sınırlardır. Bu nedenle her değişim zamansallık içerisinde “olay” ile meydana gelmektedir. Yüzeyler, anda donarak görüntü oluşturur. Mekana ait düşey düzlemler, düzlemin arkasında oluşan görüntünün gerçek konumu muğlaklaştırmakta, manipüle etmektedir. Benzer bir durum üst okumalarda belirtildiği üzere mekan içerisinde yer alan ağaçlar için de geçerlidir.

Şekil 3.26: Les Cols Restoranı bütünsel bakışta mekansallıklar.

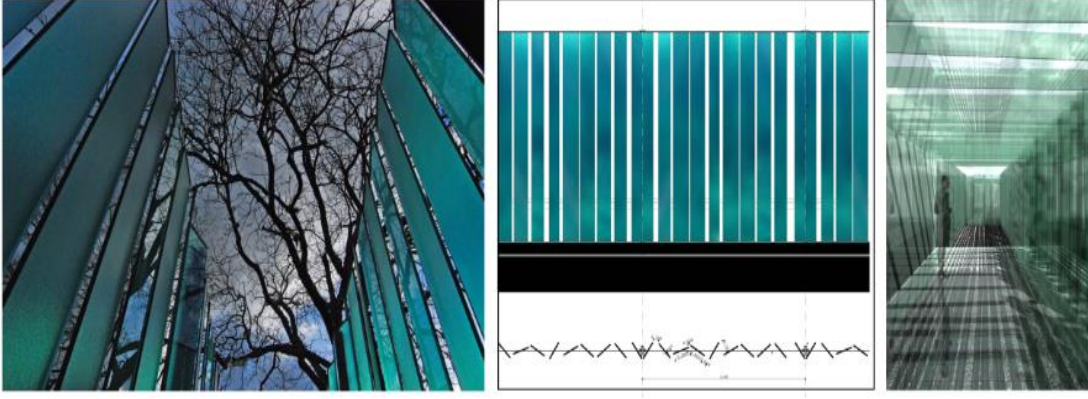
Ağaçların, kabuk dışındaki peyzajın bir parçası mı; yoksa mekan içine entegre olmuş boşlukta mı yer aldığı ayırt edilememektedir. Işıkla buluşan yüzeyler sürekli değişerek algıyı yeni deneyimlere gebe bırakmaktadır. Başka bir açıdan aynı kesit üzerinde arka arkaya gelen birden fazla şeffaf yüzey vardır. Bu yüzeyler üst üste binerek tek bir

düzlemde süperpoze görüntüler oluşturmaktadır (Şekil 3.27). Bu görüntülere eklenen öğeler, “an”da değişir. Bu süperpoze görüntüye kimi zaman sirküle olan bir beden, kimi zaman ışığın temas halinde olduğu bir yüzey, kimi zaman ise yaprakların gölgesinin taradığı bir düzlem eklenmektedir. Tören, düşün vb. etkinliklerde mekan teatral bir görüntü oluşturmaktadır. Çünkü eylemler, gevşek bir şekilde bir yüzeyden diğerine hareket etmekte ve belli bir mesafeden silüetlere dönüşmektedir.

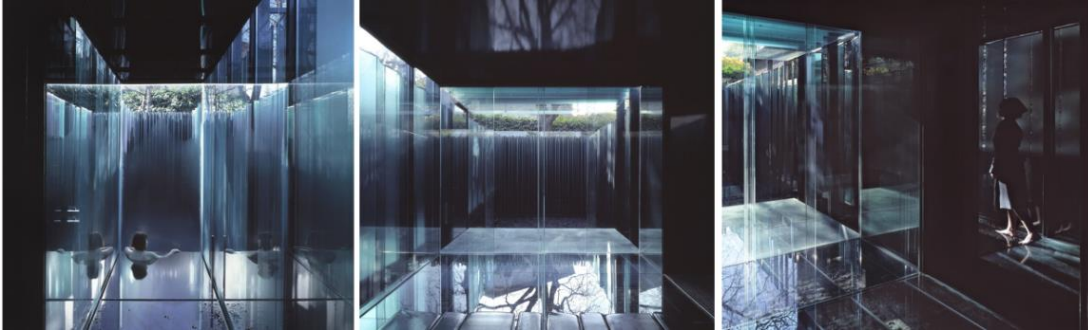
Şekil 3.27: süperpoze eylemler, sahneler, mekanlar (URL-14).

Les Cols’da restorana ek olarak 15 adet pavyon bulunmaktadır. Bu pavyonlar, açık hava koridorları ile birbirine bağlanmaktadır. Bu koridorlar, farklı doğrultulara sahip oynar cam panellerin dizilimi ile meydana gelmektedir (Şekil 3.28). Panellerin farklı açılara sahip olması, alanı işgal eden bedenlerin hareket ettikleri doğrultu boyunca değişen -kimi zaman çakışan- manzaralar deneyimlemesine olanak sağlamaktadır. Rüzgar vb itki güçleri, cam panellerin zemine ankraj oldukları nokta etrafında radyal olarak açı değiştirmesine olanak sağlamaktadır. Bu nedenle yüzeyde yer alan görüntüler sürekli olarak değişmektedir. Restoran örneğinde de karşılaştığımız gibi cam panellerin çalışma prensibi nedeniyle görülen noktanın gerçek konumu saptanamamaktadır. Cam paneller, bakılan ile görülen ve hissedilen ile gerçek olan arasında heterojen birliktelikler oluşturmaktadır.

Şekil 3.28: Pavyonları birbirine bağlayan koridorlar ve cam panellerin çalışma prensibi (URL-15).

Mekanı kuran ilişki setleri, konvansiyonel biçimde kurulan konaklama birimi anlayışlarından uzaktır. Buradaki pavyon tasarımı, görsel izolasyonla sağlanan mahremiyet anlayışını ters yüz etmektedir. Burada tüketen özne, dış dünya ve boşlukla sürekli olarak yüzleşmektedir. Pavyonda yer alan düşey yüzeyler ve zemin, ışık ve su ile ilişki halindedir. Işık ve su, barındırdıkları yansıma niteliği yardımıyla birbirine karışan görüntüler meydana getirmektedirler. Yansıma yardımıyla oluşan yüzeyler, mekanı kimi zaman dış dünyadan ayırırken kimi zaman da mekanı bağlamın bir parçası haline getirmektedir.

Şekil 3.29: Pavyon iç mekan görüntüleri (URL-16).

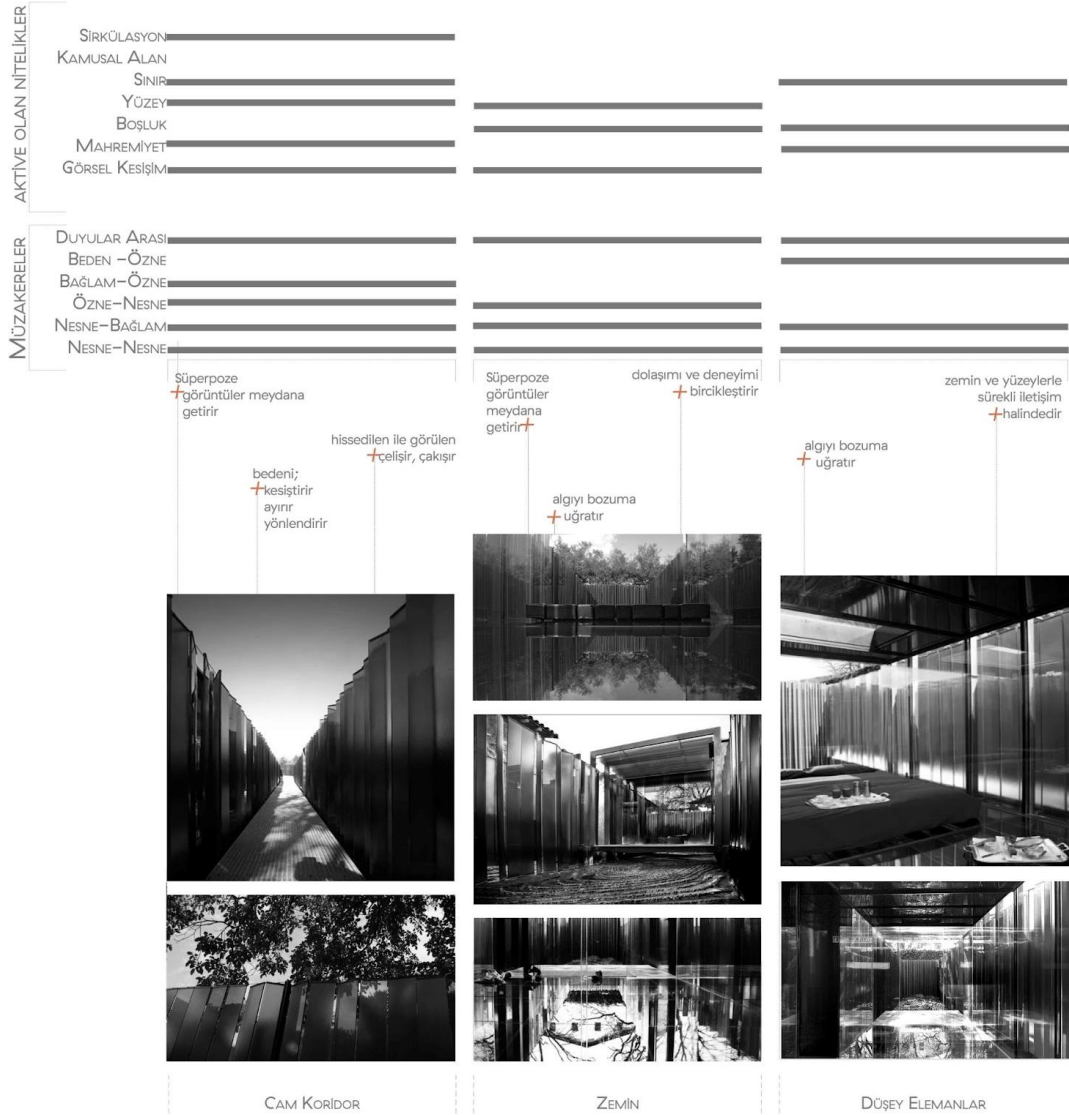
Mekanı meydana getiren düşey ve yatay yüzeyler yansıtıcı -su, cam vb.- yüzeylerden meydana gelmiştir (Şekil 3.29). Bu nedenle düşey ve yatay ekseninde gerçekleşen değişim her iki ekseni de eş zamanlı olarak dönüştürmektedir. Başka bir açıdan tasarlayan özne (2004), mekanın dirimsel olarak varlığını sürdürmesini kıymetli bulmaktadır. Bu nedenle, pavyonlara ev sahipliği yapan avluların zemini, Garrotxa'nın volkanik taşlarından esinlenerek döşenmiştir. Zeminin üst yüzeyi cam ile kaplanmaktadır. Volkanik taşların sürekli olarak su alarak yosun oluşturması planlanmıştır (Benyei, 2012). Bu doğrultuda yosun dokusunun gösterdiği değişim, cam zemine yansımakta ve oluşan görüntüyü optik olarak tüm mekana dağıtmaktadır.

Tasarlayan özne, tefriş seçiminde Les Cols Restoran ile benzer bir strateji izlemektedir. Seçilen malzeme kararı doğrultusunda tefrişler mekansallaşma sürecinde iki asli görev üstlenmektedir. Öncelikli olarak bazı tefriş elemanları şeffaf yarı geçirgen yüzeye sahiptir. Işık ve tefriş elemanların günlük zaman diliminde sürekli bir ilişki halindedir. Işığın geliş açısına bağlı olarak tefriş elemanlarının mekansallaşma sürecindeki pozisyonları değişmektedir. Günün belirli bir zaman aralığında ışığı içine absorbe eden tefrişler, mekan içerisinde nötr bir eleman görevi görmektedir. Bu durum, mekanın derinlik ve yükseklik algısını manipüle etmektedir. Güneş açısının değişmesi ile birlikte saydam yüzeyin yansıtıcı niteliği aktive olmaktadır. Bu durum mekan içerisinde sınırlar ve düşey tanımlı yüzeyler oluşturmaktadır. Başka bir açıdan tefriş, bağlam içerisinde yer alan fiziksel süreçleri de yüzeyinde taşımaktadır. Bu nedenle, iç ile dış arasında sınırlar bulanıklaşmakta; tüketen öznenin algısal süreci bozuma uğramaktadır.

Bütünsel bakışta tasarlayan öznenin, farklı işlevlere hizmet eden iki kabuğu ortak stratejik zemin üzerinde kurguladığı analiz edilmiştir (Şekil 3.30). Kabuğun meydana gelmesinde bağlam, önemli bir tetikleyici güç olarak yerini almaktadır. Bağlamın dinamik karakteri, kabukla bütünleşince mekansallaşma sürecinde farklı optik olanaklar meydana getirmektedir. Kabuğu çevreleyen fiziksel ortam -bağlamın bir parçası olarak-, yıl içerisinde doku değiştirmekte anda farklı manzaralar meydana getirmektedir. Bu görsel ilişkisellik kabuğun taşıyıcısı nesne ile birleştiğinde kabuğun sınırları erimektedir.

Görsel manzaranın yanı sıra; güneşin günlük hareketi, Fluvia Nehri'nin meydana getirdiği sis, yağmurlar gibi hava koşulları sürekli olarak mekan ile ilişki halindedir. Bahsi geçen koşullar, kimi zaman mekana eklenerek mekanın kurulmasına olanak sağlarken kimi zaman da kabuğu oluşturan nesnenin gizil niteliklerini görünür kılmaktadır. Tüketen öznenin sürece dahil olmasıyla mekana dair yeni bir ilişki katman meydana gelmektedir. Tüketen özne, sadece algılayan ve mekanı anlamlandıran konumda bulunmamaktadır. Şeffaf ve yansıtıcı nitelikleri barındıran nesneler -yani düşey yüzey, zemin ve su-, bedeni anlık olarak dondurur ve mekanın bir parçası haline getirir. Beden, nesneleşerek şeffaf yüzey ardında opak bir sınırı temsil eder. Yüzeyin içine hapsolmuş virtüel görüntüler aslını deforme eder. Bu durum, algıyı manipüle ederek gerçek ve virtüel arasındaki sınırı eritmektedir. Nesnenin dinamik yapısıyla birlikte tüketen özne; derinlik, yükseklik ve konum gibi

algısal süreçleri sürekli olarak yeniden kurmaktadır. Bu süreçler, kabuğun birincil varlığına -yani tasarlayan öznenin ortaya koyduğu- eklemlenerek katmanlaşmakta ve mekanı devinimsel olarak yeniden kurmaktadır.

Şekil 3.30: Les Cols Pavyonu, bütünsel bakışta mekansallıklar.

3.2.3 Untitled (Dawn to Dusk), Robert Irwin

Untitled (Dawn to Dusk), Chinati Vakfı'nın²⁴ talebi üzerine 2016 yılında Robert Irwin tarafından tasarlanmış bir enstelasyon çalışmasıdır. Bahsi geçen enstalasyon, Teksas Marfa'da bulunan bir açık hava müzesinde yer almaktadır. Enstalasyon, İkinci Dünya Savaşı'ndan kalma Russel hastanesinin kalıntıları üzerine konuşlanmaktadır (Weiner, 2019). Bu enstalasyon, mevcut bir yapıya eklemlenerek yapının mekansallaşma

²⁴ Chinati Vakfı, Teksas Marfa'da bulunan açık hava müzesini fonlamaktadır. Vakfın kurucu Donald Judd başta olmak üzere bir çok sanatçının geçici ve kalıcı sergisi bu alanda yer almaktadır.

sürecini değiştirmektedir. Eski hastane yapısı ile enstalasyon çalışmasının ilişkisel süreci analiz edilmeden önce bağlamın potansiyelleri ve tasarlayan özneyi tetikleme biçimleri üzerine odaklanılacaktır.

Marfa, Batı Teksas'ta yer alan bir çöl şehridir. Bu şehir, Davis dağları ve Big Bend Ulusal Parkı arasında yer almaktadır. Big Bend Ulusal Parkının barındırdığı su kaynağı ile çöl iklimi sürekli bir çatışma halindedir. Bu döngüsel çatışma; kimi zaman yağış olarak nihayete erse de, yılın büyük bir bölümünde şehri kaplayan buluttan bir örtü meydana getirmektedir. Şehir, yıl boyunca humilis²⁵ bulutlarının etkisi altındadır. Bulutlar zemine oturmamakla birlikte zemine çok yakın şekilde konumlanmaktadır (Şekil 3.31). Bu nedenle, bulutların gün içerisinde göstermiş olduğu atmosferik hareket şehrin zemini üzerinde okunmaktadır. Bağlama dair yapılan bu okuma Robert Irwin'in mekana dair öncül yaklaşımında önemli bir nüvedir (Weiner, 2019).

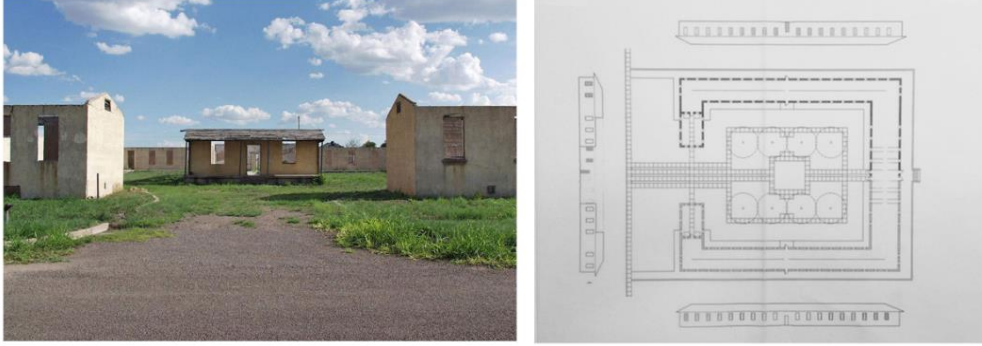
Şekil 3.31: Humilis bulutları enstalasyon alanı arasındaki ilişki (URL-17).

“Robert Irwin: Untitled (dawn to Dusk)” adlı kitapta (2019), yer alan bilgilere göre daha yakın bir ölçekten bağlamı incelemek gerekirse; enstalasyonun yer aldığı açık hava müzesi, eski bir askeri üssün dönüşümüyle meydana gelmiştir. Bu durum, açık hava müzesinin şehrin kentsel bileşenlerinden yalıtılmış bir alana konumlandığını işaret eder. Alan, görsel ve işitsel olarak bakir bir noktada bulunmaktadır. Bunun yanı sıra alan, düz bir plato üzerinde konumlanmaktadır. Çöl iklimi nedeniyle alanda, zemine dair referans alabileceğiniz herhangi bir bitki örtüsüne yahut doğal bir bileşene rastlanmamaktadır. Hiçliğin ortasında bir boşluğu tarifleyen bu durum, tasarlayan öznece kıymetli bulunmaktadır.

Bağlamın yanı sıra eski hastane yapısının mekansal potansiyelleri, tasarlayan öznenin mekana dair uygulayacağı stratejide önemli konumdur. Hastane, “U” formunda 1200 metrekare taban alanında yekpare bir boşluktan meydana gelmektedir. Simetrik olan U formunu çevreleyen tüm yüzeyler, sabit aralıklarla meydana gelmiş ortagonal

²⁵ Yere yakın bulut.

açıklıklar barındırmaktadırlar (Şekil 3.32). Tasarlayan özne, hastane yapısından geriye kalan ilişkilerin izini devam ettirerek mekana dair bir dizi stratejik hamle gerçekleştirmiştir.

Şekil 3.32: 2. Dünya Savaşı'ndan kalma Russel hastanesinin kalıntıları (URL-18).

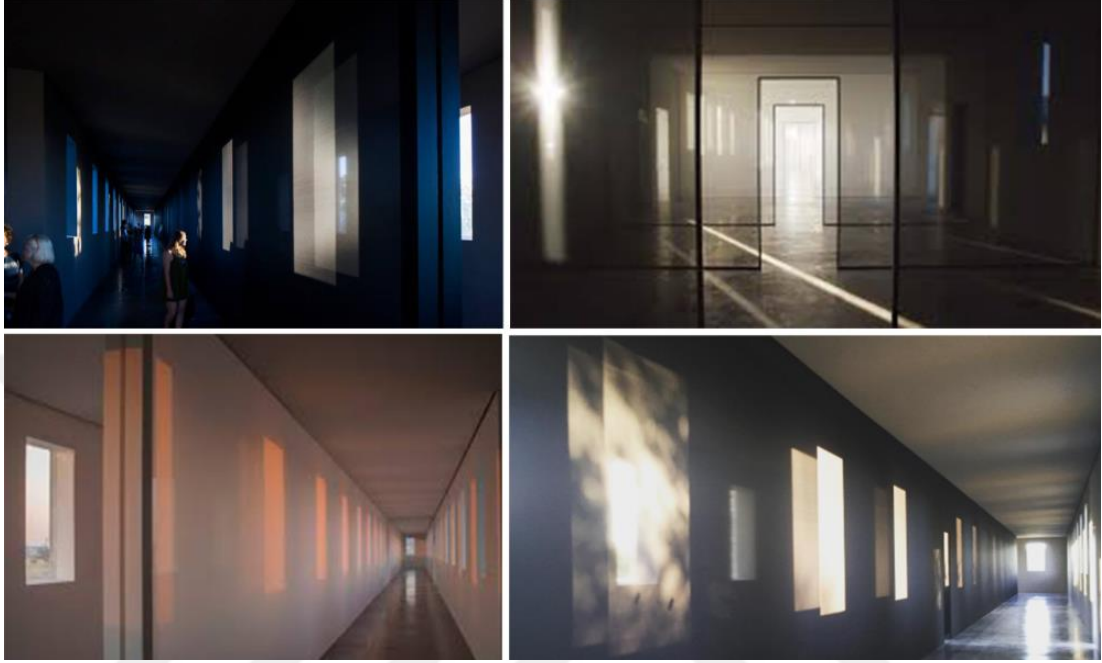
Öncelikli olarak dış yüzey üzerinde yer alan açıklıklar, merkez eksenleri korunarak genişletilmiştir. Açıklıklar üzerine yapılan bu operasyonda, insanın yatay eksenindeki maksimum görüş açısı -yani 120 derece- referans alınmaktadır (Weiner, 2019). Bu durum, tüketen öznenin hareket halindeyken bağlam ile kesintisiz ilişki kurmasına yönelik bir hamledir. Fakat beden, vektörel olarak dış yüzeye paralel doğrultuda hareket etmesi kritik bir koşuldur. Hareket halindeki beden ivmelenirken görüş açısına bağlı olarak opak yüzeyin ardında kalan görüntü tamamlanmaktadır (Şekil 3.33). İki açıklık arasında kalan opak yüzeyler, retinadan aktarılan nöral sinyaller yardımıyla insan zihninde silinmektedir. Dış yüzey ile kurulan bu ilişkisellik mekanın sınırlarını, anlık hamlelerle çözmektedir (Weiner, 2019).

Şekil 3.33: Optik illüzyon çalışma prensibi.

Enstalasyon çalışmasında yapılan en önemli stratejik hamle ise iç boşluğa eklenen yarı geçirgen yüzeylerdir. Bahsi geçen düşey yüzeyler, 54 metre uzunluğunda çift

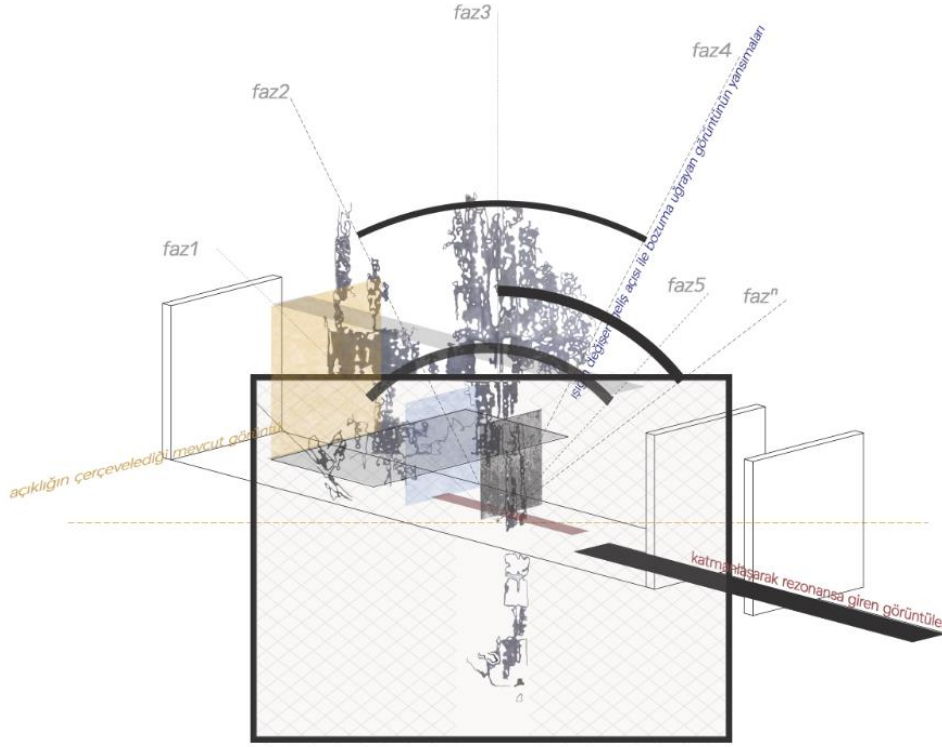
cidarlı siyah ya da beyaz bez kumaştan meydana gelmektedir (Şekil 3.34). Bez yüzeyler, yekpare boşluk içerisinde tanımlı alanlar oluşturmaktadır. Kabuğun içerisinde stratejik olarak yerleştirilmiş yüzeyler, sesin ve ışığın sonsuz olasılığını kurmaktadır. Bu noktada optik ve işitsel değişimler mekanın ürettiği bilgide önem arz etmektedir.

Şekil 3.34: Çift cidarlı bez yüzey (URL-19).

İlk adımda, enstalasyon çalışmasının optik olarak barındırdığı nitelikler ve bu niteliklerin mekansal karşılıkları üzerine odaklanılacaktır. Bu aşamada, doğal ve yapay kaynaklı ışıklar önem arz etmektedir. Güneş ve ay ışığının geliş açısı, yıl içerisinde anbean farklılaşmaktadır. Bu duruma ek olarak, meydana gelen hava olayları neticesinde ışığın takip ettiği doğrusal hat kırınımına uğramakta ve ışık hacimsel olarak form değiştirmektedir. Bu değişimler, tarafsız bir zemin oluşturan bağlam ile mekan arasında önemli bir ilişki akışı oluşturmaktadır. Kabuk üzerinde bulunan açıklıklar içinden geçen ışık, yarı saydam bez üzerinde projeksiyon oluşturmaktadır. Açıklıklar hergün sabit manzarayı çerçevelemiş olsa da ışığın değişen açısı nedeniyle bez yüzey üzerinde her saniye farklı bir izdüşüm oluşturmaktadır. Bezin çift cidarlı olması nedeniyle aynı manzaraya ait üç farklı görüntü oluşmaktadır. Birinci görüntü bağlama açılan açıklıkta, ikinci görüntü bez yüzeyin ilk katmanında ve üçüncü görüntü ise bez yüzeyin ikinci katmanında meydana gelmektedir. Bu nedenle sabit bir çerçeveye ait görüntü, üç farklı katman arasında rezonansa girmektedir (Şekil 3.35). Bu doğrultuda mekan içerisinde hareket eden beden, virtüel olan ile gerçek olan arasında algısal

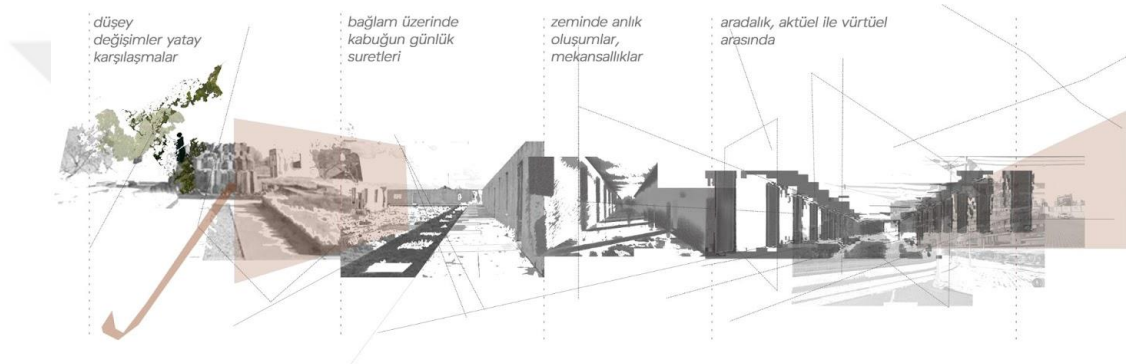
salınımlar yapmaktadır. Mekanda, gökyüzüne açılan ve ışık kaynağının geliş açısına göre konum değiştiren görsel çerçeveler oluşmaktadır. Bağlamla kurulan iç dış algısı zaman içerisinde sürekli olarak dönüşmektedir.

Şekil 3.35: Işığın mekansallaşma süreci ve anlık kurulum potansiyelleri.

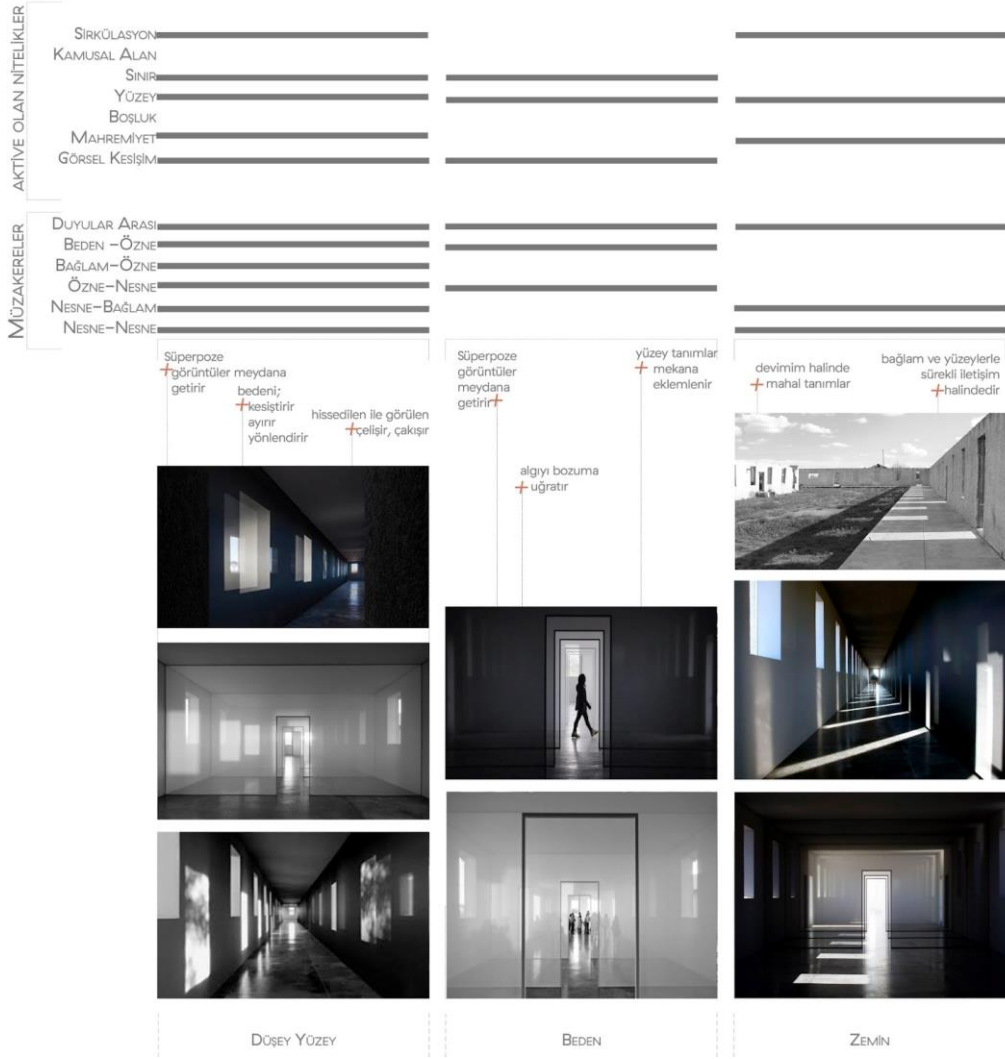
Bez örtü, planimetrik düzende farklı doğrultularda konumlandırılmaktadır. Kabuğun kuzey ve güney kanadında, uzun kesitteki dış yüzeye paralel olarak konumlanan tek bir doğrusal bez yüzeyi vardır. Doğu kanadında ise kabuğun kısa kesitinde yer alan yüzeye paralel belirli mesafe aralıklarıyla dizilmiş bez düşey yüzeyler vardır. Bu durum, mekânın akustik olarak faklılaşmasına neden olmaktadır. Tasarlayan özne, burada yankının var olma prensibinden yararlanmıştır. Ses kaynağından çıkan ses dalgaları bez yüzeylere çarparak boşlukta yayılmakta ve yankı oluşturmaktadır. Boşlukta yayılan ses ile ses dalgalarının çarpacağı yüzey arasındaki mesafe, yankının algısal şiddetini belirlemektedir. Kabuk içerisinde, bez yüzeyler dışında herhangi bir düşey ya da yatay doluluk -yani tefriş vb.- olmaması nedeniyle yankının şiddeti sadece bez yüzeylerin konumlanışına göre değişmektedir. Bu aşamada işitsel süreç mekana dair hacimsel bir referans oluşturmaktadır. Duyumsama süreçleri arasında melez birliktelikler meydana gelmektedir. İşitsel performans, tüketen özne zihninde görsel olarak algılanabilir hacimsel bir referansa dönüşmektedir.

Yapı kusursuz bir simetri içerisinde artiküle olmuştur. Bu nedenle, tüketen öznenin mekana dair referans noktaları muğlaklaşmaktadır. Tasarlayan özne, bu kusursuz simetrinin temelinde “kaybolma deneyimine” zemin oluşturması için oluşturulduğunu dile getirmektedir. Tüketen özne, mekanı deneyimlerken yer yön duygusunu kaybetmektedir. Tüketen özne, simetrik bir boşluğun içerisinde yansımaların referansı ile hareket etmektedir. Tüketen özne, zaman içerisinde mekanın izini kaybetmektedir. Işığın düşey ve yatay zemin üzerindeki hareketi katmanlaşarak mekanı sürekli olarak yeniden kurar (Şekil 3.36). Yeryüzüne yakın bulutların atmosferik hareketi bu yüzeyler üzerinde okunmaktadır. Bu durum sonucu mekanı çevreleyen dış dünya -ya da bağlam- arasındaki sınırlar erimekte ve mekan fiziksel çevre ile bütünleşmektedir.

Şekil 3.36: Mekanın halleri, müzakere süreçleri.

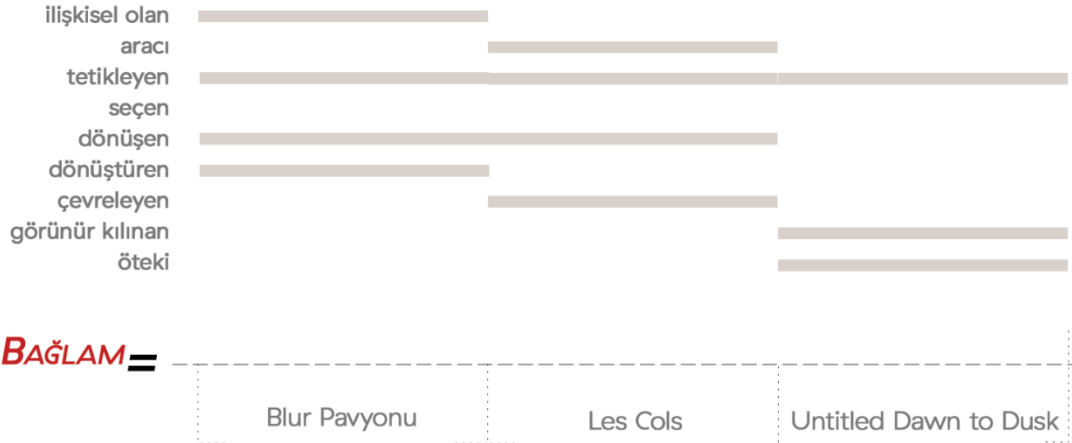
Özetle Şekil 3.37’de de görüldüğü üzere bağlamın tarafsızlığı, hiçliğin ortasında mekanı var etmektedir. Bağlamın bu karakteristik duruşu, tasarlayan öznenin mekanın kurulum sürecindeki öncül stratejilerinde önemli bir yer sahibi olmuştur. Tasarlayan özne, “kaybolma deneyimi”ni stratejik olarak ortaya koymaktadır. Mekan sadece yatay ve düşey düzlemlerden meydana gelmiştir. Mekan tefrişten yalıtılarak oluşmuştur. Bu nedenle mekan içerisinde ışığı engelleyen tek şey tüketen öznenin bedenidir. Bedenin ritmik hareketi ışık kaynağı ile buluştuğunda düşey ve yatay zemin üzerinde görünür kılınmaktadır. Dikte edilmiş bir işlevden ziyade deneyim ortamı meydana gelmektedir. Bu deneyim anın koşulları, nesnenin aktive olan nitelikleri ve tüketen özneye bağlı olarak biricik olarak gerçekleşmektedir.

Şekil 3.37: Untitled the Dusk and Dawn, bütünsel bakışta mekansallıklar.

3.2.4 Bölüm sonu değerlendirmesi

Devinimsel zemin üzerinden irdelenen farklı mekansal pratiklerin ortak bir zeminde analiz edilmesi, mekânın döngüsel karakterinin değişen potansiyellerinin görünür kılınması açısından önemli bir hamledir. Blur Pavyonu, Les Cols ve Untitled (Dawn to Dusk) çalışmaları, bütünsel bir bakışta analiz edilecektir. Mekansallaşma sürecinde yer alan bağlam, tasarlayan özne, tüketen özne ve etken nesnenin sürece dahil olma biçimleri üzerinden bir sentez çalışması yapılacaktır. Bu sentez çalışması; farklı tetikleyici unsurlar altında mekânı kuran aktörlerin ve taktiklerin sahip olduğu ortaklıkların altının çizilmesinde, değişen mekansal pratiklerde yer alan aynı parçanın farklılaşan alt niteliklerinin görünür kılınmasında ve Devinimsel Zemin metodolojik yaklaşımının işe yarar modelinin kavranmasında önemli bir hamle olarak görülmektedir.

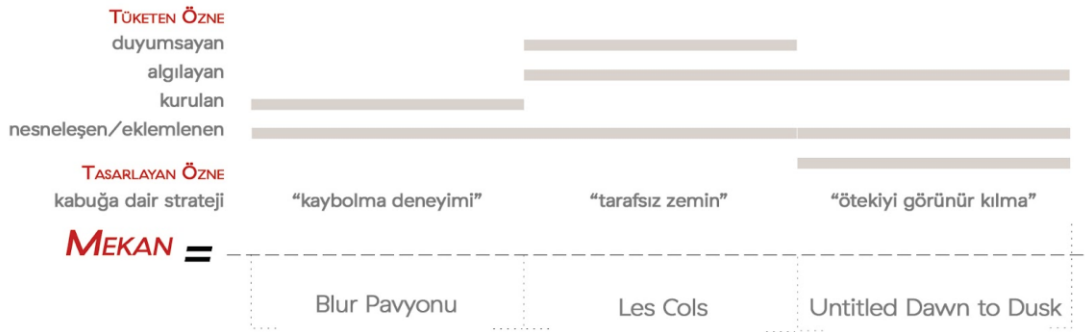

Şekil 3.38: Bağlamın barındırdığı niteliklerin mekanlara göre değişimi.

İlk odak nokta, bağlam kavramının bu üç mekânsal çalışma üzerindeki stratejik konumu üzerinedir. Bağlam kavramı; ilişkisel olan, tetikleyen, seçen, dönüşen, çevreleyen, etkilenen, görünür kılınan gibi kavramlarla kendine karşılık bularak mekansallaşma sürecinin seyrini şekillendiren önemli bir nüvedir (Şekil 3.38). Bağlamın başlangıç aşamasında barındırdığı kimlikler; mekânın anlam üretme aşamasında meydana gelecek müzakere süreçlerini ve bağlamın mekânı kuran aktörlerle -özne, nesne- ilişkisini şekillendirici kudrete sahiptir. Blur Pavyonu örneğinde bağlam, aynı zamanda mekânı kuran ham maddenin karşılığıdır. Bu durum bağlamın; dönüşen, dönüştüren, aracı olan niteliklerini ön plana çıkarmaktadır. Bu tasarımda bağlam, mekânı kuşatan çevresel ilişkiler ağının karşılığı olmaktan öte mekânın bir parçası hatta kimi zaman kendisi haline gelmektedir. Bu nedenledir ki, devinimsel zeminde merkez görevini gören özne ve nesnenin kurmuş olduğu çok katmanlı ilişkiler her saniyesinde bağlamı ilişkiler ağına dahil etme mecburiyetindedir. Les Cols çalışmasında ise bağlam, bir aradalık halindedir. Blur pavyonundan farklı olarak Les Cols çalışmasında bağlam, mekânın anlam üretme sürecinde dolaylı bir pozisyonda yer almaktadır. Les Cols'u meydana getiren mekânsal bileşenler, tarafsız bir karaktere sahiptir. Bu noktada bağlam, geçirdiği gündelik değişimlerle tarafsız bileşenlerin ilişkisel sürecine eklemlenir. Bağlam, özne ile nesnenin kurmuş olduğu çok katmanlı ilişkilerde ve müzakere süreçlerinde ara bulucu pozisyonunda yer almaktadır. Doğrudan bir ifade ile bağlamın, kuşatan, tetikleyen kimlikleri bu çalışmada ön planda bulunmaktadır. Hiçliğin ortasında kendini var eden Untitled (Dawn to Dusk) çalışmasında ise bağlam, Les Cols ile benzer bir refleksle sürece dahil olmaktadır. Çevresel ilişkilerin ana kaynağı rolünde konumlanmaktadır. Bu çalışmada bağlam, diğer iki mekânsal pratiğe kıyasla görünür kılınandır. Mekânı kuşatan

çevreleyeci karakterinin aksine bu çalışmada bağlam, mekanı oluşturan bileşenlerin kabul gördüğü ölçüde varlığını ortaya koymaktadır. Bu noktada tüketen özne ve nesne ile kurulan ilişkilerde pasif bir etki altındadır.

Tasarlayan özne ürünü olarak ilişkisel sürece dahil olan kabuk; nicel ve nitel parçaların -geometri, düzen, simetri, figür, oran, perspektif, işlev, teknoloji, optik, haptik, atmosferik gibi- salt karşılığı olmaktan öte başka gelecek senaryoları üzerinde yönlendirici etkisi olan bir strateji tasarısıdır. Kabuk, mevcut bir ilişkisel sisteme dahil olarak mekanın anlık görüntüsünü oluşturmalarının yanı sıra kendinden sonra sürece eklemlenecek merkez noktalarının -tüketen özne ve etken nesne- barındırdığı alt niteliklerin görünür kılınması ve ilişki kurmasında dolaylı etken bileşendir (Şekil 3.39). Bahsi geçen “etken”lik, eyleyen ya da otorite olmaktan öte öngörülebilir gelecek senaryoları üzerine yapılan bir söylem biçimidir. Çünkü etken nesne ve tüketen öznenin bağımsız doğası tahmin edilebilirliğin ötesinde süreçlere gebe muktadir bir güce sahiptir. Bu noktada, tasarlayan öznenin kararları ile mekanı kuran diğer aktörlerin kurmuş olduğu çoklu ilişkisellik üzerine odaklanılacaktır.

Şekil 3.39: Tasarlayan ve tüketen öznenin farklı mekanlardaki yansımaları.

Yukarıda ele alınan üç farklı mekansal pratik üzerinden yapılan çapraz okumalar, tasarlayan özne dolayısıyla kabuk özelinde meydana gelen stratejik yaklaşımın tüketen özne ve etken nesnenin barındırdığı alt nitelikler üzerinde ne şekilde farklılaşmalara yol açtığını görünür kılmaktadır (Şekil 3.40). Örneğin Blur Pavyonu üzerine odaklanmak gerekirse, “kaybolma deneyimi” üzerine kurgulanmış stratejik yaklaşım söz konusudur. Kaybolma deneyimi tüketen öznenin duyumsama/sezimleme nitelikleri baskılanmaktadır. Bu durum, tüketen öznenin süreç içerisinde anonimleşmesine sebebiyet vermektedir. Başka bir açıdan mekansal bileşenler arasında yer alan sis bulutu; mahal tanımlama, sınır oluşturma ve yönlendirme gibi

niteliklerinin yanı sıra tükten özneyi nesneleşen bir pozisyona koymaktadır. Tüketen öznenin bedeni, sisle bütünleşerek mekansal bileşen olarak sürece dahil olmaktadır. Bir başka açıdan tasarlayan özne kararıyla meydana gelen akustik manipülasyon tüketen özne nezdinde sadece kaybolma deneyimi perçinlemekle kalmaz aynı zamandan tasarlayan öznenin öngörüsünden bağımsız bir şekilde melez algılama biçimleri meydana getirir. Maddi olmayan akustik bileşenler hacimsel karşılıklar oluşturmaktadır. Les Cols çalışmasında ise tasarlayan özne tarafsız bir zemin oluşturma stratejisi hakimdir. Mekanı kuran maddi kaynak, başlangıç aşamasında tarafsız bir boşluk betimlese de diğer merkez noktaları -tüketen özne, nesne- ile etkileşimi sonucu farklı gizil niteliklerini görünür kılarak karakter değiştirmektedir. Örneğin, ışık saklı olanı görünür kılmamanın yanı sıra, mekanı meydana getiren düşey bileşimlerle ilişkisellik kurarak optik illüzyon oluşturmaktadır. Bu durum tüketen özne özelinde algıyı bozuma uğratmaktadır. Bir başka açıdan ışıkla birlikte rezonansa giren düşey yüzeyler tüketen özne ile etkileşime geçerek, tüketen özneyi an içerisinde nesneleştirmekte, şeffaflık ardında sınır belirten bir yüzeye dönüştürmektedir. Untitled Dawn to Dusk enstelasyon çalışması ise “öteki”yi görünür kılmak üzerine odaklanmaktadır. Mekana dair tek maddi dokunuş olan membran yüzeyler; bağlamı, boşluğu işgal eden bedeni ve kabuğun ötesinde kalan dış dünyadaki değişiklikleri kendi yüzeyine taşımaktadır. Yarı geçirgen karakterdeki düşey yüzeyler, Les Cols ile benzer bir yaklaşımla tüketen öznenin “an”da nesneleşmesine mekana eklemlenmesine neden olmaktadır. Başka bir açıdan yekpare bir boşluk içine yerleştirilen düşey yüzeyler mekanın akustik değişimler nedeniyle Blur Pavyonu ile benzer bir şekilde işitsel sürecin hacimsel bir karşılığa dönüşmesini sağlamaktadır. İki farklı projede iki farklı fiziksel bileşenlerle mekana dair aynı sonuca varıldığının analiz edilmesi süreç için kıymetlidir.

Şekil 3.40: Etkin nesnenin farklı yatay ilişkisellikte farklılaşan alt nitelikleri.

Özetle ortak zeminde irdelenen üç farklı örnek, teorik yaklaşımın somut karşılıklarını oluşturmuştur. Bağlam mekanın kurulumunu tetiklerken mekanın ilişkisel süreci ile birlikte eş zamanlı olarak etkileşim halindedir. Bu neden, üç farklı örnekte de bağlamın alt niteliklerine dair farklı pencereler görünür kılınmaktadır. Başka bir açıdan, tasarlayan öznenin almış olduğu öncül kararların yönlendirici etkisi ile tüketen özne ve etken nesne süregelen bir çatışma içindedir. Bu çatışma zamansallığın etkisiyle uzlaşma ile sonuçlanarak öncül senaryonun gereklerini yerine getirebilir. Fakat yapılan analiz aynı zamanda gösteriyor ki etken nesne ve tüketen öznenin özünde barındırdığı farklılaşan nitelikler ilişki sistemleri içinde öngörülemeyen sonuçlar doğurmakta, mekanın türettiği bilgiyi zenginleştirerek çoğaltmaktadır.

4. DEĞERLENDİRME

Mekan kavramının tanımı, ürettiği bilgi, anlam bulma süreci, farklı perspektiflerde sistematikleştirilerek ele alınmış ve noktası konmamış süregelen bir tartışma alanını oluşturmaktadır. Bu tez de benzer bir gayretle mekanın ürettiği anlamın sistematik karşılığı üzerine odaklanmakta ve onu kuran başat aktörlerin -özne ve nesne- barındırdığı kimlikleri ve birbirleri arasındaki etkileşim akışlarının izini sürmektedir. Bu arayış sürecinin temel motivasyonu, mekanın taşıyıcısı olan nesnenin edilgen pozisyonda kalarak özünde barındırdığı potansiyellerin ihmal edilmesinin sorunsallaştırılmasıdır. Bu nedenle, statik bir zeminde tekil anlamlar üreten mekan anlayışı yerine; “oluş”u imleyen, dönüşen, dönüştüren mekan anlayışının dizgesel karşıklarını görünür kılmayı, sorunsallaştırılan durumun aşılabilir olanaklarına ulaşabilmeyi amaçlamıştır.

Bu noktada mekanın tanımı, araştırma sürecinin eğilimine referans veren önemli bir başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Tez kapsamında mekan tanımı ile varlık arasında kurulan analogi, mekanın anlam bulma sürecinde meydana gelen maddi ve maddi olmayan karşılıklarının bütünsel olarak kavranması açısından kıymetli bir pozisyonda yer almaktadır. Varlığın; maddi kaynak -nesne-, amaç -nedensellik- ve failin -özne de dahil olmak üzere eyleyen kaynakların tümü- anlamlı birlikteliğiyle kendini var ettiği vurgulanmaktadır. Bu nedenle, mekan kavramına dair yapılacak okumada maddenin -dolayısıyla nesnenin- varoluş anlayışlarını ele alan *materyalizmden* beslenilmektedir. Mekanın varoluş düzenlerinde yaşanan çatallanmaların görünür kılınması adına, Tarihsel Materyalizm ve Yeni Materyalizm anlayışlarına başvurulmuştur. Tarihsel Materyalizm, edilgen nesnenin mekan ekseninde sorunsallaştırılan durumunun kavranabilir modelini sunmaktadır. Yeni Materyalizm ise tez kapsamında sorunsallaştırılan durumun aşılabilir olanaklarını sunan metodolojik yaklaşımı görünür kılmaktadır. Bu nedenle, Tarihsel Materyalizm mekanı kuran statik zemini; Yeni Materyalizm ise tezin araştırma yöntemini ortaya koyan devinimsel zemin anlayışını imlemektedir. Yeni Materyalizm üzerinden teorik okuması yapılan çalışma, devinimsel zemin anlayışı ile birlikte pratik düzende irdelenmiş ve bu anlayışın

mekansal ekseninde sahip olduğu potansiyeller ve kısıtlar ortaya konmuştur. Araştırma, bütünsel bir bakışta değerlendirilerek devinimsel zeminin mekansal karşılıklarına dair yapılan çıkarımlar sonuçlandırılabilir.

İlk olarak çalışmanın materyalizm ekseninde açılması, araştırma sürecini bir çok farklı noktada zenginleştirdiği görülmektedir. Materyalizm; nesnenin, mekanın varoluş/bilgi üretme sürecinde dönüşümlerini, kırılmalarını, sapaklarını kuramsallaşmış bir okuma üzerinden görünür kılmaktadır. Başka bir açıdan materyalizm; nesnenin, özne gibi diğer paydaşları ile kurduğu ilişkisel sürecin analitik düzlemde incelenmesine olanak tanır. Tarihsel Materyalizm ve Yeni Materyalizm ekseninde değişen ilişkisel süreç, mekanın ürettiği bilgi üzerinde nasıl bir projeksiyon oluşturacağını ifade eder. Materyalist yaklaşımlar, mekanı kuran aktörlerin ve aktörler arası anlamlı ilişki kuran taktiklerin farklı yaklaşımlarda sahip oldukları potansiyel ve kısıtların geniş perspektifte çaprazlanarak analiz edilmesine olanak sağlamaktadır. Bu noktada mekana dair yaşanan kırılmaların üç adımda gerçekleştiği görülmektedir.

Tarihsel Materyalizm'in birinci ekseninde ele alınan mekan; genel geçer sınırları tariflenmiş kategoriler altında, sabit anlamlar ve limitli olasılıklar dahilinde kendini var etmektedir. Bu nedenle, mekanın ve mekansallaşma sürecinin biricik karakterini yadsıyan bir duruş sergilenmektedir. Tarihsel Materyalizm'in birinci ekseni kapsamında irdelenen örnekler, kısmen ya da tümünden bu yaklaşımın somut karşılıklarını oluşturmaktadır. Sebastiano Serlio ile başlayan Durand ile devam eden geometrik nedensellikler, mekanı asal yapı bileşenlerine indirgemektedir. Bir başka açıdan doğru Giacomo Barozzi da Vignola ile başlayan orana dayalı nedensellikler; Peter Behren ile başlayan modernizmle devam eden rasyonalist nedensellikler, zamanın dönüştürücü gerçekliğinden, nesnenin otopoetik karakterinden, tüketen öznenin bilişsel/duyumsal potansillerinden arındırılmış bir metodolojik yaklaşımla mekan anlatılarını kurgulamaktadır.

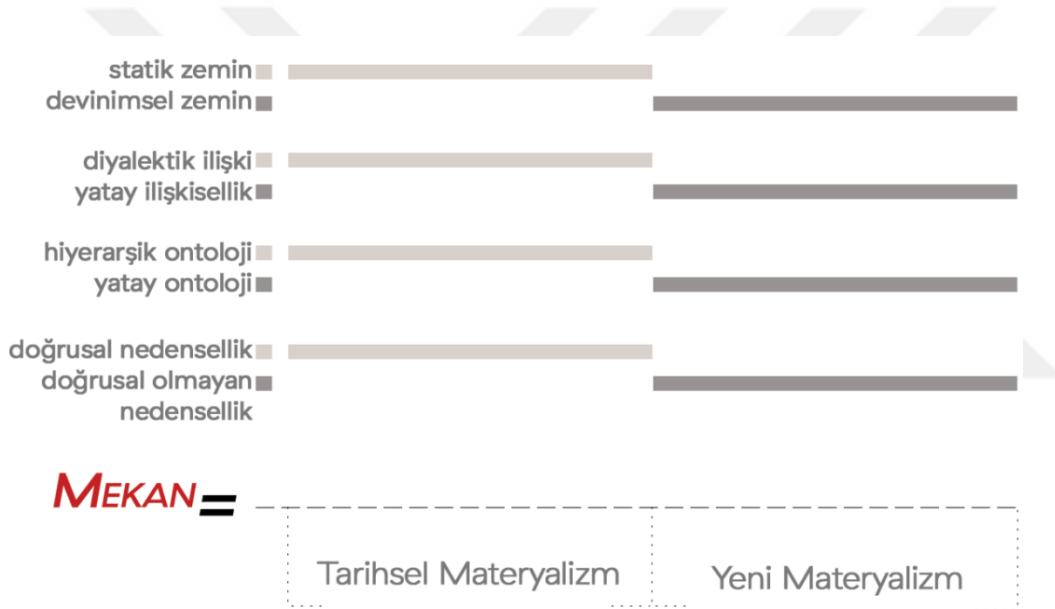
Tarihsel Materyalizm'in ikinci ekseninde ele alınan mekan, tasarlayan öznenin yordamıyla kendini var eden bir anlatıdan öte ağırlığını tüketen öznenin bilişsel ve duyumsal sürecine dayandırmaktadır. Fenomoloji, ontoloji, algı, duyumsama, sezimleme gibi nedenselliklerin süreci tetiklemesiyle mekansal anlatılar kurulmaktadır. Tasarlayan öznenin öncül kararlarıyla fiziksel karakter kazanan mekan, tüketen öznenin anlam dünyasında bilgiye dönüşmektedir. Mekanın taşıyıcısı nesne ise, tüketen özne tarafından işgal edilen tarafsız bir boşluk olarak sistemde yerini

almaktadır. Bu eksen kapsamında incelenen örnekler, bahsi geçen sistematik yaklaşımın ete kemiğe bürünür karşılığını oluşturmaktadır. Mekanın ürettiği bilgiye dair ele alınan yaklaşımların ortak paydada kesiştiği ana nokta, nesnenin beden, algı, duyu gibi araçlar üzerinden tarfilenebilir bir pozisyonda bırakılmasıdır. “Deneyimleme” tüketen öznenin mekana dair bilgi üretmesinde gereklilik kazanan bir eylemdir. Deneyim; hareket, tensel temas, duygulanım gibi farklı araçlarla kazanılabilmekte, bu doğrultuda öznenen özneye değişim gösteren mekan, kısmen devingen bir zemin kurgusu oluşturmaktadır.

Tarihsel Materyalizm ortak çatısında kendini var eden bu iki yaklaşım, mekanı kuran fail üzerinde ayrıma gitsede metodolojik kurgusunda ortaklıklar barındırmaktadır. Öncelikli olarak iki yaklaşımda da mekan; özne-nesne ikili karşıtlığı arasında sıkışmış bir aralık tanımlamaktadır. Mekanın taşıyıcısı nesne, mekanı tasarlayan vehayut tüketen özne ile kurduğu diyalektik ilişki üzerinden bilgisini üretir. Tarihsel Materyalizm’in iki ekseninde de öznenen mekanın nesnesine akan “doğrusal” bir akışla kendini var eden nedensellikler sürece dahil olur. Bahsi geçen akışın tek yönlülüğü mekanı kuran bileşenler arasında hiyerarşik bir anlayışa sebebiyet verdiği gibi nesneyi de edilgen bir pozisyona terk etmektedir. Bu korelasyoncu tutum; mekanın nesnesini öznesi olmadan bilinemeyen, bilgi üretemeyen konuma terk etmektedir. Tanju’nun (2008) da dediği gibi “Kuşkusuz, mekanın hiçbirinin sadece bu eksenlerden biri ile tanımlandığını söylemek mümkün değil; hepsinin yolculuklarına bir tür saflık hayali ile başlayıp melez arabiçimler ile yolculuklarını tamamladıklarını kabul etmek gerekir.” Bu nedenle irdelenen her bir mekansal pratiğin tek bir aktör eliyle kendini var ettiğini iddia etmek mümkün değildir. Sadece süreç içerisinde ağırlık sahibi olan aktörler vurgulanarak aktarılmaktadır.

Tarihsel Materyalizm’in aksine Yeni Materyalizm, özne dışındaki maddi dünya hakkında artan disiplinler arası bir çabaya işaret eder. Bu anlayış, insan -yani özne- zihninden bağımsız bir gerçekliğin yeniden düşünülmesini önermekte, özne yordamıyla karakter kazanan nesnenin ihmal edilmiş olanakları üzerine odaklanmaktadır. Yeni Materyalist düşünürlerin ortaya koyduğu görüş ve tanımlar, tez kapsamında ortak bir potada eritilerek değerlendirilmiştir. Yapılan sentez çalışması sonucunda, “devinimsel zemin” olarak adlandırılan metodolojik yaklaşımın esasları ortaya konmuştur. Devinimsel anlayışının mekan eksenindeki inşası, Tarihsel Materyalizm ile Yeni Materyalizm dolayısıyla ele alınan mekansallaşma süreci

arasındaki ayrışmayı görünür kılmaktadır. Öncelikli olarak mekan; diyalektik ilişki üzerinden kurulan özne-nesne birlikteliği yerine, mekanı kuran her bir bileşenin kendi otopoetik karakteri üzerine odaklanmaktadır. Bu nedenle mevcut yaklaşımda, Tarihsel Materyalizm’de mekanın bilgi üretme sürecinde özneye atfedilen aşkın karakter -bir başka deyişle hiyerarşik ontoloji- yıkılarak yatay bir ilişkisellik kurgulanmıştır. Bu yatay ilişkisellik birden fazla merkez noktasının, katmanlaşarak kurduğu anlamlı birlikteliğin ürünüdür. Üst okumalarda da belirtildiği üzere mekanı meydana getiren merkezler, bir çok parça ve bu parçalara ait alt nitelikler barındırırlar. Bu grift ilişki şekli mekanın bilgisini üretirken, süregelen bir müzakere süreci meydana getirmektedir. Bu durum, mekanın kurulum sürecini tetiklediği gibi süreçten de etkilenen bir nedensellik anlayışını açığa çıkarmaktadır.

Şekil 4.1: Tarihsel Materyalizm ve Yeni Materyalizm eksenlerinde kurulan mekan anlayışları üzerine genel bakış.

Mekan, Yeni Materyalizm -dolayısıyla devinimsel zemin- ile birlikte “mutlak” kimliğini yitirmiştir. Sabit kategorilerin dikte edici karakterine direnen mekan; özne kararlarıyla idealize edilmiş, zamandan yalıtılmış, ikonografik temsil biçimleriyle, nicel verilerle ya da tüketen öznenin deneyimine dayanan fenomolojik yaklaşımlarla ifade edilebilir boyutu aşmaktadır. Artık mekan, çok katmanlı çok merkezli, sınırsız, varyasyonel ilişkilerle kendini var eden bir sistemin karşılığını oluşturmaktadır. Mekan; sonuç ürünün tarifi olmaktan öte ilişkiyel bir “süreci” imleyen “oluş”ta, “akış”ta kendini var eden dönüşen, dönüştüren bir karakterin karşılığını oluşturmaktadır. Bu dirimsel sürecin görünür kılınmasında “zamansallık” ön plana

çıkılmaktadır. Tarihsel Materyalizm'in zamandan arındırılmış yaklaşımı yerine; bu yaklaşımda mekan, zaman ile ürettiği bilgiyi görünür kılmaktadır. Burada bahsi geçen zaman "ne doğrusal, ne de kronolojiktir, çünkü zaman sürekli olarak ikiye yırtılır, bir yandan belirsiz bir gelecek yönüne kayarken öte taraftan mutlak bir geçmiş içinde kaybolur." (Bergson, t.y.;akt Tanju, 2008). Zamanın birim olarak karşılığı "an" ile tariflenir. An, mekanın hallerini tarifleyen ilişkisel sistemin değişim gösterdiği her evrenin karşılığını oluşturur. Bu nedenle devinimsel zemin üzerinden incelenen mekan anlayışının, pratik düzendeki karşılıklarının "kartografik" bakış açısıyla kavranabileceği öngörülmüştür. Çünkü ilişkisel bir temsil biçimi olarak kartografi, varolan bilgiyi görünür kılarak "saklı kalmış ya da ihmal edilmiş" durumları, çaprazlanabilir ilişkisellikler ve geçirgen biçimlerle ortaya koymaktadır. Kartografi; bedenler, zamanlar, durumlar, olaylar arası bir geçişi belgeler, ortaya çıkarır, bilgisini oluşturur. Başka bir açıdan kartografik bakış, her değişen bilgide kendi kendini var eder. Bu nedenle kartografi, kendi özgül zaman dilimini kurgular.

Yapılan incelemeler sonucunda mekan varoluş süreci ile birlikte bağlam, tasarlayan özne, tüketen özne ve nesneye dair biçilen rollerin de değişim gösterdiği görülmüştür. Bağlam, mekanın dışında kalan ötekiyi imleyen pozisyonundan sıyrılmaktadır. Bağlam, mevcut ilişkisel yapısıyla hem mekanın kurulumunu tetiklemekte hem de mekanın varlığıyla dönüşmektedir. Bu noktada bağlam, doğrusal olmayan nedensellikte örtüşen bir karakter çizmektedir. Tasarlayan özne, karar verici konumundan uzaklaşarak ilişki ağına eklemlenen yeni bir düğümün stratejik karşılığını oluşturmaktadır. Bu strateji, kabuk üzerinden tariflenmektedir; çünkü kabuk mekanın kendisi olmaktan öte görünen yahut görünmeyen olasılıklar dizisine kapı aralayan maddi bir karşılıktır. Bir başka açıdan tüketen özne; algılayan, anlamlandıran olmanın yanı sıra mekanla birlikte kurulan, ona eklemlenen, dönüşen bir karakter kazanmıştır. Nesne ise, işgal edilebilir tarafsız bir boşluk olmaktan öte birden fazla gizil niteliği özünde barındıran etken bir karakter olarak ilişkisel sürece dahil olmaktadır. Bu refleksle irdelenen mekansal pratikler bir dizi kritik sonucu görünür kılmaktadır.

Şekil 4.2: Mekanı kuran bileşenlerin kimliklerine dair dönüşümler.

Çalışma kapsamında irdelenen mekansal pratiklere bakıldığında; Blur Pavyonu’nda bağlamın, sahip olduğu ilişkisel yapıyla mekanın kurulum sürecini tetiklemekten ziyade mekan ile birlikte dönüşmektedir. Başka bir açıdan tüketen özne; algılayan, deneyimleyen kimliklerinin yanı sıra hiçliğin ortasında bedeniyle mekana eklemlenmekte, nesneleşmektedir. Bu durum tüketen öznenin bilişsel kudretinden öte hacimsel bir bileşen olarak mekansallaşma sürecine dahil olma sürecini ortaya koymaktadır. Tüketen özneye dair benzer bir yaklaşım Les Cols ve Untitled to Dawn çalışmalarında da görülmektedir. Bir başka açıdan, Blur Pavyonu’nda yer alan medya çalışmalarında, tüketen öznenin algılama sürecinde melez birliktelikler oluşturmakta ve duyumsal sürecin çaprazlanmaktadır. Blur Pavyonu’nun asal yapı bileşenleri arasında yer alan sis kütlesi; uçucu, yarı geçirken, etkileşime açık, efemeral alt niteliklerini zamansallık içerisinde farklı perspektiflerde görünür kılmaktadır. Bu durum nesnenin gizil niteliklerinin, zamansallık içinde ne şekilde değiştiğini açığa çıkarmaktadır. Benzer bir şekilde Les Cols çalışmasında da zamansallığın etkisi ile sürece eklemlenen yeni ilişkisel katmanlar, maddi kaynağın farklı gizil niteliklerini ortaya çıkarmaktadır. Örneğin; şeffaf düşey perdelerin, ışığın ve bedenin kurmuş olduğu ilişkisel birliktelik zamansallığın etkisiyle farklılaşan sonuçlar meydana getirmektedir. Bu birliktelik, kimi zaman var olanı -eylemleri, diğer maddi kaynakları vb.- görünür kılarken kimi zaman sınır yahut mahal belirtmektedir. Bu durum, aynı merkez noktalarının farklı niteliklerini aktive etmesi neticesinde mekanın bilgisinin dönüştüğünü ortaya koymaktadır.

Untitled to Dawn to Dusk çalışması ise diğer mekansal pratiklerle benzer kurulum süreçleri yaşadığı gibi ayrışan noktalara da sahiptir. Yekpare bir boşluk içerisinde tanımlı tek maddi bileşen olan yarı geçirgen membran yüzeyler, barındırdığı gizil niteliği kurulan her yeni ilişkisellikte farklılaştırarak görünür kılmaktadır. Örneğin membran yüzeyin, ışık ve bağlam ile kurduğu ortaklık, sınırın ardında kalan görüntüyü iç mekana taşıyarak iç ile dış arasındaki ayrımı aşındırmaktadır. Bir başka açıdan membran yüzeyin, tüketen özne ve boşlukla kurduğu ortaklık akustik üretimin hacimsel olarak algılanmasına olanak sağlamıştır. Aynı nesnenin farklı ilişkisel süreçlerde farklı niteliklerle sürece eklenmesi tez çalışması için kıymetli bir pozisyonda konumlanmaktadır.

Sonuç olarak bu tezde vurgulanan ana niyet, Yeni Materyalizm anlayışıyla birlikte değişen nesne tanımını, mekanın anlam üretme sürecinde önceleyen bir pozisyona koymak değildir. Kritik edilen mesele, mekanın hiyerarşik bir düzende pasif, ölçülebilir verilerle kurulmuş statik bir zemin üzerinden genel geçer tanımlara terk edilmesidir. Tez kapsamında irdelenen süreç gösteriyor ki mekan, hayata sirayet eden her bir momentiyile temas halinde olan kendini döngüsel olarak kuran dirimsel bir sürecin karşılığını oluşturmaktadır.

Bu sonuç, mimari mekan ölçeğinden başlayarak genele yayılan -kentler gibi- temsiliyet sistemlerinin hiyerarşik kurulum süreçlerinin sorgulanmasını gerektirir. Yapılan saptamalarla, spot ışıklarının tekil olarak tek bir aktör -tüketen özne, nesne- üzerine odaklandığı mekansal yaklaşımlar yerine; çoklu ilişki potansiyellerine sahip gizil niteliklerin farklı eylem sahnelerinde kendini göstermesine olanak sağlayan süreç tasarımları üzerine düşünülebilir. Bu noktada, devinimsel zemin anlayışı üzerinden kurgulanan mekanın, gelecek senaryolarda zengin anlatılar oluşturacağına inanılmaktadır. Tasarlayan öznenin kabuğa yönelik stratejik yaklaşımı; tüketen öznenin deneyim sürecini tetikleyen, zamanın doğrusal olmayan akışına duyarlı ve nesnenin etken potansiyelinin farkında olacak şekilde yönlendirebilir. Bu noktada tez çalışmasının açmış olduğu yeni patikaların, mekânı anlamaya yönelik yeni güzergahlar arayan başka çalışmalar için bir izlek oluşturacağına inanılmaktadır.

KAYNAKLAR

- Acar, Y.** (2019). Bilginin haritalanması: bilgi, ilişkilendirme ve temsil. E. Alanyalı Aral içinde, *İlişkisel bir eylem olarak haritalama* (s. 18-26). Ankara: Mimarlar Odası Yayınları.
- Alanyalı Aral, E.** (2019). Giriş. E. Alanyalı Aral içinde, *İlişkisel bir eylem olarak haritalama* (s. 1-2). Ankara: Mimarlar Odası Yayınları.
- Arayıcı, O.** (2018). Kavram eylem nesne ilişkisinde arayüz olarak mekan. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, s. 97-103.
- Aristoteles.** (1995). *Metafizik* (2. Baskı b.). (A. Arslan, Çev.) İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Babür, S.** (2002). Aristotels'te Episteme. *Yeditepe'de Felsefe*, s. 7-20.
- Bahçekapılı, N.** (2006). *İlişkisel mekan ve Diller Scofidio örneği*. (Yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul
- Baluniye, Ç.** (2007). Felsefe İçin Eski Ama Bakir(e) Bir Toprak: İçkinlik. *Virgöl*, s. 64-67.
- Barad, K.** (2007). *Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Durham: Duke University Press.
- Barthes, R.** (1972). *Mythologies*. (A. Lavers, Çev.) Newyork: Hill & Wan Yayınları.
- Benjamin, W.** (1993). *Son Bakışta Aşk*. İstanbul: Metis.
- Bennett, J.** (2009). *Vibrant Matter: a Political Ecology of Things*. Kuzey Karolina: Duke University Yayınları.
- Benyei, J.** (2012). *El Croquis 162:RCR Arquitectes 2007-2012 Poetic Abstraction*. El Croquis Yayınları.
- Berti, E.** (2016). *Aristotele* (Cilt 84). Roma: Accademia Editoriale. <https://www.jstor.org/stable/26572169> adresinden alındı
- Braidotti, R.** (2014). *İnsan Sonrası*. (Ö. Karakaş, Çev.) İstanbul: Kollektif Yayınları.
- Braidotti, R.** (2019). *Transversal Posthumanities, Philosophy Today* (Cilt 63). doi:<https://doi.org/10.5840/philtoday2020128318>
- Çizgen, G.** (2012). *Rethinking the role of context and contextualism in architecture and design* (Yüksek lisans tezi). Doğu Akdeniz Üniversitesi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Gazimağusa
- De Beauvoir, S.** (1949). *The Second Sex*. Londra: Classicss Yayınları.
- Delanda, M.** (2006). *A New Philosophy of Society: Assemblage Theory and Social Complexity*. Continuum.
- Delanda, M.** (2012). *Emergence, Causality and Realism*. Artnodes. doi:<https://doi.org/10.7238/a.v0i9.776>

- Delanda, M.** (2018). *Causality and Meaning in the New Materialism*. Edinburgh: Edinburgh Üniversitesi Yayınları. doi:https://doi.org/10.3366/edinburgh/9781474420570.003.0002
- Deleuze, G.** (2005). *The Logic of Sensation*. (W. S. Daniel, Çev.) Minneapolis: Minnesota Yayınları.
- Deleuze, G., & Guattari, F. L.** (1987). *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Minneapolis: Minnesota Üniversitesi Yayınları.
- Demirkaynak, M.** (2010). *Mimaride bağlam kavramı ve metaforik yaklaşımlar*. (Yüksek lisans tezi) İstanbul Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Derrida, J.** (1981). *Dissemination*. Şikago: Chicago Üniversitesi Yayınları.
- Descartes, R.** (1998). *İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler*. (M. Karasan, Çev.) İstanbul: M.E.B. Yayınları.
- Diller, E., & Scofidio, R.** (2002). *Blur: The Making of Nothing*. Harry N. Abrams.
- Durand, J.** (2000). *Précis of the Lectures on Architecture: With Graphic Portion of the Lectures on Architecture Front Cover*. Kaliforniya: Getty Research Institute.
- Düzgün, H., & Polatoğlu, Ç.** (2016). Güncel mimarlık ortamında kabuk-bağlam ilişkisinin sorgulanması. *Megaron Dergisi*, 11(1), s. 35-48. doi:10.5505/megaron.2016.53315
- Eyce, N.** (2011). *Çağdaş mimarlıkta mekân, yer ve mekansallık tartışmaları-cermodern örneği*. (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara
- Gamble, C., Hanan, J., & Nail, T.** (2019). *What is New Materialism?* Angelaki. doi:10.1080/0969725X.2019.1684704
- Gandelsonas, M.** (1998). *The City as an Object of Architecture*. Massachusetts: The MIT Press.
- Gourevitch, B., Le Bouquin-Jeannes, & Faucon, G.** (2006). *Linear and Nonlinear Causality Between Signals: Methods, Examples and Neurophysiological Applications*. Biological Cybernetics volume, s. 349-369. doi:10.1007/s00422-006-0098-0
- Grosz, E.** (2002). *Architecture From Outside: Essays on Virtual and Real Space*. Massachusetts: MIT Yayınları.
- Grosz, E.** (2011). *Becoming Undone*. Duke University Yayınları.
- Haddad, E.** (2010). Christian Norberg-Schulz's Phenomenological Project In Architecture. *Architectural Theory Review*, s. 88-101. doi:https://doi.org/10.1080/13264821003629279
- Hann, R.** (2012). Blurred architecture: duration and performance in the work of Diller Scofidio + Renfro. *A Journal of the Performing Arts*, 17(5), s. 9-18. doi:https://doi.org/10.1080/13528165.2012.728434
- Harman, G.** (2020). *Nesne Yönelimli Ontoloji: Her şeyin yeni bir teorisi*. (O. Karayemiş, Çev.) İstanbul: Tellekt.

- Harrison, A. L.** (2013). *Architectural Theories of the Environment: Posthuman Territory*. (A. L. Harrison, Dü.) New York: Routledge. doi:<https://doi.org/10.4324/9780203084274>
- Heiddeger, M.** (1967). *What is Thing?* (W. B. Barton, & V. Deutsch , Çev.) South Bend: Gateway Editions.
- Heidegger, M.** (1927). *Varlık ve Zaman*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Heidegger, M.** (1971). *Building Dwelling Thinking, Poetry, Language, Thought*. New York: Harper Colophon Books.
- Holl, S.** (1997). *Parallax*. Princeton Architectural Press.
- Hülür, H., & Ölçer, H.** (2020). Deleuze ve Guattari’de Köksapsal Düşünce. *Kavramlar ve Kuramlar: Düşünce Bilimleri* (s. 849-862). içinde Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları.
- İnceoğlu, M., & İnceoğlu, N.** (2004). *Mimarlıkta Söylem Kuram ve Uygulama*. İstanbul: Tasarım Yayın Grubu.
- Irwin, R.** (2019). *Robert Irwin: Untitled (Dawn to Dusk)*. (R. Weiner, Dü.) HATJE CANTZ.
- Jagger, G.** (2015). The new materialism and sexual difference. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 40, s. 321-345.
- Kaçar, E.** (2016). Aristoteles Metafiziğinin Temel İlkeleri ile Aydınlanmada Hakiki Metafizik İddiası Olarak Kant Metafiziği. *Dört Öge*, s. 101-112. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dortoge/issue/40209/478750> adresinden alındı
- Kant, I.** (1993). *Arı Usun Eleştirisi*. (A. Yardımlı, Çev.) İstanbul: İdea Yayınevi.
- Latour, B.** (1987). *Science in Action: How to Follow Scientists and Engineers through Society*. Cambridge: Harvard University Press.
- Latour, B.** (1996). On actor-network theory: A few clarifications. *Nomos Verlagsgesellschaft mbH*. <https://www.jstor.org/stable/40878163> adresinden alındı
- Latour, B.** (2005). *Reassembling the Social – An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Lefebvre, H.** (1974). *Mekanın Üretimi*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lettow, S.** (2016). Turning the turn: New materialism, historical materialism and critical theory. doi:<https://doi.org/10.1177/0725513616683853>
- Meillassoux, Q.** (2008). *After Finitude: An Essay on the Necessity of Contingency*. Continuum.
- Norberg-Schulz, C.** (1979). *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*. Rizzoli.
- Núñez, R. E., & Lakoff, G.** (2000). *Where Mathematics Come From*. New York: Basic Books Yayınları.
- Pallasma, J.** (2011). *Tenin Gözleri: Mimarlık ve Duyular*. İstanbul: YEM Yayınları.
- Rabins, P.** (2013). *The Why of Things: Causality in Science, Medicine, and Life*. Colombia University Yayınları. doi:<https://doi.org/10.7312/rabi16472>

- Rotman, P.** (2008). *Becoming Beside Ourselves: the Alphabet, Ghosts, and Distributed Human Beign*. Durham and London: Duke University Yayınları.
- Serlio, S.** (1584). *Seven Books of Architecture*. Venezia.
- Sevinç, E., & Alaçam, S.** (2021). Mimari Nesneyi Değerlendirmek İçin Mereolojik Bir Çerçeve. *Journal Of Computational Design*, s. 1-26.
- Sherman, W. R., & Craig, A. B.** (1995). *Understanding Virtual Reality: Interface, Application, and Design*. Elsevier Science Publishing.
- Sönmez, N. O., & Balcı, F.** (2019). Mimarlıkta biçim ve biçimlenmenin insansonrasına giriş 1-2-3. XXI. mayıs 3, 2022 tarihinde <https://xxi.com.tr/i/mimarlikta-bicim-ve-bicimlenmenin-insansonrasina-giris-1-3> adresinden alındı
- Spinoza, S.** (2015). *Anlama Yetisinin Düzeltilmesi Üzerine İnceleme*. (E. Ayhan, Çev.) İstanbul: Dost Kitapevi.
- Tanju, B.** (2008). Zaman-Mekan ve Mimarlıklar. A. Şentürer, Ş. Ural, Ö. Berber, & U. Sönmez (Dü) içinde, *Zaman Mekân* (s. 168-185). Yem Yayınları.
- Tanyeli, U.** (2017). *Yıkarak Yapmak : Anarşist Bir Mimarlık Kuramı İçin Altlık*. İstanbul: Metis.
- Thomas, R., & Garnham, T.** (2009). *The Environments of Architecture: Environmental Design in context*. Londra: Taylor & Francis.
- Ünlü, H.** (2021). Aristotle'in ruh anlayışı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , s. 91-98.
- Uysal, M.** (2017). *Peter Zumthor'un fenomenolojik yaklaşımına dayalı deneysel ve deneyimsel bir mekan*. (Yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Van der Tuin, I., & Dolphijn, R.** (2010, Haziran 9). The Transversality of New Materialism. *Women: a cultural review*, s. 153-171. doi:<https://doi.org/10.1080/09574042.2010.488377>
- Van Der Tuin, I., & Dolphijn, R.** (2019). *New Materialism: Interviews & Cartographies*. (E. Erdoğan, Çev.) Yort Yayınları.
- Vignola.** (1562). *The Five Orders of Architecture*. İtalya.
- Yardım, N. H.** (2007). *An architectural approach to cyberspace: transarchitecture*. (Yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fenbilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Zizek, S.** (2011). *Mimari Paralaks*. İstanbul: Encore Yayınları.
- Zumthor, P.** (2006). *Atmospheres: Architectural Environments, Surrounding Objects*. Birkhauser Yayınları.
- URL-1** <<https://sozluk.gov.tr/>> Erişim Tarihi: 3 Nisan 2022
- URL-2** <<http://dspace.yildiz.edu.tr/xmlui/handle/1/11243>> Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2022
- URL-3** <https://www.youtube.com/watch?v=g6cymc-XHHU> Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2022

- URL-4** <<https://davidhuangprojects.com/filter/social/Blur-Braincoat>> Erişim Tarihi: 9 Mayıs 2022
- URL-5** <<https://publicdelivery.org/blur-building/video-watch?v=hgjdle>> Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2022
- URL-6**
https://www.youtube.com/watch?time_continue=190&v=VQZutvIiWrI&embeds_euri=https%3A%2F%2Fpublicdelivery.org%2F&feature=emb_logo
Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2022
- URL-7** <<<http://dspace.yildiz.edu.tr/xmlui/handle/1/11243>> Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2022
- URL-8**<<http://openbuildings.com/buildings/les-cols-banqueting-pavilion-profile-45535/media#!buildings-media/13>> Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2022
- URL-9** <<https://artecstudio.net/Les-Cols>> Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2022
- URL-10** <https://www.world-architects.com/en/rcr-arquitectes-olot-girona/project/les-cols-restaurant-pavilions-and-marquee>> Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2022
- URL-11**<<https://stephenvaradyarchitveller.com/2018/01/15/olot-les-cols-restaurant-marquee-spain/>> Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2022
- URL-12** <<https://www.iasoglobal.com/en/project/les-cols-restaurant>> Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2022
- URL-13** <<https://vimeo.com/465f834uf03>> Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2022
- URL-14**
<https://www.google.com/search?q=les+cols+restaurant+video&sxsrf=AJOqlzWYRGoSpewTimpgt5YQu-wC0y_aWw%3A1673795012520&ei=xBXEY8qlH76Pxc8P6KKwGA&ved=0ahUKEwjKl5ep7Mn8AhW-R_EDHWgRDAMQ4dUDCA8&uact=5&oq=les+cols+restaurant+video&gs_lcp=Cgxnd3Mtd2l6LXNlcnAQAzIICCEQoAEQwwQyCAghEKABEMMEOG oIABBHENYEELADOGUIABCIbDoKCCEQoAEQwwQQCjoECCEQCkoEC EEYAEoECEYYAFDNaIiBJGDkJ2gDcAF4AIAB6QGIAbYQkgEFMC43LjWY AQCgAQHIAQLAAQE&sclient=gws-wiz-serp#fpstate=ive&vld=cid:feb4d442,vid:l1_FjBixMwQ> Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2022
- URL-15** <<https://arquitecturaviva.com/works/pabellones-en-el-restaurante-les-cols-6>> Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2022
- URL-16** <<https://www.archdaily.com/703751/les-cols-pavilions-slash-rcr-arquitectes>> Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2022
- URL-17**<<https://www.expressnews.com/lifestyle/home-garden/article/S-A-architects-awarded-for-Marfa-project-of-12291042.php#photo-14380061>> Erişim Tarihi: 27 Mayıs 2022
- URL-18**<<https://www.vice.com/en/article/53wvmn/robert-irwins-dazzling-monument-to-light-and-space>> Erişim Tarihi: 27 Mayıs 2022
- URL-19** <<https://chinati.org/collection/robert-irwin/>> Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2022

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Melike Sena Erden

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** : 2018, Abdullah Gül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- 2021 119M082 numaralı “Mekan Dizimi Tasarım Uygulaması”, TUBİTAK araştırma projesi / Araştırma Bursiyeri
- 2020 İBB, “İstanbul’un Mezarları Tasarım Yarışması”, Turgut Uyar Mezar Önerisi (Havva Yetkin ve Büşra Kara ile birlikte) / 1.’lik Ödülü

YÜKSEK LİSANS TEZİNDEN TÜRETİLEN YAYINLAR, SUNUMLAR VE PATENTLER:

- **Erden, M. S., Dursun Çebi, P. (2022)** (Re)-Thinking of Architectural Form with the New Materialism. *International Graduate Research Symposium – İstanbul Teknik Üniversitesi*, Haziran 1-3, 2022 İstanbul, Türkiye.

DİĞER YAYINLAR, SUNUMLAR VE PATENTLER:

- **Dursun Çebi, P., Kozikoğlu, N., Yazar, T., Erden, M.S. (2022)** Designerly Way of Investigating Space Syntax Software, In: *Proceedings 13th international space syntax symposium, Bergen, 20-24 June 2022 (ISBN 978-82-93677-67-3)*
- **Yazar, T., Dursun Çebi, P., Kozikoğlu, N., Erden, M.S., Üneşi, C. (2022)** SpaceChase: A Dynamic and Interactive Tool for Architectural Design Process, In: *Proceedings 13th international space syntax symposium, Bergen, 20-24 June 2022 (ISBN 978-82-93677-67-3)*
- **Dursun Çebi, P., Kozikoğlu, N., Yazar, T., Balaban, B., Erden, M.S., Üneşi, C. (2021)** *Space Syntax Design Application*, Project Report, TÜBİTAK (The Scientific and Technological Research Council of Turkey) Ardeb 1001, Project No:119M82.
- **Kozikoğlu, N., Dursun Çebi, P., Yazar, T., Balaban, B., Üneşi, C., Erden, M.S. (2020)** ‘Dynamic Architectural Canvas: Designing a Relational Mapping Based Architectural Design Tool’. In: *The Proceedings of eCAADe 2020: Anthropologic-Architecture and Fabrication in the Cognitive Age*, Vol. 1, Berlin, 16-17 September 2020, pp.229-238.